

kinja
škinja
skinja
kinja
kinja
škinja
**rod
i jezik**

poslanica
etnoloskinja
prevoditeljka
policajka
arhitektkinja
vojnikinja

priređile

Svenka Savić, Marijana Čanak,
Veronika Mitro, Gordana Štasni

Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije

ROD I JEZIK

Priredile

Svenka Savić, Marijana Čanak, Veronika Mitro, Gordana Štasni

Novi Sad, 2009

ROD i JEZIK

Priredile: Svenka Savić, Marijana Čanak, Veronika Mitro, Gordana Štasni

Izdavači: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja

Za izdavače: prof. dr Svenka Savić

Recenzije: dr Stana Ristić i dr Vera Vasić

Lektura: mr Mirjana Jocić

Dizajn korica i prelom: Relja Dražić

Novi Sad, 2009.

Tiraž: 1000 primeraka

Finansijska podrška: Friedrich Ebert Stiftung (FES)

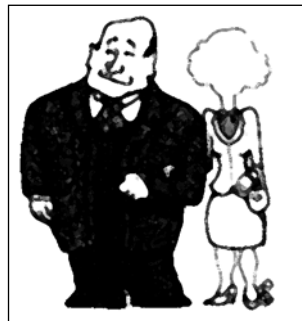
Zahvaljujemo svim studentkinjama i studentima koji su saradivali na projektu ili učestvovali na raznim seminarima i tako doprineli da se pokrenu mnoga pitanja o normiranju srpskog jezika, a naročito upotrebe rodno osetljivog jezika u institucionalnim uslovima: Svetlani Berisavljević, Maji Branković, Maji Brukner, Marijani Čanak, Anici Dugalić, Mariji Đurović, Dragani Graovac, Tatjani Igić, Dragani Joksimović, Zorani Kokotović, Maji Milović, Veroniki Mitro, Biljani Novković, Olgi Trifković, Nataši Trifunović.

Zahvaljujemo koleginicama Mirjani Jocić, Stani Ristić i Veri Vasić i kolegi Milanu Ajdžanoviću na korisnim savetima i prijateljskim usmeravanjima tokom finalizacije knjige.

Posebno zahvaljujemo *Fondaciji Fridrih Ebert* i Ani Manojlović, na podršci projektu o rodno osetljivom jeziku u periodu 2004-2008. godine u Udruženju građana Ženske studije i istraživanja u Novom Sadu.

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

1. deo

Predgovor

Prema Deklaraciji o ljudskim pravima (1948) nije dozvoljen bilo koji oblik diskriminacije u društvu, a jezik bi trebalo da signalizira nastojanje društva da otkloni oblike diskriminacije (prema rasnoj, etničkoj, polnoj, starosnoj, rodnoj ili seksualnoj i svakoj drugoj pripadnosti). Tokom pedeset godina postojanja Deklaracije donete su različite preporuke za pojedinačne oblike diskriminacije, pa je ovaj dokument danas delatan u različitim oblicima u svetu, što se vidi i kod nas u zakonodavnoj praksi: nedavno je usvojen Zakon protiv diskriminacije (dok je Zakon o ravnopravnosti polova još uvek u skupštinskoj proceduri). Zahtevi su iz Deklaracije u znatnoj meri već utkani u mnoge naučne discipline, pa tako u domenu istraživanja jezika postoji posebna disciplina koja se bavi pitanjima jezičkih ljudskih prava (čiji su predstavnici: Tove Skutabb Kangas iz Finske/Danske, Mikloš Kontra iz Mađarske, Robert Filipson iz Danske, da pomenem samo najistaknutije) i *rodno osetljivim jezikom* (gender sensitiv language) – u tom domenu je najpoznatija predstavnica Debora Kameron (Cameron Deborah, 1999/2).

Kad je reč o jeziku sa osloncem na Deklaraciju, važna su dva termina: *lingvicizam* kojim se obeležava pojava u društvu da je pojedincima, ili čitavoj zajednici, zakinjuto pravo da se koriste maternjim jezikom u govorenom ili pisanom obliku u javnoj ili službenoj upotrebi i *seksizam* kojim se obeležava diskriminacija prema polu, koja može imati različite oblike i manifestacije, a najčešće je prisutna u jeziku. U drugim jezicima (na primer, u engleskom, nemačkom ili norveškom) već su ustanovljena normativna pravila kojima se uređuje rodno osetljiva upotreba jezika, dok u srpskom jeziku takav put predstoji u javnoj i službenoj upotrebi, posebno u medijima.

Tokom poslednje dve decenije znatno se pojačala građanska aktivnost na ovom poslu pojedinki i pojedinaca zajedno sa udruženjima građana, pa je ova publikacija suma iskustva i istraživačke prakse za primenu u obliku preporuka za konkretnu javnu i službenu upotrebu. Ona je proistekla kao rezultat rada na

projektu o rodno osetljivom jeziku, koji je u Udruženju građana “Ženske studije i istraživanja” u Novom Sadu finansirala Fridrih Ebert fondacija (2005-2008), a kojim je rukovodila prof. dr Svenke Savić.

U knjizi su tri osnovne celine. U prvoj Svenka Savić izlaže teorijski okvir u kojem predlaže uputstva za rodno osetljivu upotrebu srpskog jezika, i na taj način poziva na širi dijalog u društvu o budućim normativnim fazama srpskog jezika u javnoj upotrebi. U drugoj celini Gordana Štasni i Veronika Mitro pokazuju na osnovu prikupljenih empirijskih podataka na koji način se događa smena upotrebe reči za imenovanja žena, posebno za njihove titule i profesije, tokom dva veka srpsko(hrvatskog) jezika. U trećoj celini Marijana Čanak ilustruje na koji način bi se materijal prikupljen u Registru mogao koristiti u svrhu promene svesti o rodnoj ulozi žene i muškarca u našem društvu, a na primeru samo jedne imenice (*vračara*).

Materijali u dodacima knjige pomažu čitaocima i čitateljicama da bolje razumeju kontekst namere priređivačica da se pojača diskusija o ovoj, kod nas još uvek zanemarenoj, interdisciplinarnoj oblasti istraživanja roda i jezika u institucijama u kojima je uvođenje rodno osetljivog jezika jedna od pretpostavki demokratskih promena u društvu. To je ujedno i dobra tema za diskusiju o planiranju razvoja srpskog jezika – discipline koja, kao sistematska i kontinuirana istraživačka aktivnost, nije još uvek dovoljno snažna u Srbiji.

18. maj 2009.

Priređivačice

Svenka Savić

ROD i JEZIK

Sažetak

U interdisciplinarnu naučnu oblast *rodne studije* (studije roda) uvedena je terminološka razlika u značenju: pol i rod, koja ima dalekosežne teorijske i metodološke konsekvence u istraživanjima (ne samo jezika) danas, podjednako u društvenim koliko i u prirodnim naukama. Dok se *pol*, kao biološka, unapred zadata razlika između žene i muškarca, odnosi na činjenicu da je neko rođen/a kao muška, odnosno ženska osoba, *rod* se kao sociološka kategorija odnosi na činjenicu da, rođeni kao muškarci ili žene, u svojim kulturama i društvima odrastamo shodno obrascima društva koji su podložni promenama. Ova se razlika može dobro videti na materijalu nekog jezika, u ovom slučaju srpskog. *Rodno osetljiv jezik* je termin kojim se pokazuje težnja da jezik pomogne u ostvarivanju ljudskih prava kad su u pitanju ženske ili muške osobe. Ovo je samo deo ukupne problematike koji zovemo *politički korektan govor/jezik*, usaglašen sa zahtevima datim u Deklaraciji o ljudskim pravima: niko ne može biti diskriminisan pomoću jezika.

U ovom radu ukazujem na moguće pravce normiranja *rodno osetljivog srpskog jezika* u javnoj i službenoj sferi kad je fokus na većoj jedinici od rečenice – na tekstu. Termin se odnosi na činjenicu da se zahtevi za obeležje sociološke kategorije – roda, u ovom slučaju žena, vidi i u jezičkoj formi.

Odabrala sam teoriju govorne delatnosti u okviru koje predstavljam konkretna uputstva za normativnu jezičku upotrebu na nivou teksta i rečenice u javnoj i službenoj upotrebi srpskog jezika (dominantnije u medijima).

Pretpostavka je da se osvajanjem rodno osetljive upotrebe jezika može uticati na svest onih koji se tim jezikom koriste u pravcu rodne ravnopravnosti. Pri tom se uvažava činjenica da jezik podjednako odražava procese prisutne u prethodnim etapama razvoja društva (videti podatke o poslovicama u radu Žarka Trebješanina, 1985) i anticipira promene u društvu koje bi mogle biti.

Korpus za rodno osetljiv srpski jezika ovde je različit i uključuje podatke iz istorijske perspektive i sadašnjeg stanja. Tu su podaci iz šestotomnog Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika Matice srpske i sedamnaest knjiga Rečnika SANU (od slova A do slova O) u kojima je materijal s kraja 19. i prve polovine 20. veka. Zatim su tu tekstovi objavljeni u (pisanim) medijima u poslednjih dvadeset godina. Novina su u ovom korpusu tekstovi iz časopisa i literature koji žanrovski pripadaju rodnim studijama, objavljenoj na srpskom jeziku u poslednjoj deceniji, da bi se pokazalo da postoji žanr koji nije dovoljno iskorišćen u istraživanjima kada je reč o rodno osetljivom jeziku.

Rezultati se izlažu u obliku 12 predloženih uputstava, tačnije preporuka koje bi valjalo primeniti prilikom oblikovanja tekstova za javnu i službenu upotrebu na srpskom jeziku, a koja su potkrepljena primerima iz navedenog korpusa podataka.

Ključne reči: javna upotreba jezika, inventar formi, izbori, lingvicizam, namera, jezička norma, patrijarhat, rod, rodna perspektiva, rodno osetljiv jezik, seksizam, službena upotreba jezika, teorija delatnosti, upotreba jezika

Uvod

Jezik nije moguće jednoznačno definisati pa otuda postoji više definicija jezika od kojih je svaka delimično tačna, budući da zahvata deo kompleksne prirode jezika. Ima preko sto različitih definicija jezika kojima se najčešće afirmišu neki teorijski pristup primenjen na nekom empirijskom materijalu nekog jezika. Definicija koja je rasprostranjena kod nas u srbiistici pripada strukturalnom teorijskom okviru s početka XX veka prema kojoj je jezik shvaćen kao sistem znakova namenjen komunikaciji u nekom društvu. Shodno tom teorijskom opredeljenju predmet nauke o jeziku jeste *struktura* jezika (Ferdinand de Saussure, Kurs opšte lingvistike, izdanje 1996). Druge teorije i definicije preciziraju odnos misli i jezika, pa se kaže da jezik izražava misli, ili da jezik oblikuje misao, te shodno tome predmet nauke o jeziku jeste odnos mišljenja i jezika. Treće se više okreću jeziku u odnosu na društvo i pokazuju da jezik odražava društvene promene, da je jezik arhaičan u odnosu na promene u društvu, ili pak, da jezik anticipira promene u društvu. Zaključujemo da mnoge definicije samo delimično bliže određuju kompleksnu prirodu jezika, pa je, shodno tome, svaka definicija delimično fokusirana na neku problematiku i empirijski materijal.

Ovde se bavimo *upotrebom* srpskog jezika u javnoj i službenoj sferi, s vođenjem računa o tome da je svaka upotreba jezika vezana za društveni i politički kontekst, mada su teorijski pristupi toj vezi različiti. I ovde uvažavamo sud da je pitanje standardizacije (normiranja) jezika uvek i političko pitanje i da putem sprege naučne i političke volje dolazi do normativne prakse. Norma jeste dogovor. Norma je deo našeg teorijskog pogleda na jezičke pojedinosti, a nije jezik sam. Normirati neki jezik znači intervenisati u njemu u pravcu neke poželjne jezičke politike. Jedan pravac poželjne politike jezika može biti ka homogenizaciji nacije, dok drugi može biti okrenut uvažavanju svih jezika u državi podjednako.

Jedan mogući pristup normiranju rodno osetljivog srpskog jezika

Jezik određujemo kao delatnost, jer nas interesuje šta sa jezikom možemo *činiti* i šta činimo dok govorimo ili pišemo. U takvom pristupu imamo u vidu *nameru* govornika da nešto čini jezikom: da ubeđuje, da pohvali ili podrži, da se naruga drugom ili ga učini (ne)vidljivim. Govorimo o *implicitnoj* i *eksplicitnoj* nameri za (ne)vidljivost, kada je jezička upotreba u pitanju. Na primer, u jednom udžbeniku matematike nalazimo rečenicu: "Matematičari su već oko 1840. godine pisali prve kompjuterske programe". Jezička forma ove rečenice nas upućuje na pomisao da se radi o muškarcima, a poznata je činjenica da je prvi kompjuterski program napravila matematičarka Ejda Lavelas. Možemo se

pitati da li je namera pisca ove rečenice bila da umanju doprinos matematičarke ili je rečenica formirana kao što je do sada bilo uobičajeno u naučnom diskursu u kojem je forma muškog roda tzv. 'generička' ili 'objektivna' – bezrodna. To znači da formom jezika autor teksta može da sakrije pol osobe, tačnije podatke da žene doprinose razvoju civilizacije i društva¹.

U pristupu sa stanovišta teorije delatnosti ne govorimo o normi koja bi se odnosila na ispravno/neispravno upotrebijenu reč, kako je to najčešći zahtev u strukturalističkom teorijskom pristupu, nego tragamo za *inventarom formi* kojima se neka namera može ostvariti u tekstu i njegovim delovima (najčešće rečenicama i paragrafima). Inventar ovde znači da postoji više od jedne mogućnosti za neku jezičku upotrebu. Standardizacija, kao proces normiranja, u ovom pristupu podrazumeva pravljenje finitnih lista inventara za *upotrebu* jezika u različitim situacijama. Na primer, za oslovljavanje ili pozdravljanje postoji više od jedne forme. Ono što je potrebno učiniti u datoj situaciji jeste odabrati jednu od više mogućih u nekoj konkretnoj situaciji. Pri tom treba znati koje od njih nisu poželjne u konkretnoj situaciji. Drugi primer može biti pozdravljanje, za koje nam stoje na raspolaganju mnoge forme u inventaru, a koje se odnose na: doba dana (dobro jutro, dobar dan, dobro veče), ili na signalizaciju (ne)formalnih odnosa sagovornika (*ćao, zdravo...*), o čemu detaljnije piše Bojana Milosavljević (2007). Ako je namera da nekog oslovimo, tu su forme u inventaru: *koleginice, gospođo, prijateljice*, ili titule: *predsednice, dekanice, direktorice...*

Proces pravljenja spiskova inventara je dinamičan, što znači da su spiskovi promenljivi: tokom vremena neke forme ispadaju sa liste, druge se u nju uključuju, u zavisnosti od drugih faktora (kao što su poznatost, obrazovanje), ili u zavisnosti od ukupnih demokratskih procesa u društvu. Na primer, kad je oslovljavanje ženske osobe u pitanju danas je uglavnom dominantno u upotrebi *gospođa*, umesto *drugarica* (inače dominantna u službenoj upotrebi u periodu od 1945. do 1990): *drugaricu* je preko noći zamenila *gospođa*!

Formiranje rodno osetljivog srpskog jezika nalazi se u procesu u kojem su neke karakteristike već oformljene, dok su druge u procesu formiranja. Na primer, tek formiramo naviku za nediskriminatornu upotrebu jezika u svakodnevnom govoru i u medijima. Još uvek se u naslovima nekih pisanih medija pojavljuju reči, izrazi i kvalifikacije kojima se vređaju druge osobe, mada postoji kodeks u medijima kojima se ovakvo pisanje osuđuje². Stoga se ovde opisuje i analizira inventar različitih jezičkih mogućnosti, s obzirom na uzrast, poznatost, pol sagovornika, a ne propisuje se jedna forma kao jedino ispravna i jedino moguća.

Odnos roda i jezika: prostor za jezičku kreativnost

Norma u jeziku je rezultat dogovora stručnjaka za jezik o nekom datom pitanju. Svima je poznat dogovor da se evropska valuta na srpskom jeziku naziva evro, ali je malo onih koji znaju kako je do dogovora došlo. Od dve ponude: euro i evro, 'pobedila' je forma evro glasanjem u komisiji za pitanja pravopisa Odbora za standardizaciju srpskog jezika, a mogao je biti normiran oblik euro koji se inače u govoru češće čuje od onog koji je komisija Odbora predložila Narodnoj banci Republike Srbije da propiše kao ispravnu.

Kada govorimo o odnosu roda, kao socijalnog konstrukta (što znači da se može menjati) i norme jezika kao dogovornog konstrukta (što znači da se može menjati), beležimo inventar onih mogućnosti kojima se može pokazati velik stepen vidljivosti žena u jeziku shodno njihovoj izrazitoj prisutnosti u javnom životu. Ovo iz uverenja da jezička vidljivost razotkriva ono što je u društvu stvarnost: prisustvo, negde i dominacija, žena na javnim i društvenim funkcijama i u pojedinim profesijama.

Takav pristup poziva na kreativan odnos prema jeziku jer zahtev 'učini ženu vidljivom u jeziku u javnoj sferi' podstiče na to da pronalazimo i pravimo forme u jeziku u nastojanju da ostvarimo takav zahtev.

Pošto srpski jezik ima dosledno utkanu kategoriju *gramatičkog* roda u nekim vrstama reči (imenice, zamenice, pridevi, neki brojevi, neki glagolski oblici), nije moguće upotrebiti neku imenicu bez oznake gramatičkog roda (muškog, ženskog ili srednjeg). Bogata morfološka sredstva stoje na raspolaganju kad su u pitanju imenice ženskog roda, posebno one o kojima ovde više govorimo: za označavanje profesije ili statusa (titula) žene u društvu. Uglavnom se pominju 13 produktivnih nastavaka za označavanje imenica ženskog roda u srpskom jeziku (Milan Ajdžanović, 2008) od kojih su neki veoma produktivni: –ica (*poslanica*), –ka (*doktorica*), –kinja (*prvakinja*), –uša (*sponzoruša*). Treba dodati da jedna ista imenica za zanimanje ili titulu može imati i dve ili više nastavačkih realizacija (*doktorica/doktorica*, *šefica/šefovica*, *dekanka/dekanica*...) širom geografskog područja srpskog jezika.

Govorimo o nazivima koji označavaju profesije i titule³ žena, čime smo se bavile tokom poslednjih decenija (videti spisak literature na kraju knjige). U najširem smislu profesija je ono čime se neka osoba bavi, a titula je ono što tu osobu čini jasno prepoznatljivom u društvenoj hijerarhiji, na primer, u institucijama kakve su fakulteti ili sudovi (videti spisak titula i zanimanja na Filozofskom fakultetu i u sudu u dodatku). Nije jednostavno podeliti ove dve kategorije u konkretnim primerima srpskog jezika, budući da se one prepliću, pa ih za ovu priliku posmatramo kao jedinstvenu kategoriju. U primeru: *Profesorka Jelena Jovanović je održala ispite* vidi se da je u pitanju profesija, ali u primeru oslovljavanja: *Profesorka Jovanović, molim Vas ispitne prijave*, u pitanju je titula.

Za označavanje profesija i titula žena raznovrstan je inventar formi.

Nastavak: Kosmonautkinja Valentina Tereškova je prva žena koja je stigla na Mesec.

Izraz žena + profesija/titula: Prva **žena kosmonaut** Valentina Tereškova je stigla na mesec.

Bez nastavka za imenice koje su dvorodne: *Ona je foto model u "Vogu"*.

Postoji mogućnost **opisnog kazivanja** (na primer, umesto *zapisničarka*, možemo reći: *zapisnik je vodila*).

Izbor forme zavisi od nekoliko faktora: od namere govornika, od već stvorene navike za upotrebu formi ženskog roda, od ličnog stava prema rodno osetljivom jeziku, od stava osobe kojoj se govori prema rodno osetljivom jeziku, od društvene potpore (kao što su odluke nadležnih tela o pitanjima jezika) itd. Proces izbora je dinamičan i o promeni u upotrebi možemo zaključiti na osnovu frekvencije i inventara upotrebe pojedinih titula i zanimanja žena danas u odnosu na prethodne dve decenije. Zaključujemo da ih je danas mnogo više. Pre svega zato što je više žena u javnoj sferi, ali je i osetljivost predstavnika srpskog jezika na tu pojavu porasla. Tome su doprinele i razne aktivnosti stručnjaka za jezik u (medijima pre svega) ali i zalaganja pojedinki i pojedinaca da objasne važnost upotrebe rodno osetljivog jezika u procesima demokratizacije celokupnog društva u Srbiji.

Činjenica je da se jezičko ponašanje menja, ali se isto tako menja inventar formi koje jezik poseduje ili koje stvara. Na primer, takve su u medijima vrlo frekventno upotrebljavane titule *kancelarka* i *premijerka*:

Pada rejting kancelarke Angele Merkel.

Island prva zemlja koja dobija premijerku lezbejku.

To se takođe odnosi na *mažoretkinje*, *hostese* i *čirlidersice*, kao nova zanimanja kod nas samo za žene, koja su se već odomaćila, i često se upotrebljavaju u jeziku medija i svakodnevnom govoru, a izostaju u popisu imenica u aktuelnim rečnicima srpskog jezika. Zato podaci dati u sledećem poglavlju knjige dokumentovano ukazuju na pojavu smene formi i značenja imenovanja za profesije i titule žena tokom sada već skoro dva veka, kao i na pojavu mnogih novih imenica u okviru toga inventara.

Svaka imenica kojom se označava titula ili zanimanje ima više od jedne komponente značenja. Tokom vremena neke komponente značenja se gube, druge se nameću kao prioritetne. Na primer, *ministarka*⁴ je doskora imala dve komponente: 1. 'žena ministra', 2. 'žena na položaju ministra'. Danas se u javnoj i službenoj upotrebi ne koristi ova titula za značenje 'žena ministra', nego samo značenje 'žena na položaju ministra'. Tako se na primer naslov teksta *Ministarka pravde rodila devojčicu* odnosi na Snežanu Milović, aktuelnu ministarku pravde u Vladi Srbije.

Pojava proširivanja ili promene u komponentama značenja imenice postojе u svim jezicima, pa i u srpskom jeziku. Uzmimo primer pomeranja značenja imenice *menjač*. Ako svratite u bilo koju banku, čitate obaveštenje da je *menjač* dužan da obavesti klijente o prodaji valute, kada *menjač* ima značenje osobe koja prodaje valutu, a ne predmeta (*menjač* brzine u automobilu). Nije bilo javnih reakcija protiv naziva ove profesije u muškom rodu (većina zaposlenih u svim bankama su žene). Za razliku od ovog primera, proliveno je dosta mastila da se dokaže kako ne može biti *ministarka* upotrebljenja u značenju 'žena na položaju ministra', jer je ova titula rezervisana za njeno značenje 'žena ministra'. Vidimo da za jednu istu jezičku pojavu postoje dva aršina kad se procenjuje šta se može, odnosno ne može u jeziku pojaviti kao novina. Osluškujući promene u upotrebi rodno osetljivog jezika kod nas danas, dajemo nekoliko preporuka za javnu i službenu upotrebu.

PREDLOG UPUTSTAVA ZA UPOTREBU RODNO OSETLJIVOG JEZIKA U SFERI JAVNE KOMUNIKACIJE

Uputstvo 1

Slediti osnovno pravilo za građenje rečenice u srpskom jeziku: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu i broju i licu.

Ako je u poziciji subjekta imenica ženskog roda, onda i predikat koji se uz ovu imenicu vezuje mora imati iste gramatičke oznake:

Primer: *Poslanica Gordana Čomić je predsedavala sastankom.*

Ako je u pitanju množina, onda glagol mora imati množinski oblik.

Primer: *Poslanice Ana Dražić i Verica Barać su predsedavale sastankom.*

Uputstvo 2

Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za imenovanje zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće.

U ovoj, prednormativnoj fazi za titule i zanimanja žena koriste se i forme ženskog roda i forme muškog roda, pa se događa da se forma ženskog roda za titule i zanimanja žena koristi (najčešće u naslovima novinskih tekstova) za nešto što je neočekivano ili neprihvatljivo (detaljnije o ovome u radu Svenke Savić, 2004).

Ponavljajćima dvojke, direktorki apartman

*Direktorka proziva
Krivična prijava protiv direktorke Agencije za privatizaciju.
Smenjene direktorke domova zdravlja na novim funkcijama.
Direktorka u papučama.*

U rečenicama teksta obratiti pažnju na sintaksičku poziciju titula i zanimanja: u subjekatskoj, apozicijskoj ili predikatskoj.

Primer 1

Pozicija subjekta: *Predsednica* je priredila prijem za nagrađene sportiste i sportistkinje.

Pozicija apozicije: Jelena Jovanović, *predsednica* lige šampiona preuzela je dužnost.

Pozicija predikata: Nova osoba u timu je *predsednica* Jelena Jovanović.

Za svaku sintaksičku poziciju postoji više izbora, shodno nameri govornika (pisca teksta) u datom kontekstu.

Primer 2:

*Vera Jovanović je naša najpoznatija **padobranka** u poslednjoj deceniji.*

*Vera Jovanović je naša najpoznatija **žena padobranac** u poslednjoj deceniji.*

*Vera Jovanović koja se najbolje **bavi padobranstvom** u poslednjoj deceniji kod nas.*

Poslednji primer pokazuje mogućnosti preformulacije.

Primer 3:

*Ministarka za nauku i tehnologiju je Ana Pešikan, možemo napisati: **Ministarske poslove za nauku i tehnologiju preuzela je Ana Pešikan.** Ili: **Zapisnik vodila Vera Jovanović,** umesto: **Zapisničarka je Vera Jovanović.***

Ako se formira tekst u kojem se govori o istoj ženskoj osobi, kreativno se odnositi prema oba prethodna uputstva.

Primer 4:

Guvernerka Narodne banke Kori Udovički je sazvala sastanak svoga tima. Kao prva žena guverner u Srbiji uvela je neka pravila u radu. Ona je smatrala da...

Kad je naziv profesije ili titule sintagmatski nakon jednom uvedene profesije ili titule može se u daljem tekstu koristiti kraća forma.

Primer 5:

1. Ministarka za sport i omladinu Jelena Jovanović otvorila je teniski turnir. Ministarka je tom prilikom naglasila da je važno razvijati sportski duh kod mladih.

U novinskim tekstovima ima primera da uz ime i prezime jedne ženske osobe ima više naziva profesija i titula:

Primer 6:

1. Nagradu je dobila naša poznata spisateljica, borac za demokratiju, profesorka i ambasadorka Vida Ognjenović.

Moguće je sintaksički reorganizovati rečenicu, bilo da se razbiju u nekoliko, bilo da nešto bude u poziciji ispred imena, a nešto iza imena.

Nagradu je dobila naša poznata spisateljica Vida Ognjenović, borkinja za demokratiju. Bila je ambasadorka u Norveškoj i profesorka je na Akademiji umetnosti u Novom Sad.

Postoje područja javnog delovanja u koje žene tek ulaze. Titule i zanimanja žena u vojsci ostaju da se normiraju jer je danas sve više žena oficirki, generaliki, pukovnica ili vojnkinja u Vojsci Srbije, ali i u vojskama drugih država, o kojima se u medijima saopštava, pa će vojne titule u ženskom rodu biti normalna stvar, samo ih treba normirati u dokumentima Vojske.

S druge strane, jednostavniji je put za imenovanje novih profesija u društvu uopšte pa onda i za titule žena jer se pojavljuju istovremeno sa njihovim ulaskom u društvo i u jezik. Jedno od istovremenih novih zanimanja su poslovi ličnog obezbeđenja (termin iz zakonodavne terminologije): *te-lohraniteljka, žena bodigard*.

Primer 7

Žene u uniformama služe uglavnom kao vezisti ili bolničarke.

‘Žene u uniformi’ je opisno predstavljeno značenje profesije *vojnkinje* (vide se na slici uz tekst): forma *vezistkinje, mada je moguća, nije upotrebljena, ali je *bolničarka* prirodno ‘skliznula’ u tekst. Ovakvi primeri nam pokazuju u kojoj meri su neka zanimanja i titule već u jezičkoj kompetenciji izvornih govornika srpskog jezika, one koju su na tom putu u prvoj fazi. Osoba koja je stvarala tekst u novinama procenila je da *vezistkinje* nije ušla u široku upotrebu, ili taj oblik ne upotrebljava u sopstvenom govoru. Moglo bi se reći da je autor/ka toga teksta na pola puta u primeni predloženog uputstva za doslednu upotrebu u ženskom rodu i da procenjuje da još nije moguće primeniti ovaj drugi deo saveta ‘svuda gde je to moguće’ u ovom konkretnom primeru. Granica upotrebe imenica koje do sada nisu upotrebljavane u formi ženskog roda, a moguće ih je upotrebiti u toj formi, vidno se pomera, ali još uvek ne frekventno. Zato nije tačna tvrdnja da u srpskom jeziku ne postoje oblici za neka zanimanja ili titule žena (kao što su *borkinja, filozofkinja, i sl*), nego da ih još uvek ne koristimo. Koja će se forma odabrati prepušta se intuiciji govornika da sopstveni jezički potencijal koristi.

Jednostavniji je put za imenovanje novih profesija u društvu kada u njih istovremeno ulaze muškarci i žene. Jedno od istovremenih novih zanimanja

su poslovi ličnog obezbeđenja (termin iz zakonodavne terminologije): *te-lohraniteljka, žena bodigard*.

Uputstvo 3

Odabrati iz postojećeg inventara onu jezičku formu koja najbolje odgovara vašoj intuiciji za jezik: za zanimanja i titula koje mogu imati više sufiksa.

Uputstvo se odnosi na primere zanimanja i titula koje mogu imati više od jednog sufiksa: *doktorka/doktorica, šefica/šefovica, doktorka/doktorica, profesorka/profesoricica...*

Na geografskom prostoru srpskog jezika ove se forme različitom frekvencijom upotrebljavaju. Poštujemo naviku govornika što se tiče odabira sufiksa. S druge strane, mada dominira stav da treba poštovati jezičke navike, važno je shvatiti da su i odvike jednako korisne u daljoj demokratizaciji društva.

Uputstvo 4

Odvikavati se od upotrebe nekih ustaljenih izraza kojima se vređaju neke grupe građana i građanki.

Jezik je jednako navika koliko i odvika. Moramo se odvići od nekih do sada korišćenih izraza kojima se vređuju neke grupe građana i građanki (na primer, izrazi i vicevi o plavušama), ili koji se odnose na osobe istopolne seksualne orijentacije: nije danas prihvatljivo reći za nekoga da je *peder* u javnoj ili službenoj upotrebi (mada u pisanim medijima toga ima). Na osnovu promene svesti u društvu o potrebi uvažavanja razlika stvaraju se nove jezičke navike pomoću izbora one forme koja afirmiše preporučljivu upotrebu. Na primer, danas je već sasvim izvesno da nije prihvatljivo ponašanje javno nazivati drugu osobu *Ciganšturo*, a to se ipak pojavljuje u grafitima koje prenose mediji.

Ili u nekom tekstu crne hronike počiniocima nekog kriminalnog dela obeležavati prema etničkoj pripadnosti (Na primer, u tekstu objavljenom u NIN-u (12. 2. 2009. str. 68) ispod fotografije na kojoj su dva mlada Roma piše: *Krvožedni mađarski Romi: Ivan Stojka i Deže Nemet*).

Na isti način treba da shvatamo i zahteve koji se odnose na rodno osetljivu upotrebu srpskog jezika. Zato bi bilo poželjno i potrebno da se ta upotreba normira (standardizuje) tamo gde je to moguće.

Uputstvo 5

Koristiti paralelne forme ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene.

Primer 1: *Kad dođe kondukter / kondukterka morate mu / joj pokazati kartu.*
Varijanta A: *Kad dođe kondukter ili kondukterka morate mu ili joj pokazati kartu.*

Varijanta B: *Svi vozači-ice se moraju pridržavati saobraćajnih pravila.*
Moguće je navesti formu u muškom rodu, a oznaku za nastavak u ženskom: sa značenjem da se odnosi na obe polne populacije: vozač/ica:

Svi vozači/ice se moraju pridržavati saobraćajnih pravila.

Postoji mogućnost za imenovanje osoba kojom se izbegava obeležje rodnosti. Ta mogućnost je najčešća u zakonodavnoj praksi jer se koriste reči koje su u jednini i u množini neutralne:

lice: *Lica koja ne ispunjavaju konkursne uslove neće biti odabrana*

osoba: *Nastavno osoblje škola neće primiti platu na vreme.*

dete: *Dete bez roditeljsko staranja ostaje u domu.*

žrtva: *Žrtve nasilja uputiti na miliciju.*

Preporuka je da se koriste imenica *osoba* kao neutralne forme u opisnim slučajevima. Na primer, umesto telekomunikatorka, što je radno mesto u banci, može se reći: *osoba zadužena za poslove telekomunikacije*. Isto može biti i u množini: ljudi, roditelji.

Mogućnost neutralnog govorenja je i kada se fokus rečenice usmeri na instituciju, a ne lice ili osobu. Umesto:

Jelena Jovanović, ministarka za privredu,

može se reći:

Jeleni Jovanović je povereno vođenje ministarstva za privredu.

Umesto učitelji i učiteljice se staraju o nastavi, može se reći nastavno osoblje se stara o nastavi.

Uputstvo 6

Koristiti kreativno razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta.

Kada se oblikuje duži (naučni, stručni, zakonski ili neki drugi) tekst u kojem se često pominju i muškarci i žene (kao u primerima za uputstvo 5), onda se može primeniti praksa da se u prvih nekoliko rečenica primeni jedna od mogućnosti iz uputstva 5, a onda odabere jedna mogućnosti i u napomeni tekstu objasni da će se u daljem tekstu upotrebljavati ili množinski oblik ili naizmenično jedan pa drugi ili neka druga odluka. Važno je da čitaocima bude jasno da su autori teksta svesno izabrali jednu od više mogućih formi i time sebe deklarirali kao osobu koja se svesno određuje prema fenomenu rodno osetljivog jezika.

Koju formu jezičkog prikazivanja odabrati zavisi od datog konteksta. Naročito je važno da mediji i institucije sistema prihvate ovakvo jezičko ponašanje i time pokažu da prihvataju stav o rodno osetljivom jeziku. Činjenica je da danas ima mnogo žena u nekim profesijama (novinarstvo, zdravstvo, obrazovanje, a u nekoliko poslednjih godina i u nekim granama nauke dominiraju, kao što su, na primer, farmacija, stomatologija, psihologija, lingvistika, informatika), pa se ovim zalaganjem samo pretače stvarnost u jezički izraz.

Uputstvo 7

Pisati titule i zanimanja žena u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica.

Postoje pravopisna pravila za pisanje skraćenica u srpskom jeziku, kao što su: prof., dr, dipl., inž. i slično. Skraćenice su jedan od načina prikrivanja rodno osetljive vidljivosti, ali su dragocene sa stanovišta ekonomije novinskog prostora u pisanim medijima. Ne znamo kakva je mentalna prezentacija čitalaca i čitateljki ovih skraćenica ako se odnose na žensku osobu. U jednom pilot istraživanju dobili smo podatak da čitaoci prelete pogledom titule i pažnju zadržavaju na imenu i prezimenu osobe, a ne njenom statusu u društvu. Međutim, ako su u pitanju strana imena, za koja ne možemo lako da odredimo koji je pol u pitanju, pun naziv titule ili zanimanja za žensku osobu nam pomaže u tome.

Na primeri: *Prof. dr Mati Ejen predstavlja svoju zemlju na kongresu.*
Doc. dr Gru Ekstra predsedava skupštinom.

Naročito je ovaj podatak važan prevodiocima koji ne vide datu osobu kada prevode tekstove.

Svedoci smo da je sve više raznih skraćenica u srpskom, ali i u drugim jezicima i da se proces šifara u jeziku povećava. S druge strane, pomenu-te skraćenice se odnose na titule koje afirmišu osobu visoko u hijerarhiji univerziteta: redovne ili vanredne profesorke, docentkinje, odnosno da su u samom vrhu nauke i članstva institucija za nauku, kakve su akademije nauka u zemlji i svetu.

Primer 1: Kako prodire ženski oblik za pojedinačne titule koje su visoko u hijerarhiji univerziteta možemo pratiti na primeru prve *rektorke* na Univerzitetu u Novom Sadu. Stupila je na dužnost 1. oktobra 1996, pa je novosadski "Dnevnik" objavio više tekstova o univerzitetu ili aktivnosti rektorke tokom nekoliko meseci i to na prvoj stranici lista, u unutrašnjoj rubrici i na poslednjoj stranici lista (od 25. 9. 1996, str. 1; 9. 9. 1996, str.7; 15. 10. 1996, str. 12). Informišući, na primer, o novoj garnituri na Univerzitetu u Novom Sadu, autor teksta je predstavio ekipu u tekstu:

Novoizabrani *rektor akademik prof. dr Olga Hadžić* i *prorektori prof. dr Ljubomirka Krkljuš* i prof. dr Stojan Savić..."

"Rektor, akademik profesor Prirodno-matematičkog fakulteta dr Olga Hadžić, prorektori dr Ljubomirka Krkljuš, profesor Pravnog fakulteta i prof. dr Stojan Savić..."

"Svečanosti su, između ostalih, prisustvovali i *rektor Olga Hadžić* i .."

Uz rektorkino ime polako su izostavljene neke od njenih visokih titula od prve do poslednje stranice novina, ali je upotreba muškog roda ostajala, u zavisnosti od mesta objavljenog članka u rubrikama lista: kad je stigla na poslednju stranicu, izgubila je ono što je od titula hijerarhijski najviše i najvažnije – da je članica Akademije nauka (zauvek), a ostala joj je titula za društvenu moć.

Nakon prve rektorke funkciju je preuzela druga rektorka. U vreme njenog mandata kolega (ugledni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu) pitao me je koja je forma ispravnija: "rektorka" ili "rektorica" jer bi hteo da je oslovi u ženskom rodu. Rekla sam "rektorka" (kao "doktorica"), on je rekao: "Meni je nekako lepše 'rektorica'". I kada pojedinac odluči da za imenovanje visoke funkcije upotrebi formu ženskog roda, voli da forma njemu samom lepo zvuči.

Kada je treća (sada aktuelna) rektorka došla na tu poziciju, upotreba forme u ženskom rodu je sasvim ovladala i u medijima i na sastancima i uopšte u javnoj komunikaciji.

Primer 2: Posebna vrsta skraćenica odnosi se na prvo slovo, *inicijal* ličnog imena, uz puno prezime, ako se radi o autoru ili autorki teksta, ili o citiran-

ju unutar nekog spiska konsultovane (naučne) literature. Taj postupak se naročito koristi u novinskim tekstovima u kojima se navode imena osoba, koje su, na primer, dobile neku nagradu ili pobedile na nekom sportskom takmičenju. Potpuna vidljivost bi bila pisanje ličnog imena i prezimena svih osoba u spisku. Na primer, u novinskom izveštaju sa jednog takmičenja umetnika, navodi se samo spisak onih koji su dobili nagrade: Lj. Suić, M Popović, A. Jović iz kojeg se ne vidi da li se radi o osobama muškog ili ženskog pola. Važno je pokazati koliko ima žena koje su dobijale nagrade za doprinos u društvu, pa je preporuka da se puno ime navodi, bilo da se radi o novinskom ili naučnom tekstu, a naročito u bibliografijama radova, jer se tako lako može saznati i o doprinosu žena u nekoj naučnoj disciplini.

Uputstvo 8

Navoditi punu identifikaciju za svaku osobu posebno ukoliko saopštavate o (bračnom) paru.

Supružnici jesu bračni par, ali se na njih može gledati sa stanovišta muža ili žene, ili se oboje mogu imati u jednakom fokusu.

Primeri:

Došao je Pera Petrović sa ženom.

Došla je Mira Marković sa mužem.

Došli su Bil i Hilari Klinton

Došli su Bil Klinton i Hilari Klinton.

U javnim glasilima seksističke su one fraze kojima se saopštava da je reč o paru u kojem se fokusira samo jedna osoba iz para ili da je reč o pripadanju muškarcu (Došao je Milan Jovanović sa suprugom). Najčešće se radi o važnoj političkoj ličnosti u čijoj pratnji je i njegova supruga. U takvim slučajevima je bolje odabrati onaj jezički izraz kojim se identifikuje identitet svake jedinke u paru ili iz teksta izostaviti informaciju o supruzi. Ne preporučuje se u javnoj i službenoj upotrebi identifikovanje supruge (ili ćerke) prema pripadanju muškoj osobi.

Uputstvo 9

Primeniti pravila rodno osetljivog jezika pri prevođenju s nekog stranog jezika na srpski jezik.

Svedoci smo da se u titlovanju raznih tekstova, u prevod na srpski jezik (ćiriličnim ili latiničnim pismom) unosi politički nekorektan govor, mada

se u izvornom jeziku koristi korektan. Na primer, iz nemačkog jezika u kome je ženska forma standardna za titule i zanimanja, a u titlovanom prevodu (u televizijskim programima) na srpski jezik neretko u formi muškog roda.

Uputstvo 10

Predložena uputstva valja primeniti u raznim tekstovima (upitnici, ankete, formulari, konkursi i oglasi...).

Primetna je veća rodna osetljivost u tekstovima objavljenim u nekim dnevnim novinama, a manja u naučnom tekstu, zatim u zakonodavnoj praksi, ili u raznim formularima, upitnicima i u drugim sličnim materijalima za javnu upotrebu u administraciji.

Primer 1: *Molimo građane i građanke da popune sledeće upitnike...*

Na prvom mestu upotrebiti formu dominantnije populacije kojoj se obraćamo.

Primer 2: *Molimo sve vaspitačice i vaspitače da se odazovu pozivu.*

Prema istraživanjima testova za prijemne ispite u osnovnoj i srednjoj školi postoje različiti oblici rodno neosetljivog jezika. Budući da je i to jedan od vidova službene upotrebe srpskog jezika, sva ovde pomenuta uputstva važe i za taj tip teksta.

Pošto se upitnici ili ankete daju u pisanom obliku, važno je i kako su vizuelno postavljene forme za obraćanje. Predlog je da budu simetrično napisane (u istoj ravni):

Primer 1: *građani i građanke, studenti i studentkinje,*

čime se signalizira istovrednost obe populacije, a ne po principu subordinacije:

Primer 2: *građani građanke*

Ako u inventaru postoji više mogućnosti, u okviru ovog predloga može se varirati. Na primer, u obraćanju skupu slušalaca, birača, i sl.

Birači i biračice, građani i građanke, studenti i studentkinje, učenici i učenice...

Na primer, na roditeljskom sastanku, razredni starešina se može obratiti sa: *majke i očevi* (odnosno *očevi i majke*), ali i *roditelji*. Isto važi i za druge institucije, na primer u crkvi prilikom propovedi:

Primer 3: *Braćo i sestre!*

Sestre i braćo!

naročito u prilikama kada je više prisutnih žena od muškaraca u hramu.

I u mnogim drugim tipovima tekstova predloženo uputstvo se može primeniti. Na primer, u najavi ili odjavama nekih televizijskih ili radijskih emisija: *rediteljka, scenografkinja, koreografkinja, stilistkinja, tonska snimateljka...* za one profesije i titule za koje su druge forme prikladnije, treba koristiti te forme: kasting vodila, i sl.

U tekstovima javnih konkursa i izbora za radna mesta otvoriti mogućnost za osobe oba pola. Ne preporučuju se oglasi za radna mesta samo muških ili samo ženskih osoba.

Primeri 1: *Potrebna jedna kafe-kuvarica.*

Potrebna prodavačica.

Raspisuje se konkurs za direktora ...

Analiza oglasa u pisanim medijima u Srbiji pokazuje da rodno osetljive konkurse i oglase daju danas samo strane firme ili ambasade, u čijim je zemljama ova vrsta tekstova već normirana i u kojima funkcionišu pravila politički korektnog jezika i govora.

Lista tekstova u kojima se može iskoristiti predlog za rodno osetljiv jezik nije finitna. Isto tako, postoji čitav niz sugestija šta sve treba izbegavati u delovima novinskih tekstova (naslov, nadnaslov, podnaslov, fotografija i tekst ispod fotografije, interfile tekst i sl.). Kad je reč o naslovima tekstova kojima se privlači pažnja čitalaca da tekstove pročitaju, izbegavati upotrebu forme ženskog roda za zanimanja i titulu kada se želi ženi narugati ili je uniziti. Prema analizi naslova u pisanim medijima u Srbiji (ali i u čitavom regionu bivšeg srpskohrvatskog govornog područja) praksa je da se u naslovima tekstova ženska forma pojavi onda kada im se nešto u poslu zamera (Svenke Savić, 2004).

Jezik, rod, brak

Poznata je činjenica da jezik može poslužiti kao sredstvo izražavanja zavisne pozicije žene u odnosu na muškarca⁵, i obratno, što treba izbegavati u javnoj i službenoj upotrebi, naročito u naslovima pisanih medija:

Primer1: *Suprug narodne poslanice pretio novinaru*

Poznati fudbaler oženiće Berluskonijevu ćerku

Drugi primer povezanosti jezika i braka je promena prezimena žene prilikom udaje (mada je zakonom o porodici predviđena mogućnost da žena zadrži svoje prezime, kao i da muškarac uzme ženino prezime, što se u praksi ponekad događa). O vezi jezika i braka najčešće se pominje da

udata žena dobija prezime muža i tako postaje nevidljivo njeno devojačko poreklo. Negde se još uvek navode primeri da određenim nastavkom možemo markirati da li je žena udata ili ne, ako prezimenu dodamo nastavak: Petrović-ka – ona koja je udata za muža Petrovića, odnosno Petrović-eva – ona čiji se otac preziva Petrović. Polazna hipoteza je bila u jednom istraživanju da ova distinkcija nije prisutna u svesti mlađih izvornih predstavnika srpskog jezika. Ispitala sam u 2008. godini ovu pojavu kod srednjoškolaca u gradu i dobila podatak da srednjoškolici uopšte ne znaju za ovaj vid razlikovanja statusa ženske osobe. Znači da se ova osobina u srpskom jeziku polako gubi iz upotrebe kod mlađih generacija i da je već danas treba smatrati arhaičnom i na njoj ne treba insistirati u javnoj i službenoj upotrebi. Podaci, međutim, pokazuju da se u medijima ovakvi oblici (ne)dоследno koriste. Primer u naslov teksta u sportskoj rubrici je:

Primer 1: *Terzićeve devojke ponos nacije*. (Politika, 31. 12. 2007, 44).

Reč je o izuzetnom uspehu odbojkašica na evropskim takmičenjima, što je svakako zasluga košarkašica i trenera. Urednik u naslovu pobeđnice određuje prema pripadništvu treneru (»pod vođstvom Zorana Terzića«, kaže se u tekstu.)

Koji bi drugi naslov mogao biti?

Primer 2: *Naše odbojkašice ponos nacije*

Prvu žensku ekipu koja je u izboru najboljih nadmašila muške.

što je deo iz rečenice u tekstu. Obe ove mogućnosti više bi odgovarale sadržaju informacije od one koja je odabrana za naslov.

Poenta je našeg zalaganja iznalaženje inventara mogućnosti jezičkih oblika i fraza za iskazivanje određenih sadržaja, koliko je takav pristup delatan pri oformljavanju teksta u celini možemo videti na sledećim primerima.

Primer 3: *Žene tuže Čilerku.*

Tačerova i Buš o istoku Evrope.

U naslovu teksta je u identifikaciji predsednice jedne vlade i obeležje žene (odnosno bračnog stanja), a za predsednika jedne vlade takvo obeležje nije potrebno. Budući da je sve više žena u politici u svetu, onda je u medijima forma sa nastavkom na prezimenu postala dominantna (*Olbrajtova, Renova*), kao kraća i ekonomičnija. Predlog je da se ženska osoba imenuje imenom i prezimenom, uz izostavljanje nastavka uz prezime žene za pripadanje muškoj osobi, pa bi navedeni primer bio:

Margaret Tačer i Džordž Buš o istoku Evrope.

Svakako da je sa stanovišta ekonomisanja novinskim prostorom bolje

upotrebiti jednu reč (*Tačerova*) nego dve (*Margaret Tačer*), ali ekonomija novinskog prostora nije jedini kriterija kada govorimo o rodno osetljivom jeziku.

U medijima se često pojavljuje i mogućnost, kojom se ukazuje na poznatu osobu ženskog roda, prezime je tada u obliku muškog roda:

del Ponte je objavila knjigu ...

Janković i Dementijeva prve polufinalistkinje.

Čitaoci znaju da je u pitanju Jelena Janković. Naslov može glasiti:

Jelena Janković i Elena Dementijeva prve finalistkinje.

Međutim, ako je osoba o kojoj se piše manje poznata u našoj sredini, ili se tek uvodi u javnu sferu preko (pisanih) medija, onda zanimanje ili titula u ženskom rodu pomaže da se osoba odredi po polu. (Bilo bi dobro da se uz tekst objavi i fotografija osobe o kojoj je reč).

Napomena: U jezicima u kojima je standardnojezička forma da se prezimena žena obeležavaju nastavkom (u ruskom i slovačkom jeziku), isto pravilo se prenosi i u srpski jezik.

Uputstvo: U primerima kada su u istoj rečenici u pitanju osobe različitog pola pisati lično ime i prezime da se vidi pol osobe, ili profesiju i titulu, ako je lično ime iz repertoara nama manje poznatih jezika.

Na primer, u listu *Danas* je naslov teksta pisan u povodu obeležavanja jednog jubileja i u povodu dodela priznanja Jasni Šekarić i Marku Panteliću. Naslov teksta je bio:

Primer 4: *Laureati Šekarić i Pantović.*

U ovakvom naslovu nevidljiva ostaje ženska osoba za jedno od najvećih priznanja te sportske organizacije. Dakle, jedno naizgled rodno neutralno rešenje (izostavljanje nastavka za ženski rod ustvari umanjuje vidljivost žene u formi koja je odabrana, te time doprinosi većoj vidljivosti muškarca. Zato bi predlog bio da se napiše: *Laureati Jasna Šekarić i Marko Pantelić*, ili da naslov bude sasvim nešto drugo.

Uputstvo 11

Izbegavati upotrebu etikete za oslovljavanje ili identifikovanje ženske osobe prema bračnom statusu.

Izbegavati *gospođica* u oslovljavanju ili identifikovanju u javnoj i službenoj komunikaciji jer znači 'neudata žena' pitanje bračnog statusa je privatna stvar svake osobe. Do 1990. godine najčešće etikete za oslovljavanje u jav-

noj sferi bile su *drug* i *drugarica*. Društvene promene devedesetih godina uslovile su da ove etikete gotovo nestanu iz upotrebe, a u masovnu upotrebu su ušle etikete: *gospodin*, *gospođa*, *gospođica*. Oblik *gospođica* u srpskom jeziku nema odgovarajućeg oblika za (neoženjenog) muškarca (*gospodinčić). Budući da je bračno stanje privatna stvar svake osobe, ona ne može biti deo javne upotrebe jezika. Naročito je to neprimereno kad je reč o javnoj osobi koja je već afirmisana u društvu, a nije udata i nije u životnom dobu koje se obično podrazumeva za oslovljavanje neudatih (mladih) osoba.

Dileme nema pri odбору reči kojima se identifikuje da je osoba u braku. Pored ustaljenog *suprug* i *supruga* (što podrazumeva da su bračni drugovi venčani građanski ili crkveno), u starijim tekstovima se u istom značenju pojavljuje i *drug* i *drugarica*⁶ (u smislu bračni drug odnosno drugarica), najčešće u tekstovima iz narodnooslobodilačke borbe koji se prenose ili u feljtonima ili na neki drugi način. U savremenim tekstovima, kao i u govornom jeziku, sintagma bračni drug je i dalje u aktivnoj upotrebi. Ono što srpski jezik nema jeste imenovanje supružnika koji nisu venčani (u terminologiji iz socijalističkog perioda ‘registrovani’), a ostvaruju bračnu zajednicu, što je jedna od mogućnosti u važećem Zakonu o porodici. Tamo se koristi termin ‘vanbračna zajednica’, što upućuje na status zajednice koja nije registrovana kod matičara. Izraz ‘vanbračna zajednica’ nije odgovarajući, jer se suštinski ostvaruje bračna zajednica. Danas u srpskom jeziku nema izraza koji bi bio adekvatan, a koji nije diskriminatoran u odnosu na osobe koje žive u takvoj zajednici, ali ima nekoliko različitih ponuda. Za osobe koje žive u bračnoj zajednici, a koja nije formalno o zakonjena, ‘registrovana’ u medijima je u upotrebi čitav niz naziva na osnovu kojih možemo videti ne samo šta društvo misli o ovoj pojavi, nego i kako društvo vrednuje mušku i žensku osobu u toj zajednici. Na primer, koriste se termini *partner* i *partnerka* (koji je inače upotrebljavaju u nekim sportovima (šah, tenis), ili plesovima i (igrama), kao i termini *prijatelj/prijateljica*, *družbenica*, *nevenčana žena/muž*, *vanbračna žena*, *vanbračni muž*. Primeri ove vrste pokazuju da jezik ne prati društvene promene (prema statističkim podacima jedna trećina mladih živi u ovakvim zajednicama u Srbiji), pa je potrebno ponuditi inventar, a svako može sebi pronaći adekvatan izbor. Na jezičku upotrebi se može uticati predlozima koji više odgovaraju tekućoj društveno praksi. U tom pogledu u zakonodavnoj terminologiji trebalo bi pronaći adekvatne izraze koji će onda preći iz zakonodavne i u svakodnevnu jezičku praksu. Mogli bi se preporučiti termini *partner* i *partnerka* (i *partnerska zajednica*), dok se ne pronađu bolji.

Uputstvo 12

Izbegavati primere (naročito u udžbeničkoj literaturi) u kojima su muškarac i žena u stereotipnim ulogama. (Veoma često se pribegava stereotipnim ulogama žene i muškarca. Na primer,

Dejan je lekar, a Mara je domaćica.

Ona je uspešna poslovna žena, majka troje dece.

Retko se isti sud može naći i za očeve.

Predlog: ako se ovakav sud želi dati o osobi o kojoj se govori onda to činiti podjednako za oba pola:

On je uspešan poslovan čovek, otac troje dece.

Naveli smo samo 12 predloženih uputstava da pokažemo na koji način normiranje upotrebe može izgledati u srpskom jeziku. Ostaje mnogo posla da se uradi za svaki tip diskursa ili teksta u javnoj i službenoj upotrebi.

Zaključak

Jezik zaostaje za promenama u društvu. Da bi stvarnost i jezik bili u harmoniji potrebno je svesno upotrebljavati jezik i doprinositi promenama. Predložili smo normiranje upotrebe jezika u obliku 12 uputstava potkrepljena mnogobrojnim primerima iz odabranog korpusa empirijskih podataka, a za neposrednu praksu u institucijama sistema i u nacionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost⁷.

1. Slediti osnovno pravilo za građenje rečenice u srpskom jeziku: subjekat i predikat se moraju se slagati u rodu, broju i licu.
2. Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće.
3. Odabrati iz postojećeg inventara onu jezičku formu koja najbolje odgovara vašoj intuiciji za jezik: za zanimanja i titula koje mogu imati više sufiksa.
4. Odvikavati se od upotrebe nekih ustaljenih izraza kojima se vređaju neke grupe građana i građanki.
5. Koristiti paralelne forme u ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene.
6. Koristi kreativno razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta.
7. Pisati titule i zanimanja žena u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica.
8. Navoditi punu identifikaciju za svaku osobu posebno ukoliko saopštavate o (bračnom) paru.
9. Primeniti pravila rodno osetljivog jezika pri prevođenju s nekog stranog jezika na srpski jezik.
10. Predložena uputstva valja primeniti u raznim tekstovima (upitnici, ankete, formulari, konkursi, oglasi...).
11. Izbegavati upotrebu etikete za oslovljavanje ili identifikovanje ženske osobe prema bračnom statusu.
12. Izbegavati primere (naročito u udžbeničkoj literaturi) u kojima su muškarac i žena u stereotipnim ulogama (na primer, za suprotne rečenice u gramatici: Dejan je lekar, a Mara je domaćica).

Rodno osetljiv jezik je potrebno uvesti u ukupnu jezičku produkciju: izradu rečnika i gramatika, zatim udžbeničku praksu i uopšte u diskurs u obrazovnim institucijama, podjednako koliko i u zakonodavnu i novinarsku praksu.

Predlog je da se, ne samo u tekstovima u medijima, nego i u tekstove zakona i drugih propisa, kao i u javnoj administraciji i obrazovanju uvede terminologija koja je u skladu sa principima ravnopravnosti polova, sa upotrebom naziva zanimanja i titula u ženskom rodu za osobe ženskog pola.

Napomene

- ¹ U »Rečniku srpskog jezika« Matice srpke (2007, 368), pod odrednicom žena stoji: »1. ljudsko biće koje ima sposobnost rađanja, polno suprotno muškarcu. 2. osoba koja je udata, supruga. 3.a. odrasla osoba ženskog pola. b. ženska osoba koja radi u kući, služavka. 4. fig. pej. slabić, kukavica (o muškarcu), laka žena, žena labava morala u odnosu prema muškarcu.«
- ² Na primer, u vreme kada je u toku izglasavanje Zakona protiv diskriminacije u srpskom parlamentu na naslovnoj stranici *Kurira* (mart 2009) je velik naslov *Podržali pedere*.
- ³ U »Velikom rečniku stranih reči i izrazra« (Ivana Klajna i Milana Šipke, 2006, str.1003) stoji da je profesija »glavno zanimanje sa odgovarajućom stručnom spremom kojim neko zarađuje za život«, dok je titula »formalni dodatak imenu osobe na osnovu zasluga (ser u Velikoj Britaniji), položaja (ekselencija za ambasadora) ili staleške pripadnosti (grof, baron i sl)«. To je »formalni dodatak imenu osobe na osnovu stečenog zvanja (mr ili dr za magistre ili doktore nauka, inž. za inženjere i sl.)«. Može biti i »prvo mesto sportiste ili sportskog kluba u takmičenju« (str. 1241-1242).
- ⁴ U »Velikom rečniku stranih reči« (Ivan Klajn i Milan Šipka, 2006, str. 774), za titulu *ministarka* stoji: »1. žena na položaju ministra. 2. ministrova supruga. gospođa (ministarka) (prema istoimenoj komediji B. Nušića) supruga ministra koja izaziva podsmeh skorojevićkim i razmetljivim ponašanjem«.
- ⁵ Vesna Cidilko (2004) analizira primere u novijoj hrvatskoj i srpskoj književnosti i konstatuje ponavljanje osnovnog patrijarhanog koncepta kada je reč o društveno-političkoj ulozi žene u romanima poznatih hrvatskih i srpskih pisaca: ona je najpre i pre svega majka i supruga, onda ostalo: *dilerka, bankarka, proročica...* Njeni podaci potvrđuju da su stožeri postojećeg stanja u kojem se žena nalazi u srpskom i hrvatskom društvu dobro potkrepljeni glavnim tokovima u nacionalnoj literaturi. Ta literatura zakrepljuje postojeći položaj žene u društvu. Alternativna literatura nije dovoljno snažna da bude jedna od komponenti promena.
- ⁶ Drugarica u značenju supruga imamo primer u »Dnevniku« Vladimira Dedijera (preneto u listu »Zora«, br. 39, Beograd, 1949): »izveštaj koji je drug Mihajo poslao Glavnom štabu: herojski su se držali od drugova koje poznajete Đuro Strugar, Vukica Mitrović Sunja, Janko Lisjak i njegova drugarica omladinka Desanka Trajko Stamenkovic i Ficina drugarica«... (italik S.S.). Supruga ovde nema svoje ime nego je određena prema muškarcu čija je supruga (drugarica).
- ⁷ Nacionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost su državne institucije na različitim nivoima i sa specifičnim oblašćenjima formirane u cilju uspostavljanja, promocije i zaštite principa rodne ravnopravnosti. To mogu da budu parlamentarni odbori, saveti, službe u okviru ministarstava, zaštitnici prava žena, lokalni saveti, zakon o ravnopravnosti polova, strategije i nacionalni planovi.
- U Republici Srbiji postoji:
- Sekretarijat za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu rada i socijalne politike
 - Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije
 - Odbor za ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije
 - Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost polova AP Vojvodine (Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost)
 - Lokalni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost polova

Dodatak 1

KORPUS EMPIRIJSKIH PODATAKA KORIŠĆEN U RADOVIMA U KNJIZI

Rečnici

Nikolić, Miroslav (2000), *Obratni rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad i Institut za srpski jezik SANU, Beograd
Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, 1959 – 2006, knj. 1 – 17, SANU, Institut za srpski jezik, Beograd
Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, u šest tomova, 1967 – 1976, Matica srpska, Novi Sad

Dnevne novine

Danas – 2004; 01.- 03. 2005; 01. – 03. 2005.
Dnevnik – 12.2.2004, 18.2.2004, 23.2.2004; 24.2 – 9.3.2004; 5.11.2004 – 4.12.2004; 01-02 2005; 01-02. 2005.
Građanski list – 20–21.11.2004; 26.11.2004; 30.11.2004; 5.11.2004; 4.12.2004; 01-02. 2005.
Politika – 6.2.2003, 21.3.2003, 23.3.2003, 2004, 01-02. 2005; 01-03. 2005.
Pojedinačni novinski članci iz dnevnih novina u 1988. (Bazar, Politika ekspres, Večernji list, Danas i NIN (5.2.2004. i 11.3.2004) i Vreme (15.3.1997 i 21.3.1998).

Časopisi

Genero (2005-2008); Ženske studije (1993-2000), Glorija – br. 89, 90, 91 2006; Žene na delu – Informator, jul – avgust 2004.

Razgovorni jezik

Sveske empirijske građe sa projekta 'Psiholingvistička istraživanja': 1980-2000.
Razgovor vaspitača i dece, 34 str (sv.3); Razgovor učitelj – dete u prvom razredu osnovne škole, 132 str.(sv-4); Razgovor doktor – pacijent, 30 str. (sv. 6); Razgovori u sudu, 92 str. (sv. 8); Diskurs u predškolskoj ustanovi, 52 str. (sv. 17); Vicevi koje pričaju odrasli, 173 str. (sv. 22); Intervjui, 237 str. (sv.12b)

Upitnička građa

Građa prikupljena na osnovu upitnika o zanimanjima u banci, a odgovore:

bankarski službenici /ukupno 31/ 1984; novinari /15/ (2005); studenti /32/ (2005)

Građa prikupljena na osnovu upitnika o zanimanja u sudu, a odgovore: profesori /21/ 1986); studenti /23+17/ 1986); novinari /14/ (2005); studenti /32/ (2005); zaposleni u sudu u Beočinu /20/ (2005); studenti /30/ (2005)

Građa prikupljena na osnovu upitnika o zanimanjima i zvanjima na univerzitetu:

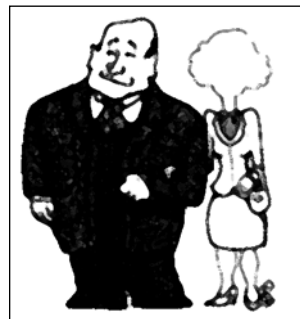
novinari /14/ (2005); studenti /32/ (2005).

Dodatak 2

POJMOVNIK RODNE RAVNOPRAVNOSTI

- Diskriminacija žena** – »označava svaku razliku, isključivanje ili ograničavanje koje se čini na osnovu pola, a kao efekat ili svrhu može imati da žene spreči ili im ne prizna pravo da uživaju ili ostvaruju svoja ljudska prava« (OUN, Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama).
- Jednake mogućnosti** – svako ljudsko biće bez obzira na svoje lične karakteristike ima jednaka prava i mogućnosti da ostvari i razvija svoje sposobnosti uz uvažavanje razlika.
- Mizoginija** – govor i jezik mržnje (verbalni i neverbalni) uperen protiv žena.
- Predrasude** – uglavnom negativni stavovi, često praćeni negativnim osećanjima, koje pripadnici jedne grupe imaju u odnosu na neku drugu grupu.
- Pol** – podrazumeva biološke, unapred zadate razlike između žena i muškaraca.
- Rod** – podrazumeva razlike u društvenim ulogama žena i muškaraca koje se uče usvajanjem kulturnih obrazaca društva i podložne su promenama.
- Rodna ravnopravnost** – jednaka zastupljenost, moć i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života.
- Rodna analiza** – metod analize koji se koristi u cilju utvrđivanja razlika u položaju žena i muškaraca u određenim društvenim okolnostima. Analiza treba da pruži odgovore na tri pitanja: ko radi koje poslove, ko ima pristup sredstvima, dobiti i mogućnostima i ko kontroliše sredstva, dobiti i mogućnosti.
- Rodno osetljiva statistika** – statistički podaci razdvojeni po polu koji pružaju kvantitativne informacije o položaju žena i muškaraca.
- Rodno osetljiv jezik** – ponašanje u pisanoj i govornoj jezičkoj praksi tako da se pomoću jezika signalizira shvatanje o ravnopravnosti polova u društvu.
- Stereotipi** – pojednostavljene slike o pojedinim grupama koje ne potiču iz ličnog iskustva već se nekritički usvajaju.
- Uključivanje rodnog aspekta** (gender mainstreaming) – proces sistematskog uključivanja perspektive rodnosti i različitih potreba i prioriteta žena i muškaraca u kreiranje i realizaciju razvojnih politika, strategija i intervencija.
- Ženska ljudska prava** – »sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedna prema drugima da postupaju u duhu bratstva« (OUN, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima).

2. deo

Gordana Štasni i Veronika Mitro

REGISTAR IMENOVANJA ŽENA

U gramatikama, rečnicima i pravopisu srpskog jezika na koje se obično pozivamo kad govorimo o standardnojezičkom imenovanju žena, ne normiraju se upotrebe imenica ženskog roda za zanimanja i titule žena, nego se registruju. To je dobar povod da ih ovde skupimo na jednom mestu u Registar imenovanja žena (u daljem tekstu Registar) i pokažemo različite procese koji su u toku i prisustvo više formi za isto imenovanje: preofesorka, profesorica, psihološkinja, psihologinja, psihologica...

Registar sadrži primere imenovanja žena u ženskom rodu zabeležene iz različitih tipova izvora: rečnička građa, stručna i feministička literatura, štampari i elektronski mediji, govorni jezik, upitnička građa (vidi popis izvora). Registar uključuje imenice kojima se označavaju žene prema profesiji, zanimanju ili aktivnosti (*menadžerka, arhitektkinja, hostesa*) prema zvanju, zanimanju, tituli supruga ili oca (*aginica*); prema tituli, društvenom položaju, počasti koju žena nosi (dekanka, rektorka, guvernerka); prema ideji koju slede (*feministkinja*), prema pripadnosti grupi ili pokretu (*antifašistkinja, omladinka, učenica*); prema načinu života, hobiju, bolesti ili psihofizičkom svojstvu (*dijabetičarka, alkoholičarka*), a izostaju one imenice kojima se imenuje žena prema rasnoj, etničkoj, nacionalnoj ili srodničkoj pripadnosti.

Cilj je ovako klasifikovanih podataka iz korpusa da popišemo imenice iz navedenih značenjskih skupina, i pokažemo kakvu problematiku treba rešavati kad je u pitanju normiranje upotrebe formi ženskog roda za imenovanje žena u tekstu, posebno profesijai titula.

Ukupno je u Registru 2386 imenica ženskog roda: 864 osnovnih odrednica od kojih su 368 pojedinačne, a 496 uključuju obličke varijante, najmanje dve, a najviše 22 (*kuvarica, vračara*).

Odrednice su u registru predstavljene po principu skupova, grafički uokvireni u pravougaonik sa podacima predstavljenim u redovima i kolonama.

Primer 1 – primer skupa električarka

električarka			1	L	-
---------------------	--	--	----------	----------	----------

Primer 2 – primer skupa dadilja

I	II	III	IV	V	VI
dadilja			1	R	+
	bajla	arh.		R	+
	bebisiterka			RM	-
	bona	arh.		R	+
	dalja	dem.		R	-
	didalja	dem.		R	-
	guvernanta	arh.		RK	+
	guvernantica	arh.		R	+
	guvernantka	arh.		R	+
	zabavilja	arh.		R	+
	zabavljarka	pas.		R	-

M = mediji; **K** = spontana komunikacija; **F** = feministička literatura; **U** = upitnička građa.

I Nosilac skupa je **osnovna odrednica** (reč, polusloženica, sintagma) i data je u prvom redu prve kolone skupa (u primeru 1 – električarka, u primeru 2 – dadilja).

II Obličke varijante snovne odrednice su reči, polusloženice, sintagme sa istim, sličnim ili specifičnim značenjem (u primeru 2 – bajla, bebisiterka, bona, dalja, didalja, guvernanta, guvernantica, guvernantka, zabavilja, zabavljarka), daju se u drugoj koloni.

Za svaku osnovnu odrednicu i obličku varijantu navodi se kategorija značenja, izvor, potvrđenost ili odsustvo u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika Matice srpske i Matice hrvatske (u daljem tekstu Rečnik ili **R**).

III Kvalifikatori za odrednice i obličke varijante su u trećem redu sledećim skraćenicama i simbolima:

arh. (arhaizam) = zastareli oblici (*davadžinica, fiškalk*);

istor. (istoricizam) = titule i zanimanja koja pripadaju prošlim istorijskim razdobljima (*aginicica, banica, kmetica*);

dijal. (dijalektizam) = supstandardni oblik koji se po fonetsko-morfološkim karakteristikama razlikuje od standardnog oblika (*kapitanica* prema *kapetanica*, *ovicirka* prema *oficirka*);

ijek. (ijekavski) – ijekavski varijantni oblici (*bilježnikovica, cvječarica, mje-račica*);

pas. (pasivna leksika) = neodomaćeni tvorbeni dubleti standardnog obli-

ka, sa statusom neologizma ili hapaksa (*slikarica* prema *slikarka*, *glumarica* prema *glumica*, *igralica* prema *igračica*);

fig. (figurativno) = preneseno značenje kojim se imenuje žena sa specifičnim svojstvima: *ajdučica* nije žena (h)ajduk, već odvažna, hrabra, neustrašiva žena kao hajduk; *boginja* je žena sa izuzetnim psihofizičkim osobinama (lepa kao boginja);

dem. (deminutiv) = reč od milja (*doja* za *dojilja*, *grofičica* za *grofica*);

pej. (pejorativ) = pogrdne reči kojima se obično iznosi i lični stav govornika (četnikuša, fabrikuša, pevaljka);

egz. (egzotizam) = zanimanja tipična za strane kulture (*gejša*, *bajadera*);

® = dubletni oblici zanimanja ili titule (*asistentica* prema *asistentkinja*, *ke-mičarka*

prema *hemičarka*);

♦ = reči koje pripadaju profesionalnom žargonu (*sanitarka*, *instrumentarka*)

IV Kategorija značenja obeležena je brojevima od 1 do 5: broj dajemo u četvrtoj koloni samo uz osnovnu odrednicu i važi za čitav skup. U slučaju kada ima više značenja, za svako pojedinačno značenje formirale smo poseban skup (oblik *baronica* je u dva skupa: 1. žena sa baronskom titulom; 2. baronova žena).

1 = zanimanje i delatnost žene (*lingvistkinja*, *glumica*); pozicija u hijerarhiji preduzeća, ustanove (*rektorka*, *guvernerka*, *načelnica*); sport kojim se žena bavi (*teniserka*, *košarkašica*) ili umetnost (*slikarka*, *grafičarka*), magijska radnja koju obavlja (*vračara*);

2 = žena prema zvanju, zanimanju, tituli supruga/oca (*aginica*, *baronesa*);

3 = titule, zvanja i funkcije žena (*ambasadorka*, *docentkinja*, *sekretarka*, *poslanica*);

4 = sledbenica nekog pokreta ili učenja (*feministkinja*, *mirovnjakinja*), učesnica i pripadnica grupe, pokreta (*omladinka*, *učenica*, *antifašistkinja*);

5 = način života (*prosjakinja*), hobi i aktivnosti koje nisu u direktnoj vezi sa nekom profesijom (*golubarka*), bolest, psihofizičko svojstvo i sklonost (*dijabetičarka*, *alkoholičarka*) i imovinski status (*bogatašica*, *vlasnica*).

V Izvori su označeni u petoj koloni slovima: **R** = rečnička građa; **L** = stručna literatura

VI Potvrđenost (+), odnosno **odsustvo (-)** u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika Matice srpske i Matice hrvatske beleži se u šestoj koloni.

Podaci dati u ovom Registru mogu se analizirati na različite načine. Ovakom sakupljen materijal na jednom mestu omogućava uvid u slojeve jezičke i

leksičke raznovrsnosti, što znači da je u ovom trenutku teško dokazati kakva je frekvencija upotrebe sakupljenih imenica u Registru, naročito titula i zanimanja žena danas, naročito kad se za neke tvrdi da nisu frekventne. Frekvencija zavisi od žanra kojem tekst pripada. U Rečniku su zabeleženi primeri iz prethodna dva veka, a materijal koji je aktuelan u XXI veku izostaje. Primera iz svakodnevnog govora i javne komunikacije u elektronskim medijima sasvim je danas malo u raznim korpusima, a to je materijal u kojem se najčešće nalaze podaci o kojima u ovoj knjizi govorimo. Tako i ovaj Registar, kao i mnogi drugi materijali upućuje na potrebu za širom diskusijom o odnosu korpusa i sudova o stanju u savremenom (standardnom) srpskom jeziku kod nas. Ovaj Registar otvara i to pitanje.

I	II	III	IV	V	VI
Osnovna odrednica	Oblička varijanta	Kvalifikatori za varijante	Kategor. značenja	Izvori	Potvrda odsutnosti RMS
I	II	III	IV	V	VI
advokatkinja			1	RML	-
	advokatica			RL	+
	advokatinja	pas.		L	-
	advokatovica	arh.		R	+
	davadžinica	arh.		R	-
	fiškalka	arh.		R	+
	odvetnica	pas.		R	+
	odvitnica	dijal.		R	-
	odvjetnica	ijek.		RL	+
	opunomoćenica			M	-
	ovlaštenica	pas.		R	+
	punomoćnica			R	+
	zastupnica			RLK	+
	zastupiteljica	arh.		R	-
advokatovica		arh.	2	R	+
adžika		arh.	2	R	-
	adžinica	arh.		R	-
agentkinja			1	R	+
	agentica	®		M	-
	međugovornica	pas.		R	-
	posrednica			R	+
aginica		istor.	2	RL	+
agitatorka			5	R	-
agronomka			1	L	-
ajdučica		fig.	5	R	+

I	II	III	IV	V	VI
ajnlegerica		arh.	1	R	+
	ajnlegerka	arh.		R	+
akademkinja			3	RM	-
	akademikerka	pas.		R	-
akcionarka			5	R	-
akrobatkinja			1	RL	-
	trapezistkinja			R	+
	ekvilibriskinja			R	+
aktivistkinja			4	RMKF	+
akupunkturistkinja		pas.	1	U	-
	akupunkturistica	pas.		U	-
akušerka			1	RL	+
	babica			RL	+
	primanja	arh.		R	+
akviziterka			1	R	-
alajbegovica		istor.	2	R	+
alaskinja			1	R	-
	alaska	pas.		R	-
	ribarka			M	+
	ribarica	pas.		R	-
	ribolovica	pas.		L	-
alkoholičarka			5	R	+
	alkoholikinja	pas.		R	-
altistkinja			1	RL	-
	altistica	®		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	altistka	pas.		R	-
amalka		arh.	2	R	-
amazonka		fig.	5	R	+
ambasadorka			3	R L M F	+
amerikanistkinja		pas.	1	R	-
analitičarka			1	U	-
anestetičarka			1	R	-
anglistkinja			1	R	-
anketarka			1	R	-
antifašistkinja			4	R	+
antikvarka			1	M K	-
	staretinarka	arh.		R	+
	starežarka	arh.		R	+
apostolka		pas.	4	R	-
	apostolica	pas.		R	-
apsandžika		arh.	2	R	-
apsolventkinja			4	R L	-
	apsolventica	®		R L	-
arambašica		fig.	5	R	-
arhimandrica		pas.	3	R	-

I	II	III	IV	V	VI
arhitektkinja			1	K	-
	arhitektica	⊙		K	-
	projektantkinja			RMU	+
	projektantica	⊙		RU	+
arhivarka			1	RU	-
	arhivistkinja			RU	-
	arhivarica	pas.		R	-
aristokratkinja			4	R	+
	aristokratica	⊙		R	+
	aristokratka	pas.		R	-
asistentkinja			3	RLM	+
	asistentica	⊙		RL	-
astrološkinja			1	L	+
astronautkinja			1	R	+
	kosmonautkinja			RLF	+
astronomka			1	RL	+
	zvezdarka	pas.		R	-
	zvezdičarka	pas.		R	-
atašeica		pas.	3	L	-
atentatorka			5	RL	+
atletičarka			1	RLM	+
	atletkinja	pas.		RL	-
auditorovica		istor.	2	R	-
automobilistkinja			1	RLM	-

I	II	III	IV	V	VI
autorka			1	R L M	+
	autorica	®		R	+
avanturistkinja			5	R	+
avgustinka			4	R	+
avijatičarka			1	R L	+
	letačica	pas.		R	-
	pilotica	pas.		L	-
	pilotkinja	pas.		L	-
	zrakoplovka	pas.		R	-
bačačica			1	R M	-
	<i>bačačica diska</i>			R M	-
	<i>bačačica koplja</i>			R M	-
	<i>kopljašica</i>			R	-
bačvarica		arh.	2	R	+
	bačvarka	arh.		R	+
	kačarica	arh.		R	-
	kačarka	arh.		R	-
bahantkinja		istor.	4	R	+
	bahantica	®		R	+
bakalinka		arh.	2	R	+
	bakaldžika	arh.		R	+
	bakalka	arh.		R	+
balerina			1	R L M K	+
	baletkinja	pas.		R	-
	baletska zvezda			L M	-
	primabalerina			L	+
bandistka		arh.	2	R	-

I	II	III	IV	V	VI
banica		istor.	3	RL	+
bankarka			1	R	-
	bankerka	pas.		R	-
banovica		istor.	2	R	+
barjaktarovica		istor.	2	R	+
baronesa		istor.	2	R	+
	baronica			R	+
	barunica	®		R	+
baronica		istor.	3	R	+
	barunica	®		R	+
baronovica		istor.	2	R	+
	baronica			R	+
	barunica	®		R	+
baštovanka			1	R	+
	baščarka	arh.		R	-
	baščovanka	arh.		R	-
	baščovandžika	arh.		R	-
	baštovandžinica	arh.		R	-
	vrtarica	pas.		R	+
	vrtarka	pas.		RL	+
	vrtlarica			R	+
	vrtlarka			RL	+
begovica		istor.	2	RL	+
	beginica			R	+
beležnikovica		arh.	2	R	+
	bilježnikovica	ijek.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
benediktinka			4	R	+
beračica			1	R	+
	<i>jagodobera</i>	pas.		R	-
	<i>žukoberka</i>	pas.		R	-
berberka			1	R	+
	brijačica	pas.		R	-
brijačevica		arh.	2	R	+
bibliotekarka			1	R L	+
	bibliotekarica	®		R	+
	knjižničarka			R	+
biciklistkinja			1	R M U	+
	biciklistica	®		U	-
	koturašica	pas.		R	+
bilderka			1	R	-
	bodibiderica	®		U	-
	bodibilderka			U	-
bioenergetičarka			1	R	-
biološkinja			1	L	-
	biologičarka			L	-
	biologica	®		L	-
	biologinja	pas.		L	-
biseksualka			5	F	-
biskupica			3	F	+
biznismenka			5	R	-

I	II	III	IV	V	VI
blagajnikovica		arh.	2	R	+
blagajnica			1	RLMU	+
	brojačica	pas.		L	+
	brojašica	pas.		R	-
	inkasantkinja	arh.		R	+
	kaznačejka	arh.		R	+
	naplatiteljka	arh.		R	-
bogatašica			5	RM	+
	bogataška	pas.		R	-
	buržujka	fig.		RM	+
	buržujkinja	pas.		R	+
	dukatarka	arh.		R	-
	milijarderka			RM	-
	milijunarka	®		R	+
	milijunašica	®		R	+
	milionarka	®		R	+
	milionerka			R	+
	multimilijarderka			R	-
boginja		fig.	5	RM	+
bogumilka		istor.	4	R	-
bojadžika		arh.	2	R	-
borkinja		pas.	5	M	-
botaničarka			1	RL	-
braniteljka			1	R	+
	braniteljica			RM	+
	obraniteljica	arh.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
bravarica		arh.	2	R	+
brdarica		arh.	2	R	-
brigadistkinja			4	R	+
brigadirica		arh.	2	R	+
brodarica			1	R	+
	brodarka	pas.		R	+
	brodarkinja	pas.		R	+
	brodaruša	pas.		R	-
	lađarka			R	-
brucoškinja			4	M	+
bubnjarka			1	R U F	+
	bubnjarica	®		R U	+
buljubašinica		istor.	2	R	+
	buljubaška	pas.		R	-
bunardžika		arh.	2	R	-
burgijašica		fig.	5	R	-
carica		istor.	3	R L M	+
	carevica	pas.		R	+
	caričica	pas.		R	-
	cesarica	arh.		R L	+
	ćesarica	dijal.		R	+
	ćesarka	dijal.		R	+
carinikovica		arh.	2	R, L	+
	đumrugdžika	arh.		R	+
	đumrugdžijka	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
caristkinja			4	R	+
cehmajstorovica		istor.	2	R	+
ceribašinica		istor.	2	R	-
ciglarka		arh.	2	R	+
cirkusantkinja			1	R	+
	cirkusantica	®		R	+
crtičica			1	R	+
cvečarka			1	R	+
	cvečarica			R	+
	cvječarica	ijek.		R	+
	cvječarka	ijek.		R	+
čevabdžika		arh.	2	R	+
čilimarka			1	R	+
	čilimuša	pas.		R	+
čurčevica		arh.	2	R	-
čaraparka		pas.	1	R	+
časna sestra			4	MKF	-
	duhovnica			R	+
	redovnica	®		RF	+
časovničarka			1	R	+
	urarica	®		R	+
	urarka	®		R	+

I	II	III	IV	V	VI
časovničarka		arh.	2	R	+
	urarica	®		R	+
	urarka	®		R	+
čelistkinja			1	R	+
	čelistica	®		R	+
čembalistkinja			1	R	-
čergarka			5	R	+
	čergašica	pas.		R	+
četnikuša		pej.	4	R	-
čipkarka			1	R	+
	čipkarica			R	+
čistačica			1	RLK	+
	brisačica	pas.		R	+
	đubretarka	pas.		R	+
	gotvulja	pas.		R	-
	higijeničarka			R	+
	nameštalja	arh.		R	-
	namještalja	ijek.		R	-
	spremačica			RLK	+
	smetlarica	arh.		R	+
	spremalja	pas.		R	+
	uspremačica	pas.		R	+
čizmarica		arh.	2	R	+
	čizmarka	arh.		R	+
	postolarica	arh.		RL	+
	postolarka	arh.		RL	+
članica			4	M	+

I	II	III	IV	V	VI
čorbadžinica		istor.	2	R	+
dadilja			1	R	+
	bajla	arh.		R	+
	bebisiterka			RM	-
	bona	arh.		R	+
	dalja	dem.		R	-
	didalja	dem.		R	-
	guvernanta	arh.		RK	+
	guvernantica	arh.		R	+
	guvernantka	arh.		R	+
	zabavilja	arh.		R	+
	zabavljarka	pas.		R	-
dairdžijka		arh.	1	R	-
	dahirdžika	arh.		R	-
daktilografkinja			1	RLKU	+
	daktilografica	pas.		U	-
	daktilografka	pas.		U	-
	tipkačica	®		R	+
dama			3	RM	+
defektološkinja			1	K	-
	defektologinja	pas.		L	-
dekadentkinja			4	M	-
dekanica			3	LK	-
	dekanka			LMKF	-
dekoraterka			1	LK	+
delibašnica		istor.	2	R	-

I	II	III	IV	V	VI
despotovica		istor.	2	R	+
	despotica	istor.		R	+
detektivka					
			1	RL	+
dijabetičarka					
			5	F	-
dilerka					
			1	LK	-
dimničarka					
			1	K	-
	dimnjačarka			R	-
	odžačarka			K	-
diplomatkinja					
			1	RL	+
	diplomantkinja	pas.		R	-
	diplomata	pas.		R	-
	diplomatica	®		R	-
	diplomarka	pas.		R	-
direktorka					
			1	RLMKU	+
	direktorica			RLMKU	+
	direktrisa	pas.		R	-
	principalovica	pas.		R	+
dirigentkinja					
			1	K	-
diskriminatorka					
			5	F	-
diskutantkinja					
			5	U	+
	diskutantica	®		U	-
	diskutantka	pas.		U	-
disidentkinja					
			4	KF	-
diva					
			5	RM	+

I	II	III	IV	V	VI
dizačica tegova			1	L	-
dizajnerka			1	RMF	-
	dizajnerica	®		L	-
dizdarevica		istor.	3	R	+
	dizdarka	istor.		R	+
	dizdarovica	istor.		R	+
dobavljačica			1	R	+
	dobavnica	pas.		R	-
dobitnica			5	F	+
dobošarevica		arh.	2	R	+
	dobošarovica	arh.		R	+
docentkinja			3	LK	-
	docentica	®		L	-
dodola		arh.	4	R	+
	dodolarika	arh.		R	-
dojilja			5	R	+
	doja	dem.		R	+
	dojilica	pas.		R	+
	dojiljka	pas.		R	-
	dojkinja	arh.		R	+
	zadojka	arh.		R	-
	zadojkinja	arh.		R	-
doktorica			3	RLM	+
	doktorica			RL	+
domačica			1	RLMK	+
	domačinka	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	domaćinica	pas.		R	-
	domača	pas.		R	-
	domadarica	pas.		R	-
	domadarka	pas.		R	+
	domostrojiteljica	arh.		R	-
	domostrojiteljka	arh.		R	-
	domoustrojiteljka	arh.		R	+
	kućanica	pas.		R	+
	kućanka	pas.		R	-
	kućarica	pas.		R	-
	kućenica	pas.		R	+
	kućedomaćica	pas.		R	+
	kućeavnica	pas.		R	-
	naćvara	arh.		R	-
	pokućarka	pas.		R	+
domarka					
	domoupraviteljica		1	RL	+
	domoupraviteljka	pas.		R	-
	domovoditeljka	pas.		R	-
	hauzmajstorka	pas.		R	+
	kućepaziteljica			R	+
	kućepaziteljka			R	+
donačelnikovica					
			1	R	+
donatorka					
	donatorica	®	5	KF	-
	darodavka	arh.		R	+
	dobrotvorka			RM	+
	ktitorka			R	+
	ktitorica	arh.		R	-
	mecenatkinja	arh.		R	-
	pokroviteljica			R	+
	pokroviteljka				+

I	II	III	IV	V	VI
dopisnica			1	RLM	+
	dopisateljka	arh.		R	-
dreserka			1	R	-
drugarica			4	RMK	+
	družbenica	arh.		R	+
	druževnica	arh.		R	+
	kompanjonka	pas.		R	+
	konškolarka	arh.		R	-
državnica			1	R	+
državljanica			4	M	+
dućandžijka		arh.	2	R	+
	dućandžika	arh.		R	-
	dućandžinica	arh.		R	-
dugmetarka			1	R	-
	gombarka	®		R	+
duhandžika		arh.	2	R	+
	duhandžijka	arh.		R	+
	duvandžika	arh.		R	+
	duvandžijka	arh.		R	+
	duvandžinka	arh.		R	-
duždevica		istor.	2	R	+
	duždevkinja	istor.		R	-
	duždevna	istor.		R	-
	duždinica	istor.		R	-
dvorkinja		istor.	1	R	+
	dvoranica	pas.		R	+
	dvoranka	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	dvorjanica	pas.		R	+
	dvorjankinja	pas.		R	-
	dvoroslužiteljica	pas.		R	-
	dvorska dama			R	-
	dvorska službenica	pas.		R	-
	nadvornica	pas.		R	-
	pridvornica	pas.		R	+
đakonica					
			3	R	+
	đakonisa			R	+
	đakonisinja	pas.		R	-
đakonovica					
			2	R	+
dželatovica					
		istor.	2	RL	+
	eškutovica	istor.		R	-
džudistkinja					
			1	RM	-
efendinica					
		arh.	2	R	+
	efendijinica	arh.		R	-
ekonomka					
			1	RL	+
	ekonomica	pas.		U	-
	ekonomkinja	pas.		RLU	-
ekonomistkinja					
			1	RLMU	+
	komercijalistkinja			R	-
	komercijalka	pas.		R	-
ekspeditorka					
		pas.	1	U	-
	ekspeditorica	pas.		U	-
	ekspeditorkinja	pas.		U	-
ekspertkinja					
			5	F	-
	stručnjakinja	pas.		F	-

I	II	III	IV	V	VI
	znalica	pas.		R	-
elektromehaničarka			1	L	-
električarka			1	L	-
enciklopedistkinja			4	RM	-
endokrinološkinja			1	L	-
episkopa		pas.	3	F	-
esejistkinja			1	R	-
esperantistkinja			1	R	+
estetičarka			1	R	-
etičarka			1	R	-
etnografkinja			1	R	-
	etnološkinja			RLMF	-
fabrikantkinja			1	R	+
	fabrikantica	®		R	+
	fabrikuša	pas.		R	+
fabrikuša		pej.	2	R	+
facilitatorka		pas.	1	F	-
farbarka			1	R	+
	bojilja	pas.		R	-
	bojadžika	arh.		R	-
	<i>mastilja</i>	arh.		R	+
	<i>modrilja</i>	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	<i>morilja</i>	arh.		R	-
	<i>morilica</i>	arh.		R	-
	<i>žutilja</i>	arh.		R	+
farmaceutkinja					
	apotecarica		1	RK	+
	apotekarka			RM	+
feministkinja					
			4	MK	-
fenomenološkinja					
			4	M	-
feudalka					
		istor.	4	R	+
filatelistkinja					
			5	R	+
filološkinja					
	filologinja	pas.	1	K	-
				L	-
filozofkinja					
	filosofkinja	arh.	1	RL	+
	filozofičarka	pas.		M	-
	mudroznanica	fig.		L	-
				R	-
fizičarka					
	atomska fizičarka		1	MU	-
	nuklearka	pas.		U	-
				K	-
fizijatarka					
	fizijatrica	®	1	K	-
				K	-
fizioterapeutkinja					
	fizioterapeutica	®	1	MU	-
	fizioterapeutka	pas.		U	-
				U	-
flautistkinja					
			1	RMF	+

I	II	III	IV	V	VI
	flautistica	®		RL	-
forenzičarka			1	F	-
fotografkinja			1	RLM	+
	fotografistkinja	pas.		L	-
	retušerka			R	+
franjevka			4	F	-
	trečeretka			F	-
	trešoretka	dijal.		F	-
frizerka			1	RLM	+
	frizerica	®		R	+
frulašica			1	R	-
fudbalerka			1	RLMF	-
	nogometašica	®		RL	-
funkcionerka			1	F	-
galeristkinja			1	R	-
garderoberka			1	RMF	+
	garderobarka	pas.		R	+
	garderobijerka	pas.		R	+
gastarbajterka		pej.	4	R	-
gavanka		arh.	2	R	+
	gazdašica	arh.		R	-
	gospodarevica	arh.		R	-
gazdarica			5	RK	+
	gazdinica	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	gazdinka	pas.		R	+
	kućegazdarica	pas.		R	+
	kućevlasnica	pas.		R	+
gejša					
		egz.	5	RL	+
generalica					
		arh.	2	RL	+
	generalka	pas.		R	+
	đeneralica	arh.		R	-
	đeneralovica	arh.		R	-
genetičarka					
			1	LM	+
geografkinja					
			1	L	-
	geografičarka			R	+
	geografka	pas.		L	-
geometarka					
			1	K	-
	meračica	arh.		R	+
	mjeračica	ijek.		R	+
gerilka					
		pas.	4	R	-
germanistkinja					
			1	RL	+
	germanistica	®		RL	+
gerontodomačica					
			1	MK	-
gimnastičarka					
			1	RLM	+
gimnazijalka					
			4	RMK	+
	gimnazistkinja	pas.		R	+
ginekološkinja					
		pas.	1	LK	-
	ginekologinja	pas.		L	-

I	II	III	IV	V	VI
gitaristkinja			1	RM	+
	basistkinja			RM	-
globarka		istor.	1	R	-
glumica			1	LMK	+
	glumarica	pas.		L	-
	akterka			R	+
	dramatičarka			R	+
	dramska umetnica			M	-
	epizodistkinja			R	-
	protagonistkinja			RLM	+
	tragičarka			R	+
gljivarka			1	R	+
	gljivarica			R	+
gnjuračica			1	R	+
golubarka			5	R	+
	golubarica			R	-
goniteljka			5	R	+
	goniteljica			R	+
	gonilica	pas.		R	+
gospođa			3	RMK	+
	kaduna	arh.		R	+
	matrona	arh.		R	+
gospodarica			5	R	+
	gospodarka	arh.		R	+
	gosinica	arh.		R	+
	domina	arh.		R	-
gospođica			3	RK	+

I	II	III	IV	V	VI
	gospođinka	pas.		R	-
	gospojica	dijal.		R	+
govornica			1	F	+
	besednica	arh.		R	-
	besjednica	ijek.		R	-
grabljačica			1	R	+
	grabljarica			R	-
gradonačelnica			3	R L M K	-
gradonačelnikovicica		arh.	2	R L	-
građanka			4	M F	+
grafičarka			1	R	-
graničarka			1	R	+
grnčarka		arh.	1	R L	+
	grnčarica	arh.		R L	+
grobarka			1	R	+
	grobarica			R	+
	grobljarka			R	+
	mogilka	arh.		R	-
grofica			3	R L	+
	grofičica	dem.		R	+
	grofinjica	dem.		R	+
gudačica			1	R	-
guslarka		arh.	1	R	-
	guslarica	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	guslačica	arh.		R	+
guvernerka			3	M	-
	gubernatorka	arh.		M	+
guvernerovica		arh.	2	R	+
	gubernatorka	arh.		R	+
	gubernatorica	arh.		R	+
	gubernatorovica	arh.		R	+
gvoždarka			1	R	-
hadžinica		arh.	2	R	+
	hadžika	arh.		R	+
	hadžijinica	arh.		R	+
harfistkinja			1	R M F	+
	harfistica	®		R	+
	harfonistkinja			R	+
harmonikašica			1	R	+
hauzmajstorka		arh.	2	R	+
hemičarka			1	R	+
	kemičarka	®		R	+
herceginja		istor.	3	R	+
heteroseksualka			5	F	-
hirurškinja		pas.	1	L	-
	hiruržica	pas.		L	-
hodočasnica			4	R	+

I	II	III	IV	V	VI
hodžinica		arh.	2	RL	+
hokejašica			1	RM	-
homoseksualka			5	F	-
	lezbejka			F	-
	lezbijka	pas.		RF	+
horistkinja			1	R	+
	horistica			R	+
	horjatka	pas.		R	+
	horjatkinja	pas.		R	+
	koristica	®		R	+
	koristkinja	®		R	+
	zboristica	®		R	+
	zboristkinja	®		R	+
hraniteljka			1	M	+
	hraniteljica			K	+
	roditeljka			F	+
hostesa			1	RLMF	-
iglarica			1	R	+
igračica			1	RLMK	+
	bajadera	egz.		R	+
	čočečkinja			R	+
	igralica	pas.		R	+
	igraorka	pas.		R	-
	igroorka	pas.		R	-
	kabaretkinja			R	-
	plesačica			RLM	+
	tancarica	dijal.		RL	+
	tencerka	dijal.		RL	+
	varijetkinja			R	+

I	II	III	IV	V	VI
igumanija			3	R M K	+
	igumanica			R	-
	igumenka	pas.		R	-
	jegumanka	pas.		R	-
	nastojateljica manastira			R	-
	majka	fig.		F	-
imperatorka			3	R	+
	imperatorica	®		R	+
	imperatrice	pas.		R	-
improvizatorka			5	M	-
informatičarka			1	R K	-
informatorka			5	R	+
inicijatorka			5	R	-
	osnivačica			R	+
	rodonačelnica			R	+
	utemeljačica	pas.		R	+
	utemeljivačica			R	+
	začetnica			R	+
inkvizitorka		istor.	4	R	-
inokorespondentkinja			1	R	-
inovatorka			5	R	-
	izmišljačica	pas.		R	-
	novotvorka	pas.		R	-
inspektorka			1	R M F	+
	inspektorica	®		R	+
	žbirka	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
inspicijentkinja			1	R	-
	inspicijentica	®		R	-
inspiratorka			5	R	-
	nadahniteljica	arh.		R	+
internatkinja			4	R	+
	institutka	pas.		R	+
	institutkinja	pas.		R	+
	internatka	pas.		R	-
	pansionatkinja	arh.		R	+
	licejistkinja	arh.		R	+
	licejka	arh.		R	+
internistkinja			1	RM	+
instruktorka			1	RM	+
	instruktorica	®		R	+
	repetentkinja	arh.		R	+
intelektualka			5	R	+
interpretatorka			1	RLM	+
	interpretkinja	pas.		R	+
	izvođačica			R	+
intrigantkinja			5	R	+
	intrigantica			R	+
invalidkinja			5	F	+
inženjerka			1	RLM	-
	inžinirka	dijal.		R	+
	inženjerica	pas.		R	-
	inženjerka			RL	+

I	II	III	IV	V	VI
isceliteljka					
			5	R	+
	iscjeliteljka	ijek.		R	+
	iscelivačica	pas.		R	-
	iscjelivačica	ijek.		R	-
	nadribabica	pas.		R	-
	nadrilekarica	pas.		R	-
	nadrilekarka			R	-
	nadriljekarka	ijek.		R	-
	obajnica	arh.		R	-
	vidara	arh.		R	-
	vidarica	arh.		R	+
	vidarka	arh.		R	+
iskušenica					
			4	R	+
ismevačica					
			5	R	-
	ismejačica			R	-
	ismjevačica	ijek.		R	-
isporučiteljka					
			1	K	-
	isporučnica	pas.		R	-
isposnica					
			4	R	+
	pustinjakinja			R	+
ispravljачica					
			1	R	-
istoričarka					
			1	RM	+
	historičarka	®		R	+
istraživačica					
			1	RLM	+
	istražilica	pas.		R	-
	iskusiteljka	pas.		R	-
	ispitivačica	pas.		R	-
	ispitateljka	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	ispitivalica	pas.		R	-
izaslanica			4	R	+
	delegatka	pas.		R	-
	delegatkinja	pas.		R M F	-
	interpelantkinja	arh.		R	+
	intepelantkinja	arh.		R	-
	odaslanica			R	-
	nositeljka	arh.		R	-
	predstavnica			R M	+
	reprezentantkinja	pas.		R	+
izbeglica			4	F	+
izlagačica			1	R U	+
	izlagačka	pas.		U	-
	izlagateljica			U	-
	prezentatorka	pas.		F	-
	prezenterka	pas.		F	-
izrađivačica			1	R	+
izručiteljka			1	R	-
	izručiteljica			R	-
izučenica		arh.	4	R	-
izveštačica			1	R	-
	izvestiteljica			R	+
	izvestiteljka	arh.		R M	+
	izvjestiteljica	ijek.		R	+
	izvjestiteljka	ijek.		R	+
izviđačica			4	R	+
	izvidničarka	pas.		R	-
	osmatračica	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	osmotriteljka	arh.		R	+
	skautkinja			R	+
izvoznica			1	R	-
izvršiteljka			1	RU	+
	izvršiteljica			RU	+
	izvršilica	pas.		R	-
	izvršnica	pas.		R	-
	izvođačica	pas.		L	-
	obavljačica	pas.		R	-
jagličarka			1	R	-
jahačica			1	R	+
jatačica		istor.	4	R	-
jedriličarka			1	F	-
jevandelistkinja			4	R	-
jorgandžika		arh.	2	R	-
junakinja			5	RM	+
	heroína			M	+
	herojkinja	pas.		R	+
	junačica	pas.		R	-
	junačkinja	pas.		R	-
juniorka			4	RLM	+
kabaničarka		arh.	2	R	+
kabinerka			1	R	-

I	II	III	IV	V	VI
kaderašica		istor.	4	R	+
kadetkinja		istor.	4	RLM	-
	kadetnica	pas.		R	-
kadinica		arh.	2	R	+
	kadijinica	arh.		R	+
kafedžijinica		arh.	2	R	-
kafe-kuvarica			1	R	-
kaišarka		arh.	1	R	-
kajakašica			1	RLM	-
kaluđerica			4	RK	+
	kaluđerka			R	-
	kaluđeruša	pej.		R	+
	abatisa	arh.		R	+
	dumna	arh.		R	+
	inokinja	arh.		R	-
kalvinistkinja			4	R	+
kantinerka			1	R	+
	kantinerica	pas.		R	+
	kantinijerica	pas.		R	-
kamermanka		pas.	1	F	-
kancelarka		pas.	3	F	-
kandidatkinja			4	RLMK	+
	kandidatica	®		R	+

I	II	III	IV	V	VI
kapetanica		arh.	2	RL	+
	kapetanovica	arh.		RL	+
	kapitanica	dijal.		R	-
	kapitanka	dijal.		R	+
	kapitanovica	dijal.		R	-
kapitenka		pas.	4	MF	-
kapitalistkinja			4	R	-
	kapitalka	pas.		R	-
	industrijalka			R	+
kaplarica		istor.	2	R	+
	kaplarovica	istor.		R	+
karatistkinja			1	RLM	-
karijeristkinja			5	R	-
karikaturistkinja			1	R	+
karmelićanka			4	RF	-
	karmelitanka	pas.		R	-
	karmelitka	pas.		R	+
kasapovica		arh.	2	R	-
kasirka			1	RLM	+
	kasirica	®		RL	+
kaskaderka			1	R	-
kaubojka		fig.	5	R	-
kazandžika		arh.	2	R	-

I	II	III	IV	V	VI
kazniteljica			5	R	-
kaznačejevica		arh.	2	R	-
kečerka		pas.	1	R	-
keramičarka			1	R	+
kestenarka			1	R	+
	kestenarica			R	+
	kestenjarica			R	+
	kestenjarka			R	+
kišobranarka		arh.	1	U	-
	kišobranarkinja	pas.		U	-
	kišobrandžijka	arh.		U	-
	kišobrandžinica	arh.		U	-
klarinetistkinja			1	R	-
klaviristkinja			1	RM	+
	klavirašica	pas.		R	-
	klaviristica	®		R	+
	klaviračica	pas.		R	-
	pijanistkinja			RMFU	+
	pijanistica	®		RU	+
klesarka			1	RK	-
	kamenoreshkinja			RK	-
	kamenarica	pas.		R	-
	kamenarka	pas.		R	-
klijentkinja			5	M	-
	klijentica	®		K	-
klisarica		arh.	2	R	-

I	II	III	IV	V	VI
klizačica			1	RLM	-
ključarka			1	R	+
	ključarica			R	+
kmetica		istor.	4	R	+
	kmetkinja	pas.		R	-
kmetovica		istor.	2	R	+
kneginja		istor.	3	RM	+
	knjaginja	arh.		R	-
	knjeginja	arh.		RL	+
kneginjica		arh.	2	R	+
	knjaginjica	arh.		R	-
	knjeginjica	arh.		R	-
	kneževica	pas.		R	+
	knežica	arh.		R	+
	knežinica	pas.		R	+
	knezovica	pas.		R	+
knjigonosnica		arh.	1	R	-
knjigovezica		pas.	1	R	-
	knjigovežica	pas.		R	-
knjigovotkinja		pas.	1	L	-
knjižarka			1	R	+
knjižarka		arh.	2	R	+
književnica			1	RLMK	+
	literatka	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	literatkinja	pas.		R	+
	literatorka	pas.		R	+
	spisateljka			RL	+
	spisateljica			RLMK	+
kobasičarka					
	kobasarica	pas.	1	R	-
kočijašica					
	koloterka	arh.	1	R	-
	kolarica	arh.		R	-
	kolarka	arh.		R	-
kolačarka					
	kolačarica		1	R	+
koleginica					
	kolegica	®	4	RM	+
kolekcionarka					
	skupljačica		5	RM	-
kolhoskinja					
	kolhoznica	istor.	4	R	-
kolporterka					
	komandantovica	arh.	2	R	-
	komanderovica	arh.		R	-
komentatorka					
			1	RLF	-
komičarka					
	komedijašica	pas.	1	RLM	+
	komedijantkinja	pas.		R	+
	komedijantica	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	komedijantka	pas.		R	+
komesarka			1	RM	+
	komesarica			R	+
	komisarica	dijal.		R	+
komitkinja			4	R	-
komornikovica		arh.	2	R	-
kompozitorka			1	RLM	+
	komponistkinja	pas.		R	-
komsomolka		istor.	4	F	+
komšinica			4	RMK	+
	komšika			R	+
	komšijka			R	+
	komšinka			R	+
komunistkinja			4	RL	+
koncertistkinja			1	R	-
	koncertantica	®		R	-
	koncertantkinja	pas.		R	-
kondukterka			1	R	+
kongreganistkinja			4	R	+
	kongreganistica			R	-
kongresmenka		pas.	4	RL	-
	kongresistkinja			R	+
	kongreskinja	pas.		R	-
	kongresovka	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
konkurentkinja			5	RM	+
konobarica			1	RLMK	+
	barmenka	pas.		R	-
	konobarka	pas.		R	-
	kelnerica			RLK	+
	kelnerka	pas.		R	+
	bifedžika	arh.		R	-
	birtašica	arh.		R	+
	birtkinja	arh.		R	-
	birtkinjica	arh.		R	-
	mehandžijka	arh.		R	-
	mehandžika	arh.		R	+
	mehandžinica	arh.		R	-
	mejanđika	arh.		R	-
	mejašica	arh.		R	-
	šankerica			RM	-
konsultantkinja			1	M	-
	konsultantica	®		K	-
kontesa			3	RM	+
	kontesina	pas.		R	-
kontrolorka			1	RLU	+
	kontrolorovica	pas.		R	-
konzervatoristkinja			1	R	+
	konzervatoristica			R	+
konzulka			3	R	-
	konzulica			RM	+
	konziljarica	pas.		R	-
	konziljarušica	pas.		R	-
	konzulovica	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
konzulovica		arh.	2	R	+
koordinatorka			1	R L M	-
kopačica			1	RL	+
kopčarka		arh.	1	R	-
	kopčarica	arh.		R	-
korektorka			1	R	+
	korektorica	®		R	+
koreografinja			1	R L F	+
korespondentkinja			1	RM	+
	korespondentica			R	+
korisnica			4	F	+
koritarka		arh.	1	R	-
	koritara	arh.		R	+
	kopanjarka	arh.		R	-
corparka			1	R	+
	kotaričanka	arh.		R	+
	krošnjarica	arh.		R	+
	krošnjarka	arh.		R	+
	pletikotarica	pas.		R	+
kosačica			1	RL	+
kostimografinja			1	RL	-
	kostimografka	pas.		RL	-
	kostimerka	pas.		R	+
košarkašica			1	R L M	+

I	II	III	IV	V	VI
kotlarica			1	RL	+
	kotlaruša	pej.		R	-
	kotlokrpinica	pas.		R	-
	kotlokrpovka	pas.		R	-
kovačica		arh.	2	R	+
	kovačevica	arh.		R	-
kozakinja		istor.	2	R	+
kozmetičarka			1	RK	+
kožarica		arh.	2	R	+
kradljivica			5	R	+
	kradljivka	pas.		R	+
	lopovica	pas.		R	-
	lopovka	pas.		R	-
	lopovkinja	pas.		R	-
kraljica			3	RLM	+
	kraljevička	pas.		R	+
	kraljičica	dem.		R	+
	okrunjenica	arh.		R	-
kramarica		arh.	2	R	+
	kramarka	arh.		R	+
kreatorka			1	RLMK	-
kretenka		fig.	5	F	-
krijumčarka			5	R	+
	kriomčarka	®		R	+
	defraudentica	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	defraudentkinja	arh.		R	-
kriminalistkinja		pas.	1	R	-
	kriminalističarka	pas.		K	-
kritičarka			1	RLMK	+
	baletska kritičarka			M	-
	književna kritičarka			M	-
	likovna kritičarka			M	-
krivotvorka			5	R	+
	krivotvoriteljka			R	+
krojačica			1	RLMK	+
	abadžika	arh.		R	+
	abadžinica	arh.		R	+
	košuljarka	arh.		R	-
	krolja	arh.		L	-
	odevačica	pas.		R	-
	odjevačica	ijek.		R	-
	odečarka	pas.		R	-
	odječarka	ijek.		R	-
	šnajderka			RLK	+
	šnajderica			R	+
	švalja	arh.		R	+
	švelja	arh.		RL	+
	šilja	pas.		RL	+
	šivačica	pas.		R	+
	šivalja	pas.		RL	+
	terzilja	arh.		R	+
krpačica			1	R	+
krvnica			5	R	+
krvoločnica			5	R	+

I	II	III	IV	V	VI
krznarka			1	R	-
	krznarica			R	+
	ćurčijinica	arh.		RLM	-
	ćurčinica	arh.		R	-
	ćurčinka	arh.		R	-
kućna pomoćnica			1	LMKF	+
	bedinerka	arh.		R	+
	bedinerica	arh.		R	+
	hizmećarka	arh.		R	+
	izmećarica	arh.		R	+
	izmećarka	arh.		R	+
	izmetkinja	arh.		R	-
	izmićarka	arh.		R	-
	momkinja	arh.		R	+
	momkinjica	arh.		R	-
	momkovica	arh.		R	-
	odadžinica	arh.		R	-
	pokućarica	arh.		R	+
	pokućarka	arh.		R	+
	sluškinja			RM	+
	služavka			RK	+
	službenica	arh.		R	+
	služiteljka	arh.		R	+
	sužnjica	arh.		R	+
kuglašica			1	RLM	-
	ćunjašica	®		R	-
kujundžijinica		arh.	2	R	+
	kujundžijinka	arh.		R	-
	kujundžijka	arh.		R	+
	kujundžinka	arh.		R	+
	kulundžika	arh.		R	-
	kulundžinica	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
kupletistkinja		pas.	1	R	-
kurirka			1	RLU	+
	aberdžika	arh.		R	-
	glasnica	pas.		R	+
	navesnica	arh.		R	+
	navjesnica	ijek.		R	+
	navestilja	arh.		R	+
	navjestilja	ijek.		R	+
	navestiteljica	arh.		R	-
	navjestiteljica	ijek.		R	-
	tatarka	arh.		R	-
	vesnica	pas.		R	+
	vjesnica	ijek.		R	+
kustoskinja		pas.	1	F	-
kuvarica			1	RLMK	+
	kuvarka	pas.		R	+
	kuvačica	pas.		R	+
	kuvalja	pas.		R	+
	aščika	arh.		R	-
	aščinka	arh.		R	-
	<i>dovijarica</i>	arh.		R	+
	<i>dovijarka</i>	arh.		R	+
	gotvara	arh.		R	-
	kominača	arh.		R	+
	kuhačica	®		R	+
	kuharica	®		R	+
	kuharka	®		R	+
	mešajica	pas.		R	+
	mješajica	ijek.		R	+
	mešaja	pas.		R	+
	mešalja	pas.		R	-
	parakuharica	®		R	+
	parakuvarica	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	parakuvarka	pas.		R	+
laborantkinja			1	RL	+
	laborantica	®		RL	+
laćmanka		istor.	2	R	-
	laćmanovica	istor.		R	-
	lajtamanica	istor.		R	-
	lajtamanka	istor.		R	-
	lajtnantka	istor.		R	-
lanarka			1	R	-
	lanarica			R	-
latinistkinja			1	R	-
lečnikovica		arh.	2	R	+
	liječnikovica	ijek.		R	+
	doktorovica	arh.		R	-
legionarka			4	R	-
lekarka			1	RLMK	+
	lekarkinja	pas.		R	-
	lekarica	pas.		R	+
	lekaruša	pas.		R	-
	doktorica			RK	+
	doktorica			RK	+
	lečnica			R	+
	liječnica	ijek.		RL	+
	ljekarica	ijek.		R	+
	ljekarka	ijek.		R	+
	ljekaruša	ijek.		R	-
lektorka			1	RLMF	-
	lektorica	®		R	+

I	II	III	IV	V	VI
lepotica			5	RMK	+
	mis			R	+
	misica			MF	-
	<i>pratilja</i>			RM	+
libretistkinja			1	R	+
liderka			5	MF	-
lihvarka			5	R	+
	crnoberzijanka			R	+
	kamatnica	pas.		R	+
	zelenašica			R	+
	profiterka			F	-
likvidatorka		pas.	1	U	-
	likvidatorica	pas.		U	-
lingvistkinja			1	RLF	-
	gramatičarka	arh.		R	-
	jezičarka	*		R	-
loto devojka			1	F	-
lovačica		pas.	1	R	-
	lovadžijka	pas.		R	-
	lovđika	pas.		R	-
	lovica	pas.		RL	+
	lovilja	pas.		R	-
	lovkinja	pas.		RL	-
	jegerka	arh.		R	-
ložničarka			1	R	-
lubeničarka			1	R	-

I	II	III	IV	V	VI
lupeškinja			5	R	-
	lupežica			R	+
lutkarka			1	R	+
	lutkarica			R	+
mačevalka			1	R L M	-
mađioničarka			1	R	+
	omajnica	arh.		R	-
	opsenarka			R	+
	opsjenarka	ijek.		R	+
mađistorovica		arh.	2	R	-
magacionerka			1	R	+
	magacionarka	pas.		R	-
	magacinerka	pas.		R	-
magazadžijinica		arh.	2	R	-
magistarka			3	L M	-
	magistrantkinja			L	-
	magistrica	®		R L	-
majorovica		arh.	2	R L	-
	majorica	arh.		R L	+
majstorica			1	R F	+
	majstoruša	pej.		R	-
	meštarica	®		R	-
	meštrica	®		R	+
	meštريا	pas.		R	-
	meštrina	pas.		R	-
	meštrinja	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
mandarinka		egz.	2	R	+
mandolinistkinja			1	R	-
manekenka			1	RLMKU	+
	manekena	pas.		R	+
manikirka			1	R	+
	manikerka	pas.		R	+
manipulantkinja		pas.	5	R	-
	manipulantica	pas.		R	-
markgrofica		istor.	3	R	-
	markgrafica	istor.		R	-
markiza		istor.	3	RL	+
	markizica	dem.		R	-
maršalovica		istor.	2	R	-
	maršalica	istor.		R	+
	maršalka	istor.		R	+
maserka			1	RLMK	+
mašinstkinja			1	R	-
matematičarka			1	RLM	-
matičarka			1	RL	+
maturantkinja			4	RL	-
	abiturijentica	arh.		R	+
	abiturijentkinja	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
mažoretkinja			4	LF	-
mecosopranka			1	U	-
	mecosoprana	pas.		U	-
	mecosopranica	pas.		U	-
	mecosporanistica			U	-
	mecosopranistkinja			U	-
	mecosopran pevačica			U	-
mečkarka		arh.	1	R	-
	medvedarka	arh.		R	-
	medvjedarka	ijek.		R	-
medicinarka			1	R	+
	medicinska radnica			F	-
medicinska sestra			1	RML	-
	bolničarka			RLMK	+
	dispanzerka	pas.		R	-
	dvorilja	arh.		R	+
	dvorjanka	arh.		R	+
	glavna sestra			K	-
	instrumentarka	*		R	+
	instrumentalka	*		R	-
	negovateljica			RM	+
	negovateljka	pas.		R	-
	nudilja	arh.		R	+
	negovalica	pas.		R	-
	negovanka	pas.		R	-
	njegovalica	ijek.		R	-
	njegovanka	ijek.		R	-
	njegovateljica	ijek.		R	+
	njegovateljka	ijek.		R	-
	sanitarka	*		R	+
	sestra			K	-

I	II	III	IV	V	VI
medigovica		arh.	2	R	-
mejandžinica		arh.	2	R	-
meljarica			1	R	-
menadžerka			1	LM	-
menjačica			1	R	+
	mjenjačica	ijek.		R	+
meričarka		arh.	1	R	-
	mjeričarka	ijek.		R	-
mernikovica		arh.	2	R	-
	mjernikovica	ijek.		R	-
mesarka			1	RL	+
	mesarica			RL	+
	kasapka	arh.		R	-
	kasapkinja	arh.		R	-
mesečarka			5	R	+
	mjesečarka	ijek.		R	+
mesilja		pas.	1	R	-
	mesulja	pas.		R	-
	mjesulja	ijek.		R	-
	mješalja	ijek.		R	-
	mješaja	ijek.		R	-
meštrovica		arh.	2	R	+
metafizičarka			4	R	-
meteorologinja		pas.	1	L	-

I	II	III	IV	V	VI
metlarka			1	R	+
	metlarica			R	+
	metlaruša	pej.		R	+
metodistkinja			4	R	-
migrantkinja			4	F	-
milicionerka			1	RL	-
	milicajka	pas.		LF	-
	pandurica	pej.		RL	+
	pandurka	pej.		RL	+
	pandurovica	pej..		L	+
	policajka			RLF	-
	<i>saobraćajka</i>			R	-
	žandarica	arh.		L	-
militarka		pas.	4	R	-
	militarkinja	pas.		R	-
ministarka			3	RLMKF	+
	ministreša	pas.		R	-
ministrovica		arh.	2	R	+
	ministarka	arh.		RL	+
	ministrovka	arh.		R	-
miraždžika			5	R	+
	miraščijka	arh.		R	-
	miraščika	arh.		R	+
	mirašdžijka	arh.		R	-
	prćijašica	arh.		R	-
mirisarka		arh.	1	R	-

I	II	III	IV	V	VI
miroljubiteljka		pas.	5	R	-
	miroljubica	pas.		R	-
	miroljupka	pas.		R	-
misionarka			4	R	+
mlekarka			1	RL	+
	mlekarica			RL	+
	mljekarica	ijek.		R	+
	mljekarka	ijek.		R	+
	mlekadžika	arh.		R	+
	mljekadžika	ijek.		R	+
	mlekaruša	pas.		R	-
	mljekaruša	ijek.		R	-
	mlečarica	pas.		R	-
	mlječarica	ijek.		R	-
	mljekadžika	ijek.		R	+
	vareničarica	arh.		R	-
mlinarka			1	RL	+
	mlinarica			RL	+
	mlinaruša	pas.		R	-
	pomeljarka	arh.		R	+
	vodeničarka			R	+
mobarka		arh.	4	R	+
	mobarica	arh.		R	-
	mobenica	arh.		R	-
	mobnica	arh.		R	-
	molbarka	arh.		R	-
model			1	K	-
	siterka	pas.		R	-
modiskinja			1	RL	+
	modistica	®		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	modistinja	pas.		R	+
	modistka	pas.		R	-
	mašamoda	arh.		R	+
	mašamotka	arh.		R	-
	mašamotkinja	arh.		R	+
	maršanmoda	arh.		R	-
	nakitarica	pas.		R	-
	nakitnica	pas.		R	-
	kitničarica	pas.		R	-
	kitničarka	pas.		R	+
	kitnjačarka	pas.		R	-
	klobučarka	arh.		R	+
	klobučarica	arh.		R	+
	šeširdžijka	arh.		R	+
molerka			1	RK	-
molerka		arh.	2	R	-
	molerovica	arh.		R	+
monahinja			4	RLM	+
	monahija	pas.		R	-
	monaka	pas.		R	-
	monakinja	pas.		R	-
	samostanka	pas.		R	+
monitorka		pas.	1	F	-
	monitorica	pas.		F	-
montanistkinja		pas.	1	R	-
montažerka			1	RLF	-
monterka			1	R	-
moralistkinja			4	R	+

I	II	III	IV	V	VI
	moralistica	®		R	-
moreplovka			1	R	-
	moroplovka	pas.		R	-
	mornarka	pas.		F	-
motoristkinja			1	RL	-
	motociklistkinja			R	+
	motoristica	®		R	-
mrežarka			1	R	-
	mrežarica			R	-
mulinica		istor.	2	R	+
mustratorka		pas.	1	R	-
mutkarovica		istor.	2	R	-
muzičarka			1	R	+
	muzikantica	pas.		R	-
	muzikantka	pas.		R	-
	bandistovica	arh.		R	+
	bandistka	arh.		R	-
	sviračica	pas.		R	+
muzilja			1	R	+
	muzačica	pas.		R	-
	muzara	pas.		R	+
	muzarica	pas.		R	-
	bačica	dijal.		R	-
nabavljačica			1	R	+
načelnica			1	RLMF	+
	načalnica	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
načelnikovica		arh.	2	R	-
	načalnikovica	arh.		R	-
nadničarka			1	R	+
	argatica	arh.		R	+
	argatkinja	arh.		R	+
	argatka	arh.		R	+
nadrednikovica		arh.	2	R	+
nadšumarica		arh.	2	R	+
nadučiteljica		arh.	1	R	-
nadvojvotkinja		istor.	3	RL	+
	nadvojvodica	istor.		R	+
	nadvojvodinja	pas.		R	-
	nadvojvotka	pas.		R	-
nadzornica			1	R	+
	nadglednica	pas.		R	+
	nadskrbnica	®		R	+
	nadstojateljica	pas.		R	-
	nadstojnica	®		R	-
	nadziračica	arh.		R	+
	nadzirateljica	arh.		R	+
	nadzirateljka	arh.		R	-
	nadzornikovica	arh.		R	-
	naredbenica	pas.		R	-
	oberica	arh.		R	+
najamnica			1	R	+
	najamkinja	pas.		R	-
	najemnica	pas.		R	-
	najmiteljka	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	plaćenica	pas.		R	-
narednica			1	RF	-
narednikovica		arh.	2	R	+
narikača			5	R	+
	naricaljka			R	+
	narikalica	pas.		R	-
	naricalja	pas.		R	-
	narikalja	pas.		R	-
	narikuša	pas.		R	+
	narekuša	pas.		R	-
	narjekuša	ijek.		R	-
	bugarilja	arh.		R	-
	đekarica	arh.		R	+
	đekalica	arh.		R	-
	lelekača	pas.		R	+
	nabrajalica	pas.		R	+
	naimača	arh.		R	+
	oglasilja	arh.		R	-
	žalbenica	pas.		R	-
	žalilja	pas.		R	+
	žalosnica	pas.		R	+
	zapevalja	arh.		R	+
	zapijevalja	ijek.		R	+
narodnjakinja		pas.	4	M	-
naslednica			5	RM	+
	baštinica	arh.		R	-
	masadžika	arh.		R	-
	masaroška	arh.		R	-
	masaruša	arh.		R	-
nastavnica			1	RLMK	+

I	II	III	IV	V	VI
natporučnikovica		arh.	2	R	-
naučnica			1	RLMK	+
navijačica			4	RMF	-
	čirliderica	pas.		F	-
neimarka		arh.	1	R	-
	graditeljica	pas.		R	+
	graditeljka	pas.		R	+
nobelovka		pas.	4	RM	-
nosačica			1	R	+
	nositeljica			R	-
	nositeljka			R	-
	bastažica	arh.		R	-
novinarka			1	RLMK	+
	novinarica	®		R	-
	žurnalistkinja			R	+
nutricionistkinja			1	RM	-
obaveštajka			1	RLM	-
	doušnica			R	-
	dostavljačica			RU	+
	potajkinja	pas.		R	-
	špijunka			R	+
obučarka			1	R	+
	čizmarica			R	+
	čizmarka			R	+
odbojkašica			1	RLM	+

I	II	III	IV	V	VI
	primačica	pas.		F	-
odbornica			4	RM	+
	odborkinja	pas.		R	-
odlikašica			5	R	+
odmetnica			4	R	+
	odmetkinja	pas.		R	+
oficirka			1	RUF	+
	generalka	pas.		M	-
	žena general	pas.		M	-
	kapetanka			F	-
	ovicirka	dijal.		R	-
	poručnica			F	-
	rezervna poručnica			F	-
ogledarka		pas.	1	R	-
okrivljenica			5	R	+
okrutnica			5	R	+
	okorelica	arh.		R	+
	okorjelica	ijek.		R	+
	okorelka	pas.		R	-
	okorjelka	ijek.		R	-
okultistkinja			4	R	+
olimpijka		pas.	4	LM	-
ombudsmanka		pas.	1	F	-
omladinka			4	RMF	+

I	II	III	IV	V	VI
opančarica		arh.	2	R	+
	opančarka	arh.		R	+
opatica					
			4	RK	+
	opatičica	pas.		R	-
	opatkinja	pas.		R	-
operaterka					
			1	RU	-
	operatorka			M	-
operativka					
		pas.	1	R	-
organizatorka					
			1	RM	+
osvajčica					
			5	RM	-
	zavojevačica				-
padobranka					
			1	RMF	+
pantomimičarka					
			1	RF	-
partizanka					
		istor.	4	R	+
pastirica					
			1	R	+
	čobanica			R	+
	čobanka	pas.		R	+
	<i>jančarica</i>			R	+
	<i>jaradarica</i>			R	-
	<i>jarčarica</i>			R	-
	<i>kozarica</i>			R	+
	<i>kozaruša</i>			R	-
	<i>kozlarica</i>			R	-
	<i>ovčarica</i>			R	+
	<i>ovčarka</i>			R	-
	<i>ovcarica</i>	pas.		R	-
	pastirka	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
pašinica		istor.	2	R	+
patroldžika		istor.	2	R	+
pčelarka			1	R	-
	pčelarica			R	-
	kovandžijka	arh.		R	+
	kovandžika	arh.		R	-
	kovandžinka	arh.		R	-
pedagoškinja			1	M U	-
	pedagogica	pas.		L U	+
	pedagoginja	pas.		L U	-
pedijatarka			1	U	-
	pedijatarkinja	pas.		U	-
	pedijatrica	°		U	-
	pedijatrijica	pas.		U	-
	pedijatrijnica	pas.		U	-
	pedijatrinkinja	pas.		U	-
	pedijatrinica	pas.		U	-
	dečija lekarka			L	-
pedikirka			1	R	+
	pedikerka			R	+
peglerka		pas.	1	R	+
	glačarica	®		R	+
	gladilica	pas.		R	+
pekarka			1	R L	+
	pekarica			R L	+
	lebarica	pas.		R	-
	lebarka	pas.		R	-
	hlebarica	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	hlebarka	pas.		R	+
	hljebarica	ijek.		R	+
	hljebarka	ijek.		R	+
	naćvarica	arh.		R	-
penzionerka					
			4	RM	+
peradarica					
			1	R	+
	guščarica			RK	+
	guščarka			R	+
	kokošarica			R	-
	pilićarka			R	+
	živinarka			R	+
	živadarica			R	-
pesnikinja					
			1	RLM	+
	<i>madrigalistkinja</i>	pas.		R	+
	<i>odadžika</i>	pas.		R	-
	poetesa	pas.		R	+
	poetkinja	pas.		R	+
	stihotvorka	pas.		R	+
pešakinja					
		pas.	5	F	-
	žena pešak			R	+
pevačica					
			1	RLMK	+
	pevaljka	pej.		R	-
	džez pevačica			L	-
	operska pevačica			M	-
	pop pevačica			F	-
	rok pevačica			F	-
	vokalna umetnica			L	-
piljarica					
			1	R	+
	piljarka			R	+

I	II	III	IV	V	VI
pisarovica		arh.	2	R	+
	notaroševica	arh.		R	-
planinarka			1	R	+
	alpinistkinja			R	-
plemkinja		istor.	4	RL	+
	bojarka	istor.		R	+
	bojarica	istor.		R	+
	boljarica	istor.		R	+
	boljarka	istor.		R	+
	boljarkinja	istor.		R	+
	kolenovička	arh.		R	+
	koljenovička	ijek.		R	+
	namesnica	istor.		R	-
	nameskinja	istor.		R	+
	namesnikovica	istor.		R	+
	patricijka	istor.		R	+
	plemička	istor.		R	+
	plemičkinja	istor.		R	+
	satrapkinja	istor.		R	-
pletilja			1	RL	+
	pletačica			R	+
	pletarica	pas.		RL	+
	pljetarica	ijek.		RL	-
plevačica			1	R	+
	plevaruša			R	+
plivačica			1	RLM	+
pljačkašica			5	R	+
pobednica			5	M	+

I	II	III	IV	V	VI
podvodačica			5	R	+
	podvodnica	pas.		R	+
	kuplerica	arh.		R	-
	kuplerka	arh.		R	-
podvornikovica		arh.	2	R	-
podžupanica		istor.	2	R	+
poglavarica		arh.	3	RL	+
	poglavarka	arh.		RL	+
	predstojnica	arh.		R	+
	glavarica	arh.		R	+
polaznica			4	R	+
	kursistkinja			F	+
	tečajka	®		F	+
političarka			1	RLMK	+
poljoprivrednica			1	RL	-
	biroškinja	arh.		R	+
	biroška	arh.		R	+
	poljodelka	pas.		R	+
	težakinja	arh.		R	+
	zemljoradnica			R	+
	zemljedelka	pas.		R	-
	zemljedelkinja	pas.		R	-
	zemljodelka	pas.		R	+
pomoćnica			1	RMU	+
	ispomagačica	pas.		R	-
	dagramašica	arh.		R	-
	šegrtica	arh.		R	+
popadija			2	K	+

I	II	III	IV	V	VI
	popadika	pas.		R	-
	protinica			R	+
porotnica					
	porotkinja	pas.	4	R F U	+
				U	-
portirka					
			1	R L	+
	čuvarica	pas.		R	+
	paziteljica	pas.		R	+
	pudarica	arh.		R	+
	čuvarka			R	+
	štitarka	arh.		R	-
	vratanica	pas.		R L	-
	vratarica	pas.		R	+
	vratarica	pas.		R	+
portparolka					
	glasnogovornica		1	M F	-
				M	-
poručnica					
		arh.	2	R L	-
	poručnikovica	arh.		R	+
poslanica					
			4	R M	+
	poslanikovica	arh.		R	+
	parlamentarkinja	pas.		R	-
poslastičarka					
			1	R L	+
	licitarica	pas.		R	-
	licitarka			R	+
	slastičarica	pas.		R	+
	slastičarka	pas.		R	+
poslodavka					
			1	R	-
	mandatorka	arh.		R	-
poslovna pratilja					
		pas.	5	F	-

I	II	III	IV	V	VI
poslužiteljka			1	R	+
	poslužiteljica			R	+
	servirka			RL	+
poštarka			1	R	+
	poštarica	pas.		R	+
potpredsednica			3	RMF	+
potpukovnica		arh.	2	R	+
	potpukovnikovica	arh.		R	+
povrtarka			1	R	+
	zeljarica			R	+
praktičarka			1	R	+
	praktikantkinja			R	+
praktikantovica		arh.	2	R	+
pralja			1	RL	+
	peračica	pas.		R	+
	perilja	pas.		R	+
	ispiračica	pas.		R	+
	ribalja	pas.		R	+
	vešerka			RL	-
pravna			1	RLMK	+
predavačica		pas.	1	RMKU	-
predradnica			1	RU	+
	brigadirka			R	+
	poslovtkinja	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
predsednica			3	RLMKU	+
	predsjednica	ijek.		R	+
	prezidentica	pas.		R	-
predsedavajuća					
		pas.	3	UF	-
predsednikovica					
		arh.	2	RL	+
	predsjednikovica	ijek.		R	+
	prisednikovica	dijal.		R	+
	prisjednikovica	ijek.		R	+
predstojnikovica					
		arh.	2	R	+
preduzetnica					
			1	RM	-
preduzimačica					
			1	RL	-
prelja					
			1	RL	+
	predilja	pas.		R	+
	hitroprelja	pas.		R	+
	koncoplelja	pas.		R	-
	lanprelja	pas.		R	-
	sviloprelja	pas.		RL	+
	tankoprelja	pas.		R	+
	zloprelja	pas.		R	+
premijerka					
			3	RLMF	-
	žena premijer	pas.		M	-
preprodavačica					
			1	R	+
	preprodavalica	pas.		R	+
prestolonaslednica					
		arh.	3	RK	+
	prestolonasljednica	ijek.		R	+
prevoditeljka					
			1	RLM	-

I	II	III	IV	V	VI
	prevodilica	pas.		RM	-
	tumačica	pas.		RM	+
princeza					
			3	RLM	+
	infantkinja	egz.		R	-
	carevičica	pas.		R	+
pripadnica					
			4	F	+
pripovedačica					
			5	RM	+
	pripovjedačica	ijek.		R	+
	kazivačica	arh.		R	-
	kazivalja	arh.		R	-
	naratorka			K	-
pripravnica					
			1	RLMU	+
	preparandica	arh.		R	-
	preparandistica	arh.		R	-
	preparandistkinja	arh.		R	-
	stažistica	®		R	+
	stažistkinja			R	+
privatnica					
			4	R	+
	privatistkinja	pas.		R	-
prodavačica					
			1	RLMKU	+
	prodavalica	pas.		RL	-
	prodavka	pas.		RL	-
	prodavavka	pas.		RL	-
	bakalarka	arh.		RL	-
	bazrdanka	arh.		R	+
	butigarica	dijal.		R	-
	drogeristkinja	pas.		R	+
	dućandžijka	arh.		R	+
	dućandžika	arh.		R	-
	dućandžinica	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	galanterka	pas.		R	-
	grosistkinja	pas.		R	+
	margetanica	arh.		R	-
	marketanica	arh.		R	-
	marketenderica	arh.		R	+
	mešetarica	arh.		R	+
	mešetarka	arh.		R	+
	trgovka	pas.		RL	+
	trgovkinja			RL	+
prodekanka					
	prodekanica		3	F	-
				L	-
producentkinja					
			1	RM	-
profesorka					
	profesorica		1	RLMKU	+
				RLMK	+
programerka					
			1	RMF	-
promoterka					
			1	RM	-
pronalazačica					
	izumiteljica		1	R	-
	izumiteljka			R	+
	iznalazačica	pas.		R	-
propagandistkinja					
			4	R	+
prorektorka					
			3	LMF	-
proročica					
	narečnica	arh.	5	M	+
	vidovnjaka	pas.		R	-
	vidovnjakinja	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
prosjakinja			5	R	+
	prosjakača	pas.		R	+
	bogoradnica	arh.		R	-
	božjakinja	pas.		R	-
	milostinjarka	pas.		R	-
	ubogarka	arh.		R	+
	zabogarka	arh.		R	+
	žebrakinja	pas.		R	-
prosvetiteljka			4	R	+
	prosvetiteljica			R	+
	prosvjetiteljica	ijek.		R	+
	prosvjetiteljka	ijek.		R	+
provodadžika		arh.	5	RLM	-
	provodadžinica	arh.		R	+
	kodošica	arh.		R	-
	misidžika	arh.		R	-
	navadadžika	arh.		R	-
	navadžika	arh.		R	-
	navodačica	arh.		R	-
	navodadžijka	arh.		R	-
	navodadžika	arh.		R	-
	navodadžinka	arh.		R	-
prvakinja			5	RM	+
	šampionka			RM	-
	viceprvakinja			R	-
	vicešampionka			RLM	-
prvosveštenica			3	R	+
	prvosvećenica	®		R	+
psihijatrica		pas.	1	K	-
	psihijatresa	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
psihoanalitičarka			1	RK	-
psihološkinja			1	RL	-
	psihologičarka	pas.		L	-
	psihologinja	pas.		L	-
	psihologističarka	pas.		L	-
psihoterapeutkinja			1	RM	-
publicistkinja			1	R	+
pukovnikovica		arh.	2	R	+
radnica			1	RLMKU	+
	delačica	arh.		R	-
	kulakinja	arh.		R	-
	kulučarka	arh.		R	+
	rabotnica	arh.		R	+
	rintaruša	pej.		R	+
	rintuša	pej.		R	+
ratarka			1	R	+
	oračica	pas.		R	+
	sadilica	pas.		R	+
	sejačica			R	+
	sijačica	ijek.		R	+
ratnica			4	R	+
	bojovnica	®		R	-
	frontašica	pas.		R	+
	frontovka	pas.		R	+
ravnateljica		arh.	1	R	+
	ravnateljka	arh.		R	+
razbojnica			5	R	+

I	II	III	IV	V	VI
	banditkinja			R	-
raznosačica			1	R	+
razredna			1	K	-
	razrednica	®		R	+
	razredna starešina			F	-
razvodnica			1	F	+
realizatorka			1	F	-
recenzentkinja			1	F	-
	recenzentica	®		F	-
repcionerka			1	K	-
recitatorka			1	RF	+
	deklamatorka	arh.		R	+
redaktorka			1	F	-
referentkinja			1	RLFU	+
	referentica	®		RLFU	+
regentkinja		istor.	3	R	+
	regentica	istor.		R	+
rekorderka		pas.	5	RM	+
rektorka			3	LMF	-
	rektorica	®		RL	-
rekviziterka			1	R	+
rentijerka			1	R	+

I	II	III	IV	V	VI
	iznajmljivačica	pas.		R	-
	iznajmiteljica	pas.		R	-
	stanodavka			R	+
reporterka			1	RM	+
reprezentativka			4	RLM	+
retoričarka			1	F	-
revizorka			1	K	-
	računoispitačica	pas.		R	+
revolucionarka			4	R	+
režiserka			1	RLMFU	+
	rediteljka			RLMF	+
	redateljica	®		R	+
	sineastkinja			RF	-
robinja			5	RM	+
	ropkinja			R	+
romansijerka			1	RL	+
	romanistica	pas.		R	+
	romanistkinja	pas.		R	+
	beletristkinja	pas.		R	-
	medievistkinja	pas.		R	-
	novelistkinja			RU	-
	novelistica	®		RU	-
rudarka			1	R	+
	ugljarka			R	+
rukavičarka		arh.	1	R	+

I	II	III	IV	V	VI
rukmetašica			1	RLM	+
rukovoditeljka			1	RLU	-
	rukovodilica	pas.		U	-
	rukovodiljkinja	pas.		U	-
	rukovodilja	pas.		R	+
	rukovodinja	pas.		U	-
	rukovoditeljica			RU	+
	rukovotkinja	pas.		R	-
rvačica			1	RLM	+
	jakačica	®		R	-
saigračica			4	RM	+
	suigračica	®		R	+
saksofonistkinja			1	F	-
sakupljačica			1	RLF	+
salašarka			5	R	+
samoupravljačica			4	R	-
saradnica			1	RMFU	+
	stručna saradnica			M	-
savetnica			1	RLMF	+
	savetodavka			R	+
	konzilijarica	arh.		R	-
savetnikovica		arh.	2	R	+
saveznica			4	RM	+
scenaristkinja			1	RL	-

I	II	III	IV	V	VI
	scenaristica	®		RL	+
scenografkinja			1	RLF	+
sekretarica			1	RLMKU	+
	sekretarka	pas.		RL	+
	tajnica	®		RL	+
sekretarka		pas.	3	RMK	-
	pokrajinska sekretarka			M	-
seksualna radnica			1	RMK	+
	prostitutka				
	prostitutkinja	pas.		R	+
	bludnica			R	+
	droca	pej.		M	-
	drolja	pej.		K	+
	kol-gerla			LM	-
	konkubina	arh.		R	+
	kurtizana	arh.		RL	+
	kurtizanka	arh.		R	+
	kurva	pej.		RK	+
	kurvača	pej.		R	-
	metresa	arh.		R	+
	naložnica	arh.		R	+
	namicaljka	fig.		R	-
	oberkurva			R	-
	radodajka	fig.		MK	-
	uličarka	fig.		R	+
	ženska	pej.		R	+
	javna žena			R	-
senatorka			3	R	-
	senatorica	®		R	-
	senatorovica	arh.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
senior			4	RLM	+
serdarica		istor.	2	R	+
sholastičarka			4	R	-
sifražetkinja		istor.	4	M	-
	šifražetkinja	istor.		M	-
sirarka			1	R	+
	sirarica			R	+
sitarka			1	R	+
	rešetarka			R	+
službenica			1	RLMK	+
	administratorka			R	+
	beamterka	arh.		R	-
	činovnica			R	+
	delovotkinja			R	+
	djelovotkinja	ijek.		R	+
	dnevničarka	arh.		R	+
	dijurnistkinja	arh.		R	+
	ilidžarka	arh.		R	-
	koncipijentkinja	arh.		R	-
	koncipijentica	arh.		R	-
	kontoaristica	arh.		R	+
	kontoaristkinja	arh.		R	+
	nameštenica			R	+
	namještenica	ijek.		R	+
	registratorica	arh.		R	+
	bankarska službenica			M	-
	šalterska službenica			M	-
	šalteruša	pej.		M	-
skakačica			1	RM	+

I	II	III	IV	V	VI
	<i>troskokašica</i>			RM	-
	<i>motkašica</i>			RM	-
skijašica					
			1	RLM	+
	slalomašica			R	+
	spustašica			RL	-
	smučarka	®		RL	-
slavistkinja					
			1	RL	+
	slavistica			RL	+
slikarka					
			1	RLM	+
	slikarica	pas.		RL	+
	<i>akvarelistkinja</i>			RF	-
	<i>kopistkinja</i>			R	+
	<i>kopistica</i>			R	+
	<i>obrazarica</i>			R	-
	<i>pejsažistkinja</i>			R	-
	<i>portretistkinja</i>			R	+
	<i>živopiskinja</i>	arh.		R	-
snimateljka					
			1	R	+
	snimačica	pas.		R	-
sobarica					
			1	RLM	+
	komorkinja	arh.		R	+
	komornica	arh.		R	-
sociološkinja					
			1	LK	-
	sociologinja	pas.		L	-
solistkinja					
			1	R	+
	solistca	®		R	+
sokolarka					
		istor.	4	R	-
	sokolašica	istor.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
sopranistkinja			1	RLMU	+
	sopranistica	®		RU	+
	sopranka	pas.		U	-
spasiteljka			5	RL	+
	spasiteljica			R	+
specijalistkinja			1	RM	+
spikerka			1	RLMFU	-
	spikerica	®		RLU	+
	spikerkinja	pas.		RL	-
	najavljivačica			R	+
	<i>radio-spikerica</i>	®		R	-
	<i>radio-spikerka</i>			R	-
sportistkinja			1	RLMK	+
	sportašica	®		R	+
	sportistica	®		LM	+
srednjoškolka			4	M	-
stanarka			4	MK	+
	podstanarka			M	-
	kirajdzika	arh.		R	+
	unajmiteljica	pas.		R	+
statističarka			1	RF	-
	statistica	®		R	+
stenodaktilografkinja			1	R	+
	stenotipistica	®		R	+
	stenotipistkinja	pas.		R	+
stenografkinja			1	R	+

I	II	III	IV	V	VI
stipendistkinja			4	F	+
stjuardesa			1	RMKF	+
stočarka			1	K	+
	bačarka	dijal.		R	-
	<i>bivolarka</i>			R	-
	farmerka	pas.		R	+
	<i>govedarica</i>			R	+
	<i>govedarka</i>			R	+
	<i>govedaruša</i>			R	+
	izgoniteljka	arh.		R	-
	izgonilica	arh.		R	-
	katunarka	dijal.		R	-
	<i>konjarica</i>	pas.		R	-
	<i>kravarica</i>			R	+
	<i>kravarka</i>			R	-
	<i>kravaruša</i>			R	-
	krdarka			R	-
	krmarica			R	-
	mazgarka			R	-
	svinjarica			R	+
	svinjarka			R	+
	volarica			R	+
	volarka			R	-
stolarka			1	RL	+
	dunderka	arh.		R	-
	tišlerka	arh.		R	+
stonoteniserka			1	RLM	+
	stonotenisaičica	®		RL	+
stražarka			1	R	+

I	II	III	IV	V	VI
streljačarka			1	RMF	-
	streljačica			RL	+
	strelkinja	pas.		RLMF	-
	snajperka	pas.		R	-
striptizeta			1	LM	+
	striptizerka	pas.		RL	-
strugarka			1	R	-
	strugarica			R	-
studentkinja			4	RLMK FU	+
	studentica	®		RLU	+
	studentka	pas.		U	-
sudoprjalja			1	R	+
	sudoperka	pas.		R	+
suflerka			1	RL	+
	šaptačica			R	+
sultanica		pas.	2	R	+
	sultanka	pas.		R	+
sutkinja			1	RLU	-
	gospođa sudija			U	-
	drugarica sudija			U	-
	sudijinica	pas.		L	+
	sudijica	pas.		U	-
	sudijka	pas.		U	-
	sudilja	pas.		R	+
	sudinica	pas.		RLU	+
	sudinja	pas.		L	+
	suditeljka	pas.		U	-
svećarka			1	R	-

I	II	III	IV	V	VI
	svečarica			R	+
svedokinja			5	F	+
sveštenica			1	RMF	+
	svečenica	®		R	+
	klerikalka			R	+
	žrica	pas.		R	-
	žrčica	pas.		R	-
	vestalinka	pas.		R	+
	vestalka			R	+
	vestalkinja	pas.		R	-
svetica			5	R	+
	svetiteljica			R	+
	svetiteljka			R	+
	mironosnica			R	+
svilarica			1	R	+
šahistkinja			1	RM	+
šansonijerka			1	R	+
šefica			1	RLMU	+
	šefovica			RLU	+
šifrantkinja			1	R	-
šminkerka			1	R	-
šoumenka		pas.	1	LF	-
štrikerka			1	R	-
švercerka			5	RK	+

I	II	III	IV	V	VI
šumarka			1	R	-
šumarka		arh.	2	R	+
	šumaruša	pej.		R	+
	šumarevica	arh.		R	+
	lugarica	arh.		R	+
	lugaruša	pej.		R	+
	veršterka	arh.		R	-
takmičarka			4	RM	-
	natjecateljka	ijek.		R	+
	natjecateljica	ijek.		R	+
	<i>četvrtfinalistkinja</i>			RM	-
	<i>finalistkinja</i>			RM	+
	<i>polufinalistkinja</i>			RM	-
taksistkinja			1	R	-
tamburašica			1	RL	+
tamničarka			1	R	+
tefterdarevica		arh.	2	R	-
tehničarka			1	RM	+
	<i>farmaceutska tehničarka</i>			L	-
telefonistkinja			1	RL	+
	telefonistica	®		RL	+
telegrafistkinja			1	RL	+
	telegrafistica	®		RL	+
teleksistkinja			1	RL	-

I	II	III	IV	V	VI
telohraniteljka			1	F	-
	gorila	fig.		F	-
teniserka			1	RLM	+
	tenisačica	®		R	+
teološkinja			1	F	-
teoretičarka			1	RLM	-
teozofkinja			4	RL	+
terapeutkinja			1	R	-
teroristkinja			4	R	+
tkalja			1	RL	+
	tkačica	pas.		RL	-
	zlotkalja	pas.		R	+
torbarka			1	RL	+
trafikantrkinja			1	RL	+
	trafikantica			R	+
traktoristkinja			1	R	+
	traktoristica			R	+
tramvajdžijka			1	R	+
transeksualka			5	F	-
travarka			1	RL	-
	travarica	pas.		R	+
	biljarica	pas.		R	+
	biljara	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	biljarka	pas.		R	-
	biljaruša	pas.		R	-
trenerka					
	trenerica		1	RLM	+
				L	+
trkačica					
	<i>četiristometrašica</i>		1	RLM	+
	<i>maratonka</i>			RM	-
	<i>osamstometrašica</i>			RM	-
	<i>preponašica</i>			RM	-
	<i>sprinterka</i>			RM	-
	<i>sprinterica</i>			RM	-
	<i>stometrašica</i>			RM	-
trubačica					
			1	R	+
tuberanka					
	tuberašica	pas.	5	K	+
				F	-
tutorka					
	tutorica	arh.	1	R	+
		arh.		R	+
tužiteljica					
	tužinica	pas.	1	RLM	+
	tužiteljica			RL	-
	državna tužiteljica			RLK	+
				F	-
učenica					
	vaspitanica	arh.	4	RLMKF	+
	odgajenica	arh.		R	+
				R	-
učesnica					
			4	RMF	+
učiteljica					
	učiteljica	arh.	1	RLMK	+
				RL	+

I	II	III	IV	V	VI
	daskalica	arh.		R	+
	naučiteljica	arh.		R	-
	podučiteljica	arh.		R	+
	suplentica	arh.		R	+
	suplentkinja	arh.		R	+
ugostiteljica					
			1	RLM	+
	gostioničarka	arh.		R	+
	handžika	arh.		R	+
	kafanarica	pas.		R	+
	kafedžijka	arh.		R	+
	kafedžika	arh.		R	+
	kafendžinka	arh.		R	-
	kavanarica	pas.		R	+
	kavanarka	arh.		R	-
	kavedžijka	arh.		R	-
	krčmarica	arh.		RLM	+
	krčmarka	arh.		R	+
ukrotiteljica					
			1	R	+
	krotiteljica			R	+
	krotiteljka			RM	+
	krotilica	pas.		R	+
	ukrotilica	pas.		R	+
ulagačica					
			5	RL	+
umetnica					
			1	RLM	+
	umjetnica	ijek.		R	+
	artistica	®		R	+
	artistkinja			RM	+
upisničarka					
		pas.	1	U	-
upravnica					
			1	RLMU	+
	upraviteljica			RU	+

I	II	III	IV	V	VI
	upraviteljka	arh.		RU	+
	upravljajčica	pas.		R	+
	kaštelanka	arh.		R	+
upravnikoviča		arh.	2	R	+
	kuratoroviča	arh.		R	+
urednica			1	RLMF	+
uvoznica			1	R	+
užarka			1	RL	+
	užarica			RL	+
	konopčarka	pas.		R	-
vajarka			1	RM	+
	kiparica	®		R	+
vakmajstorica		arh.	2	R	-
vaspitačica			1	RLMK	+
	vaspitateljica	arh.		R	-
	vaspitateljica	arh.		R	+
	obrazovateljica	arh.		R	-
	odgajalica	pas.		R	-
	odgajateljica	pas.		R	-
	odgajilja	pas.		R	-
	odgajiteljica	arh.		R	-
	odgajiteljica	arh.		R	-
	odgojilja	pas.		R	+
	odgojiteljica	pas.		R	+
	uzgajateljica	pas.		R	+
	uzgojiteljica	pas.		R	+
	uzgajivateljica	arh.		R	-
	vospitetelnica	arh.		R	-
	vospiteteljica	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
vaterpolistkinja			1	RM	-
vatrogaskinja			1	RL	-
većnikovica		arh.	2	R	-
	vijećnikovica	ijek.		R	-
velemajstorka		pas.	3	R	-
	velemajstorica	pas.			-
veleposednica			5	R	+
	veleposjednica	ijek.		R	+
	velikoposednica			R	+
	velikoposjednica	ijek.		R	+
	magnatkinja	pas.		R	+
velikanka			5	R	+
	velikašica			R	+
vernica			5	RM	+
	crkvarka	fig.		R	+
veslačica			1	RMK	+
	veslarica	pas.		R	-
veštakinja		pas.	1	F	+
	vještakinja	ijek.		F	+
veterinarka			1	R	-
vezilja			1	R	+
	vezilica	pas.		R	+
	veziljka	pas.		R	-
	vezačica	pas.		R	+
	vezička	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	zlatovezilja	pas.		R	-
vezirovica		istor.	2	R	+
	vezirevica	istor.		R	+
	vezirica	istor.		R	-
	vezirka	istor.		R	-
vežbačica		pas.	5	R	+
	vežbašica	pas.		R	-
	vježbačica	ijek.		R	+
vinogradarka			1	R	+
	lojzarka	dijal.		R	-
violinistkinja			1	RM	+
	primaša	pas.		U	-
	primašica			RFU	+
	primaškinja	pas.		U	-
violistkinja			1	RF	-
violončelistkinja			1	RF	+
virtuoskinja		pas.	5	R	+
viteškinja		fig.	5	R	-
	vitezica	fig.		R	-
vizionarka			5	RF	+
vlačarka		arh.	1	R	-
	vlačilja	arh.		R	-
vladarka			5	R	+
	vladalice	arh.		R	+
	vladarica			RL	+

I	II	III	IV	V	VI
	vladateljka	arh.		R	+
	apsolutistkinja	istor.		R	-
	despotkinja	istor.		R	-
	despotica	istor.		R	-
	diktatorka			R	+
	monarhinja	arh.		R	-
	monarhistkinja	arh.		R	+
	suvladarka			R	+
vlasnica					
			5	RMK	+
	maloposednica			R	-
	maloposjednica	ijek.		R	-
	posednica			R	+
	posjednica	ijek.		R	+
	samovlasnica			R	+
	saposednica			R	+
	saposjednica	ijek.		R	+
	suposednica			R	-
	suposjednica	ijek.		R	-
	suvlasnica			R	+
	zemljoposednica			R	+
	zemljovlasnica			R	+
vlastelinka					
		istor.	4	R	+
	vlastelka	istor.		R	+
	vlasteljka	istor.		R	-
vlasuljarka					
			1	R	+
voćarka					
	voćarica			R	+
vodičica					
			1	RMU	-
	vodičkinja	pas.		RL	-
	vodilica	pas.		R	+
	vodilja	pas.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	vodiljica	pas.		R	-
	vodiljka	pas.		R	-
	voditeljica	pas.		U	-
vodarica					
		arh.	1	R	+
	vodarka	pas.		R	-
	vodarkinja	pas.		R	-
	vodaruša	pas.		R	-
	đugumoša	arh.		R	-
voditeljka					
			1	RLU	-
	voditeljica			RLU	+
vojnkinja					
		pas.	1	LFU	-
	desetarica	pas.		U	-
	desetarka	pas.		U	-
	gardistkinja			R	-
	vojnica	pas.		LU	-
	vojnička	pas.		U	-
vojevotkinja					
		istor.	2	RLM	+
	vojevodinja	istor.		R	-
	vojevodinica	istor.		R	-
volonterka					
			4	R	+
vozačica					
			1	RLU	+
vozarica					
		arh.	2	R	+
	vozarka	arh.		R	+
vračara					
			1	K	-
	vračarka	pas.		R	+
	vračarica	pas.		R	+
	bajalica	arh.		R	+
	bajarica	arh.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	gatarara			R	+
	gatarica	pas.		R	+
	gatalica	pas.		R	+
	gatarka	pas.		R	-
	hiromantkinja			R	+
	kartara	pas.		R	+
	kartaruša	pas.		R	+
	kostogledica	pas.		R	-
	magijka	pas.		R	-
	magika	pas.		R	-
	mađijarka	pas.		R	-
	mađinica	pas.		R	-
	mađionica	pas.		R	+
	nastornica	arh.		R	-
	obajnica	arh.		R	-
	vražara	arh.		R	-
	vražarica	arh.		R	-
vrećarica			1	R	-
web majstorica		pas.	1	F	-
zabavljačica			1	R	+
	zečica	fig.		F	-
zadrugarka			4	R	+
zagovornica			4	R	+
	zagovarateljica			R	+
zakonodavka			1	R	+
	vlastodavka			R	+
zakupnica			1	R	+
	arendatorka	arh.		R	+
	ispoldžijka	arh.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	ispoličarka	arh.		R	-
	ispoldžika	arh.		R	-
	napoličarka	arh.		R	-
zanatlijska			1	R	+
	zanadžinica	pas.		R	-
	zanatlinica	pas.		R	-
	zanatlinka	pas.		R	-
zamenica			1	RLMU	+
	zamjenica	ijek.		RL	-
	deputatkinja	arh.		R	-
	deputirka	arh.		R	
	doglavnica	arh.		R	-
	mestozastupnica	pas.		R	-
	mjestozastupnica	ijek.		R	-
	odmenica	arh.		R	+
	odmjenica	ijek.		R	+
zapisničarka			1	RLU	+
	zapisnica	pas.		R	-
	zapisničarica	pas.		U	-
	ćatinica	arh.		RK	+
	evidentičarka	pas.		R	-
	gruntovničarka	arh.		R	+
	pisarka	pas.		R	+
	pisarica	pas.		R	+
	notaroška	arh.		R	+
zapovednica			1	R	+
	zapovjednica	ijek.		R	+
	komandantica	pas.		R	-
	komandirica	pas.		R	-
zaštitnica			5	R	+
	patronesa	arh.		R	+

I	II	III	IV	V	VI
	protektorka	arh.		R	+
zavorenica			4	K	+
	zatočenica			F	-
	apsenica	arh.		R	-
zidarka		arh.	2	R	+
	zidarica	arh.		R	+
zlatarka		arh.	2	R	+
zločinka		pas.	5	M	-
	kriminalka	pas.		R	+
zubarka			1	R L M	+
	zubarica	pas.		R L	+
	dentistkinja			R	+
	dentistica	®		R	+
zvonarka		arh.	2	R	+
	zvonarica	arh.		R	+
žandarka		arh.	2	R	+
	žandaruša	pej.		R	+
	žandarica	arh.		R L	+
železničarka			1	R	+
	željezničarka	ijek.		R	+
žetelica			1	R	+
	klasoberka	pas.		R	-
	žetalica	pas.		R	-
	žetelinka	pas.		R	-
	žetelka	pas.		R	-
	žetilja	pas.		R	-
	žetvarica	pas.		R	-

I	II	III	IV	V	VI
	žetvarka	pas.		R	-
	žnjetvarica	pas.		R	-
	žnjica	pas.		R	-
	žnjetelica	pas.		R	-
županica		arh.	2	R	-

3. deo

Marijana Čanak

INTERPRETACIJA PODATAKA IZ *REGISTRA*: jedan od mogućih pristupa odrednici *vračara* i srodnim rečima

Sažetak

U ovom radu kao polazna osnova poslužila je suma podataka obličkih varijanti odrednica datih u *Registru*. Oko odrednice *vračara* okupljen je najveći broj obličkih varijanti – ukupno 22. Taj podatak bio je podsticaj za analizu konotativnog nivoa odrednice *vračara* / *vračar* i srodnih reči u kontekstu vladajuće (patrijarhalne) kulture i roda (ženskog i muškog).

Uvodni deo rada daje kratak osvrt na matrijarhalni kult Velike boginje i pratećih ženskih mitoloških bića čija ambivalentna priroda odražava procese demonizacije i(li) hristijanizacije ženskog kulta (i same ženskosti). U ovom kontekstu *vračara* se razmatra kao sveštenica kulta Velike boginje.

Cilj rada je da na primeru odrednice *vračara* pokažem kako je konotacija reči kulturološki i društveno uslovljena, da dekonstruišem postojeću (pejorativnu ili inferiornu) konotaciju i da ukažem na mogućnosti učitavanja drugačije (pozitivne, zaboravljene) konotacije kada je u pitanju ženski rod.

Korpus čini rečnička građa od ukupno 150 odrednica (ženskog i muškog roda) odabranih po semantičkoj srodnosti sa osnovnom odrednicom *vračara*. Za potrebe analize korpus je klasifikovan prema konotaciji odrednica u nekoliko kategorija, za ženski rod: *sećanje na mitsko, hristijanizacija, isceliteljka, demonizacija, banalizacija*; za muški rod: *narodni lekar, virtuoz / majstor, mudrac, demonizacija, praznoverje, zabavljač / prevarant*.

Odabran je metod rekonstrukcije prvobitne uloge *vračara* (sveštenice), a samim tim i konotacije reči *vračara*, kroz osvrt na mitologiju kao prvobitni kontekst (matrijarhat). Analiza daje alternativne interpretacije odrednica iz rečnika u matrijarhalnom i patrijarhalnom ključu. Rezultati komparativne

analize ženskih odrednica i njihovih muških parnjaka pokazuju značajne razlike u konotaciji na osnovu roda: odrednice u ženskom rodu imaju pejorativnu ili inferiornu konotaciju, dok je konotacija muškog roda pohvalna ili neutralna.

Zaključujem da su semantička polja reči promenljiva, a da je govornička svest uslovljena (patrijarhalnim) vladajućim poretkom. Metodom reinterpretacije i(li) dekonstrukcije postojeće konotacije imenica ima tendenciju da semantička polja otvori za učitavanje novih ili vraćanje nekadašnjih pozitivnih konotacija kada je u pitanju ženski rod i učitavanje afirmativnih konotacija i promenu govorničke svesti.

Ključne reči: *konotacija, matrijarhat, mit(sko), patrijarhat, rod, vračara, vračar.*

1.0 Uvod

Klasifikacija odrednica iz *Registra* prema broju obličkih varijanti (videti dodatak 1) može poslužiti kao osnova za istraživanje o prisustvu ili odsustvu žena u određenoj društvenoj sferi. Mnogobrojnost obličkih varijanti jedne odrednice može biti pokazatelj izrazitog prisustva (ili čak dominacije) žena u određenoj delatnosti. Na primer, ako se kao jedna skupina posmatraju odrednice *kuvarica* (sa 20 obličkih varijanti) *kućna pomoćnica* (19), *domaćica* (17), *čistačica* (11), iz takvog stanja u jeziku može se iščitati da je ženska sfera privatna (kuhinja, kuća, dom) i da je njena delatnost uslužna (usmerena ka drugima). Pokazatelj prisustva ženske radne snage u poljoprivrednim poslovima može biti sledeća skupina odrednica: *stočarka* (21), *pastirica* (13), *žetelica* (11), *poljoprivrednica* (9), *baštovanka* (9). Iz navedenih primera može se iščitati da prisustvo žena u određenoj oblasti ne mora da bude pokazatelj ravnopravnosti, nego može biti pokazatelj devalorizacije određene delatnosti. U savremenom govoru reč *stočarka* može biti upotrebljena kao pogrdni ekspresiv za žensku osobu (kao i *čobanka*, *seljanka* i sl). Broj obličkih varijanti ne može biti precizan pokazatelj legitimiteta (društvene prihvatljivosti) ženskog prisustva u određenoj sferi. Na primer, broj obličkih varijanti odrednice *milicionerka* nije zanemarljiv (8), ali treba uzeti u obzir da oblici *pandurica*, *pandurka* i *pandurovica* imaju pejorativnu konotaciju. Tek razmatranjem značenjskih nijansi među obličkim varijantama odrednica i analizom konotativnog nivoa reči mogu se (re)interpretirati kompleksni odnosi između društvenog ustrojstva, sistema vrednosti, govorničke svesti, roda i jezika. S obzirom na to da se odrednica *vračara* pokazuje u *Registru* kao odrednica sa najvećim brojem obličkih varijanti (22), čini se značajnom za analizu odnosa između značenja reči (konotativnog nivoa), kulture (vladajućih vrednosnih sistema) i roda (ženskog i muškog principa). Analitički pristup odrednici *vračara* samo je jedna od mogućih interpretacija materijala iz *Registra*.

Da bi se rekonstruisala drugačija (prvobitna) konotacija odrednice *vračara*, društvena uloga vračare biće razmatrana u mitološkom kontekstu.

Matrijarhalno ustrojstvo sveta razvilo je impozantnu galeriju ženskih natprirodnih bića: suđaje, vile (*oblakinje, planinkinje, zagorkinje, pešterkinje, vodarkinje, primorkinje, jezerkinje, brodarice*), rusalke, boginje... Sva ta ženska mitološka bića jesu deo kulta matrijarhalne Velike boginje. Slovenska mitologija beleži njihovu ambivalentnu prirodu: suđaje mogu biti pravedne i(li) zle; vile donose sreću ali i kob; rusalke su zaštitnice useva i(li) kobne osvetnice, boginje su zaštitnice plodnosti i(li) progoniteljke trudnih žena. Dvojna priroda ženskih mitoloških bića zapravo je odraz prelaska matrijarhata u patrijarhat. Velika boginja, u slovenskoj mitologiji boginja Mokoš, demonizovana je u prokletu Jerinu i baba Jagu, a hristijanizovana kroz svetu Petku Paraskevu. Istu sudbinu – demonizaciju i(li) hristijanizaciju – doživele su sve pratilje Boginjinog kulta: vračare, bajalice, biljarice, gatarke, proročice, travarke, veštice...

2.0 Cilj

Cilj rada je da na primeru odrednice *vračara* pokaže kako je konotacija reči kulturološki i društveno uslovljena, da dekonstruiše postojeću (pejorativnu ili inferiornu) konotaciju i da ukaže na mogućnosti učitavanja drugačije (pozitivne, zaboravljene) konotacije kada je u pitanju ženski rod.

Predmet ovog rada je analiza odrednica sakupljenih oko semantičkog polja reči *vračara / vračar*.

3.0 Korpus i metod

Za potrebe ove analize odrednica *vračara* dopunjena je i onim obličkim varijantama koje nisu date u Registru, jer je tendencija priređivačica da se Registar ne opterećuje preobimnom građom arhaizama. Analizirani korpus čini ukupno 105 odrednica (dodatak 2) od kojih je 60 odrednica ženskog roda, 43 odrednice su njihovi muški parnjaci, a dve odrednice imaju oba roda (bajalica i kostogledica). Većina odrednica i njihovih značenja preuzeta je iz Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika (1959 – 2006), SANU, Institut za srpski jezik, Beograd. S obzirom na to da je Rečnik SANU još uvek u izradi (od slova O), pojedine odrednice (čaratanica / čaratanik, čarobnica / čarobnjak, činilica / činilac, hiromantkinja / hiromant, proročica / prorok, travarka / travar) preuzete su iz Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika (1967 – 1976), Matica srpska, Novi Sad i Matica hrvatska, Zagreb. Kriterij za odabir

korpusa je srodnost na semantičkom nivou reči, odnosno odabrane odrednice gravitiraju istom (ili srodnom) semantičkom polju. Kriterij za klasifikaciju korpusa je konotacija odabranih odrednica (u rečnicima, na primer, travara ima konotaciju isceliteljke, dok veštica ima pejorativnu konotaciju zle žene).

4.0 Analiza rezultata

Jedan od mogućih pristupa odrednicama u *Registru*

4.1 Vračara

Ako **vračare** (*bajalice, bajarice, biljarke, čaratanice, gatare, mađijarke, travarke, vidarice, veštice...*) shvatimo kao sveštenice Velike boginje, kao čuvarke njenog kulta ili kao poslednje Boginjine poklonice u patrijarhalnom svetu, postaje jasno da su i one prošle kroz iste mehanizme demonizacije i hristijanizacije. Već iz same analize značenja odrednice *vračara* i mnogobrojnih odrednica okupljenih oko njenog semantičkog jezgra, može se iščitati veza između vračare i ženskih mitoloških bića...:

VEZA SA MITOLOŠKIM BIĆIMA
<p>bahornica 1. v. <i>bajalica</i> (1). – Šta kod vas pripovijeda puk o vilah... bahornicah... vračaricah? (Kuk., Ark. 1, 242).</p>
<p>bajačica v. <i>bajalica</i> (1). – Babica ima čuvenih kao „bajačica“ (Petr. A. 1, 399). Ima i ženskog naroda, koji umije da baje od zmije, i njima se kaže bajačice ili bajalice (Hirc 2).</p>
<p>biljara v. <i>biljarica</i>. – Pa najposle i biljarke bake zar nisu žreci mitologije (Danica 1867, 835).</p>
<p>magijka <i>ženska osoba mag.</i> – Onda lzida s pomoću lijeka, što ga je kao magijka izmislila, oživi [Oziris] (Novak G. 1, 147).</p>

Vračarica (*bahorica*) srodna je vilama. Vile su zaštitnice plodnosti, čuvarke prirodnog prostora, poznavateljke lekovitog bilja i isceliteljke. Slovenska mitologija nestajanje vila pamti kao nestajanje blagostanja i sreće. Tek učvršćivanjem patrijarhalnog sistema vile kroz narodne legende bivaju transformisane u kobne zavodnice, surova demonska bića koja sakate ljude i unose zavadu među muškarce. Navedeni motivi iz narodne književnosti jesu u službi građenja novog (patrijarhalnog) poretka i rušenja starog (matrijarhalnog) kulta. Prvobitnu ulogu vila moguće je rekonstruisati iz današnje naivne

predstave o vilama sačuvane pretežno u bajkama otklanjanjem naslaga patrijarhalne percepcije, reinterpretacijom i komparativnom analizom bajke (teksta) i mitologije (konteksta). Istim metodama moguće je rekonstruisati i prvobitnu ulogu vračarica (*bahorica*), pa i konotaciju tih reči.

Bajačica (bajalica) koja *baje od zmije* zapravo čuva sećanje na mit o postanku sveta iz plesa žene sa zmijom. U matrijarhalnoj svesti, zmija je atribut Velike boginje (Stvoriteljke sveta), zmija je nosilac kreativne i erotske energije, ona je simbol spiralnog kretanja duha... Uspostavljanjem patrijarhata i prihvatanjem hrišćanstva, zmija je demonizovana, atribut Boginje postaje inkarnacija đavola. U rajskom vrtu Eva je odana zmiji jer veruje u Boginju i buni se protiv rajskog ropstva (autoritarnog i patrijarhalnog boga). Lutajući motiv u mitovima i narodnim pričama o junaku koji ubija zmiju (neman, aždaju – bića srodna zmiji), zapravo je motiv svrgavanja Boginje u korist novog (muškog) poretka. U izvornom (matrijarhalnom) značenju *ona koja baje od zmije* nije u sadejstvu sa đavolom, nego sa Boginjom i stvaralačkom energijom.

Vračare (*magijke*) srodne su mitskim čarobnicama: egipatskoj Izidi koja vaskrsava Ozirisa, grčkoj Kirki koja uči Odiseja kako da siđe u podzemni svet i vrati se iz njega, grčkoj Medeji koja obezbeđuje besmrtnost svojoj deci... Sa druge strane, moćne čarobnice su u vlasti slabijih muškaraca: Izida je odana Ozirisu koji ne bi zauzeo presto bez njene (po)moći; Medeja je odana Jasonu koji ne bi osvojio zlatno runo bez njene (po)moći; Kirku je potčinio Odisej (tek uz pomoć boga Hermesa). U navedenim motivima jasno je da u prelaznom periodu iz matrijarhata u patrijarhat muškarci priznaju moć čarobnica i koriste je za sopstvene (patrijarhalne) potrebe učvršćivanja moći i vlasti, da bi potpuna prevlast patrijarhata sasvim zatamnila svest o duhovnoj moći koja je imanentna ženskom biću i zabranila *čarobnjaštvo*. Jedan od mehanizama za zabranu čarobnjaštva (*vračarija, bajaranja*) svakako je *nova religija...*

HRISTIJANIZACIJA
<p>bajanica v. <i>bajalica</i>. – Došla je bajanica, pa je Boga pomolila (Knjaževac, Stanim, VI.).</p>
<p>vidara v. <i>vidarica</i> (1). – U ostalim pripovetkama javlja [se] Bogorodica... kao vidara... gonjene devojke (Polenaković H., GIEM 1938, 131).</p>

Hristijanizovana vračara (*bajaranica*) umesto basme (magijske formule) izgovara molitvu, ona je medijum božijeg dejstva, njena moć je u veri a ne u natprirodnim svojstvima. Kao hrišćanka, žena više ne sme biti čarobnica, nego bogomolja.

U hrišćanstvu, kult Velike boginje nadomešten je likom Bogorodice koja je uzor i podrška ili utešiteljka (*vidara*) žena. Međutim, kroz Bogorodičin lik

ženama se nameće (paradoksalno) kult rađanja (*rodica*) i kult aseksualnosti (Devica). Vidarska moć pripisana je svetici, žena sama po sebi više ne poseduje moć, ali je može izmoliti od svetice (čiji je ideal tako *visoko* i protivprirodno postavljen da mu se nijedna žena ne može približiti). Vračara (*čarobnica*) koja nosi Boginjinu moć u sopstvenom biću degradirana je u patrijarhalnu gonjenu ženu koja ne samo da više ne vaskrsava druge, nego je njoj samoj potrebna uteha (od *Bogorodice* ili *Bogomateri*).

Ipak, hrišćanstvo slovenskih naroda prožeto je tragovima paganizma. Vračarama se još uvek pripisuje isceliteljska moć...:

ISCELITELJKA (ostaci paganstva u hrišćanstvu)
<p>bahorica 1. v. <i>bajalica</i> (1). – Zovnu ba'orice da priviju trave (Poljica, Ivan. F., ZNŽ 10, 88).</p>
<p>bajarica v. <i>bajalica</i> (1). – Zovi bajaricu da ti baje (Slav., Radak.).</p>
<p>basmarica v. <i>bajalica</i> (1). – Doleteše tri orla, podigoše ga na gornji boj, pa dozvaše ... basmaricu, da ga lako izleči (Petrović A., GIEM 1933, 87).</p>
<p>biljobera v. <i>biljarica</i>. – Kad biste potražili od koje naše «biljobere» ... kakav grudni lek – ona bi vam među prvima ponudila ovaj koren (Gost. 1, 517).</p>
<p>čarobnica 1. <i>ona koja čara, vrača, vračara</i>. Najzad joj se netko smiluje pa joj posavjetuje da ode čarobnici. 2. <i>ona koja je čarobna, koja očarava</i>.</p>
<p>gatara <i>žena koja gata, vračara, bajalica</i>. – Lečila se, ali nije ništa pomoglo... Kud nije išla: i hodžama i gatarama i babama (Šub. 1, 71).</p>
<p>kartara <i>žena koja proriče sudbinu iz karata; gatara, vračara uopšte</i>. – U nužde takoj svet obično pita... vračare... i kartare (Retkovci, Filakovac I., ZNŽ 19, 154).</p>
<p>vidarica 1. <i>žena vidar</i>. – Srbi seljaci u bolesti obično zovu vešte stare žene, vidarice, travarice i bajalice (Mil. M. Đ. 34, 54). fig. isceliteljka, utešiteljka.</p>
<p>vražalica v. <i>vračara</i>. – A ide se mnogo i vražalicama koje bakanjem i nekim travama čine da žene nerotkinje rađaju (H. Vas. 1, 368).</p>

travara

ženska osoba travar.– Poteci nekoj Anđi travari i gatari, da je pita ima li mu **leka**.

Vračarama se svet okreće u velikoj nuždi, odnosno traženje spone sa onostranim može se tumačiti kao gubljenje nade u realni svet i život. S druge strane, ako se setimo da su krizna stanja samo pogled kroz uveličavajuće staklo na stanja koja su uobičajena (Niče), onda je sasvim moguće da je poverenje u vračare nešto što je deo arhetipskog nasleđa, podsvesno sećanje na moć naših pretkinja, moć čijem vraćanju (ipak) težimo. Odnos patrijarhalnog moćnika i duhovno nadmoćnog ženskog bića u našoj tradiciji može se iščitati iz odnosa Marka Kraljevića i vile Ravijojle. Ravijojla ima natprirodne i isceliteljske moći, ali je u Markovoj vlasti. Iako Ravijojla leti po planinama i oblacima, Marko uspeva da je sustigne i da je pretuče buzdovanom, nakon čega ona postaje njegova posestrima i pomaže mu u kriznim situacijama. Ciklus pesama o Markovom junaštvu, za razliku od mitologije, ne beleži da vile jesu prozračne i lake, ali neizmerno snažne. Međutim, Ravijojla ne samo da je degradirana u telesno slabu ženu, nego je i njenoj vilinskoj (isceliteljskoj i proročanskoj) moći dopušteno da opstane jedino ako je u funkciji osnaživanja patrijarhalnog junaka. Duhovni zakon (Ravijojla) potčinjena je patrijarhalnom *zakonu buzdovana* (nasilnik Marko); duhovna (vilinska) moć prikazana je kao inferiorna u odnosu na telesnu (mušku) snagu. Patrijarhalni poredak duh i telo stavlja u dualistički odnos.

Uobičajeno je shvatanje da u vračarinu moć veće poverenje gaje žene i takozvani *primitivan* svet. Sa matrijarhalnog stanovišta: žene su očuvale (pra)svest o Velikoj boginji, pa su im bliske njene sveštenice. Patrijarhalno stanovište iz straha od ženske moći kult Velike boginje demonizuje (dakle, priznaje vračarinu moć, ali je izjednačava sa zlom) ili ga svodi na praznovericu i sujeverje, a njene poklonice proglašava za nazadne i primitivne neznalice (vračarina moć se nipodaštava).

DEMONIZACIJA
(strah od ženske (nad)moći)**bajalica**

1. osoba koja se bavi *bajanjem, vraćanjem*. – Dva bajalice i krivosudnika, koji za njihovo nakazanje i danas očekuju **strašni sud** u Vavilonu (I. 4, 211). Rimske bajalice srednjim prstom **skidale su mađije s bolesnika** (Troj. 7, 52).

basmara

v. *bajalica* (1). – Takve osobe, obično žene, uživaju glas: **veštica**, vračara, basmara, činilica (Tešić M., Razv. 1938, 98).

<p>gatarica i gatarka v. <i>gatar</i> – Eto gatarke, metnuće te otrag u pregaču (plaše malu djecu) (ŠV 1895, 798).</p>
<p>hiromantkinja <i>žena hiromant</i>. Prezao sam od hiromantkinja i izvlačenja karata.</p>
<p>mađinica 1. <i>ona koja se bavi mađijama, čarobnica, vračara</i> – Mađionica ... [je] žena koja mađije sastavlja (Vuk, Rj.). Svaka vlahinja kad pređe 40 godina preda se nečastivomu te postane... dajbudi zlokobnica ili mađionica (Vrč. 2, 93).</p>
<p>vešterica 1. v. <i>veštica</i> (1a). – Tako vešterice (veštice)... mogu samo pogledom čoveka umoriti (Đordž. T. 15, 17). 2. <i>bubuljica na jeziku, jašterica</i>. – Kad kome izađe navrh jezika frgica (bubuljica), koja se zove vešterica, drži se da mu neko misli zlo (Petr. A. 1, 409).</p>
<p>vešterka v. <i>veštica</i> (1a). – „Vešterke“, „vešterice“ su obično stare žene iz kojih noću izlazi duša i ide po selu (Momirović P., GIEM 1939, 97).</p>
<p>veštica 1. a. etn. <i>po narodnom verovanju žena, obično stara, koja je u dosluhu s đavolom i čini zla, naročito maloj deci, ima natprirodne moći, pretvara se u pticu, leptira, omađijava, opsenjuje</i>. – Vještica se zove žena koja (po pripovijetkama narodnim) ima u sebi nekakav đavolski duh koji u snu iz nje iziđe i stvori se u leptira, kokoš, ćurku, pa leti po kućama i jede ljude, naročito malu djecu (Vuk, Rj.). b. pej. zla, rđava žena, (<i>obično stara</i>). – Ne slušaj vješticu, ago! (Vojn. I. 6, 99). Prvi čas je bio francuski. Veštica zadavala glagole na „etr“ (Nik. N. 1, 14).</p>
<p>veštičina <i>augm. i pej. od veštica</i> (Vuk, Rj.). A za sve ovo vele: „valja se tako, da detetu ne dosađuju veštičine“ (Miodr. 4, 67).</p>

Veštica koja je *u dosluhu sa đavolom* zapravo je žena oslobođenog erosa, otvorena za spoznaju (mudrost). Demonizacija ženske seksualnosti i sputavanje njenog erosa od ključnog su značaja za uspostavljanje patrijarhata. U izvornom značenju veštica je *lučonoša*, ona u kojoj je začeta vatra prosvetljenja, ona, dakle, nosi mudrost (spoznaju). Dosluh veštice sa đavolom (lučonošom) zapravo je dosluh sa saznanjem (svetlošću, vatrom). Hrišćanska predstava đavola zapravo je demonizovana predstava spoznaje kroz erotski čin. Eva po nagovoru zmije (stvaralačkog atributa Boginje) uzima plod sa drveta saznanja (nudi Adamu erotsku spoznaju). Eva je inicijatorka oslobođenja iz rajskog ropstva (neznanja). Po patrijarhalnom ključu Eva koja oslobađa eros interpretira se kao ona kroz koju deluje đavo. Uzimanje ploda saznanja interpretira se kao gubljenje besmrtnosti (progonstvo iz raja). Smrt je cena saznanja. Sa druge strane, smrt

se može interpretirati kao preobražaj – Eva u kojoj se spoznaja događa biva promenjena, preobražena, prosvetljena; Eva više nije ona ista koja je bila pre spoznaje. Nije kažnjena smrću, nego je nanovo rođena (prosvetljena).

Degradacija homo eroticusa ogleda se u tome što erotski čin prestaje da bude spoznajni i postaje isključivo biološki (reproduktivni). U patrijarhalnom sistemu erotski čin je u funkciji rađanja ljudstva, radne i ratničke snage; u drugim slučajevima – grešan je i kažnjava se paklenim ognjem (na onom svetu) ili inkvizitorskim lomačama (na ovom svetu). Prema drevnim verovanjima, vatra se začinje u polnom organu veštice. Spona između vatre i seksualnosti otkriva se u prvobitnoj tehnici dobijanja vatre trljanjem, što je slika seksualnog čina. Vatra nastala trljanjem (što odgovara spoznaji kroz erotski čin) proglašena je za demonsku, dok je vatra koja nastaje udarcem (što odgovara intelektualnoj spoznaji) proglašena za božansku vatru očišćenja i prosvetljenja. Simbolizam vatre je, dakle, dvojan (Gebran, Alen i Žan Ševalije 2004: 1027 – 1028).

♀	♂
trljanje	udarac
odozdo	odozgo
zatečeno u nama	oteto nebu
erotsko	intelektualno
plamen veštica	munja gromovnika
(sveštenice Velike boginje)	(Zeus, Perun, sveti Ilija)
demonско	božansko

Iz ambivalentnosti vatre iščitava se prelaz iz matrijarhalnog u patrijarhalno društvo. Suštinski, vatra ostaje simbol spoznaje, ali patrijarhalni (muški, intelektualni) princip osvajanja spoznaje postaje dominantan, dok matrijarhalni (ženski, erotski) princip oslobađanja spoznaje biva demonizovan. Kult patrijarhalnih božanstava svrgava kult Velike boginje: u grčkoj tradiciji vrhovni bog je gromovnik Zeus, u slovenskoj gromovnik Perun, hristijanizovan kroz svetog Iliju. Vatra gromovnika predstavlja prosvetljenje i pročišćenje, dok vatra Boginje i njenih sveštenica (veštica) postaje metafora paklenog ognja.

Etimologija reči veštica takođe svedoči o vešticama kao o *lučonošama*, odnosno onima koje nose spoznaju, prosvećuju. Reč veštica nastaje od indoevropskog korena **ved* – znati. Na staroslovenskom *gatati* i *bajati* (od indoevropskog **bha*) znači govoriti. U feminističkom diskursu reč veštica sve više gubi pejorativnu konotaciju i nanovo postaje *mudra žena, sa bogatim životnim iskustvom i ekskluzivnim znanjima koja koristi za dobrobit drugih* (Bertoša, Mislava 2001).

Patrijarhalna predstava *veštice koja ubija pogledom* može se tumačiti strahom od saznanja jer saznanje je promena, a samim tim i pretnja autoritetima koji održavaju status quo (patrijarhalni sistem). Veštica koja prosvetljuje donosi preobražaj. Erotski čin, koji je takođe spoznajni, počinje pogledom. U patrijarhalnom ključu, veštičin pogled je koban jer budi erotsko (đavolje), otvara vrata pakla (ognja). Sa drugog stanovišta, veštičin pogled prosvetljuje, poziva na spoznaju i preobražava. Onaj koji je prosvetljen biva nanovo rođen (preobražen), a ne ubijen. Prema predanju, veštica poseduje preobražajnu moć, te se sama prikazuje u obličju leptirice, kokoške ili ćurke. Navedene predstave veštice mogu se tumačiti kao banalizacija njene moći – iako lete, bića poput leptira su krhka i kratkovečna, ptice poput kokošaka su ukroćene... Međutim, stanovište simbolizma daje sasvim drugačiju sliku. Sam leptir je simbol preobražaja – iščaurenja celokupnog potencijala bića. U mnogim kulturama kokoška ima ulogu pratilje duša u drugi svet. Ćurka, zbog brzine razmnožavanja, postaje simbol materinske plodnosti. Simbolizam životinja u koje se veštica preobražava zapravo odgovara veštici u ulozi čuvarke kulta plodnosti, u ulozi one koja je prosvetljena (preobražena) i koja je stoga duhovna vodilja. Interesantno je da se u savremenom žargonu reči *kokoška* i *ćurka* upotrebljavaju kao pogrđni ekspresivi za žensku osobu sa konotacijom *glupa, ograničena* (Stana Ristić, 2004: 172), *brbljiva*. Na ovom nivou primetna je antonimija u odnosu na kokošku / ćurku (vešticu ili bajalicu) koja *zna* ili *govori*. Iako su istaknute veze održive samo na asocijativnom nivou, pretpostavka je da čak i ovakvo povezivanje može biti dovoljno da se utiče na promenu konotacije savremenih (patrijarhalnih) žargonizama, prvo u feminističkom diskursu, a potom i u drugim diskursima (kao što je pokazano na primeru veštica = mudra).

Veštičina moć da se preobrazi u drugo biće takođe se može dovesti u vezu sa orgazmičkim iskustvom koje je preobražajno, nirvanično, koje pomera iskustvene granice ka onostranom, prevazilazi gravitacionu silu, otvara telo za sveopšte stapanje sa univerzumom... Predstava veštice koja *izjeda decu* u patrijarhalnom ključu može se tumačiti kao negacija majke (svetinje) u korist (demonске) ljubavnice. Za razliku od patrijarhalnih kultova devičanstva i braka, koji impliciraju antipodan odnos između majke (svete samožrtve) i ljubavnice (kurve), matrijarhalni kult implicira jedinstvo umesto isključivosti, odnosno, da žena biva ljubavnicom nezavisno od materinstva. Da bi se takav princip seksualne slobode ostvario, uloga veštica (*biljarica, vidarki, travarki*) je ključna. Žena koja je *babica*, samim tim što poznaje tajnu rađanja, povezana je sa onostranim, dakle, ona poseduje moć kao veštica. Sa druge strane, babica (veštica), poznaje sredstva (trave) kojima će osloboditi ženu od stalnog rađanja, pri čemu ženski eros ostaje oslobođen i rasterećen od reprodukcije, ali ne i frustriran. Nasuprot tome, patrijarhalni poredak degradira ženu na

reproduktivni sistem, a hrišćanstvo demonizuje seksualnost koja nije u službi rađanja. Zato u patrijarhalnoj svesti *babica* koja ume da spreči začće postaje veštica u značenju *ona koja krade ili proždire decu*. U slovenskoj mitologiji, srodne vešticama su boginke, zaštitnice plodnosti, zaštitnice trudnica i pomagačice pri porođaju koje bivaju demonizovane u progoniteljke i mučiteljke porodilja. Nalik vešticama, boginke su predstavljene kao *kradljivice ploda iz utrobe*. Prema patrijarhalnim interpretacijama, boginke nastaju od žena koje su umrle na porođaju (dakle, izneverile su jedinu misiju ženskog postojanja), od starih devojaka (nisu pristale na bračno ropstvo), grešnica (nisu poštovale posesivne kultove nevinosti i(li) monogamije) i *čedomorki* (nisu samo *rodice*). Suštinski, i boginke i veštice jesu žene odane matrijarhatu i kultu Velike boginje. Zastrašivanje dece vešticama (*gataricama* i *gataricama*) apsurdno je koliko i zastrašivanje dece ginekološkinjama koje propisuju kontraceptivna sredstva.

BANALIZACIJA (nipodaštavanje moći)
bajara v. <i>bajalica</i> . – Evo, čikam sve veštice, vračare i bajare, neka skoče na me (Kost. T. 1, 39).
biljaruša v. <i>biljarica</i> . – Nešto iz čovekoljublja , a nešto iz koristoljublja , izmisliš travare i biljaruše razne sutuke protiv zlih očiju, uroka, čini (Adamović L., BK 1899, 1631).
gatalica 1. v. <i>gatara</i> . – Sujeverja ima u prostoga naroda mnogo, no nažalost video sam, da i same neke trgovačke gospe zovu gatalice da im grah razmeću (Danica 1867, 589). 2. <i>ono što se govori i radi kad se vrača ili ono čime se vrača, vradžbina; praznoverica</i> .
nastornica prazn. zla žena koja se bavi čaranjem. – Na Sv. Đurđa meću po grančicu crnog trna na svaka vrata avlije, pa vele: „Kad se nastornica (vještica, činilica ili čaratanica) nabola na ovaj trn, onda mi svako zlo učinila“ (Bukovica, Ard., ZNŽ 20, 46).
proročica <i>žena prorok</i> . Poznato je... njoj, kao nekoj proročici... kud Janko noćas iz kuće .
vračaruša v. <i>vračara</i> . – Nema više čaranja ni gatanja... To je ciganski posao i s time se bave Ciganke , koje se zato i zovu vračaruše (Vareš, Žuljić M., ZNŽ 11, 28).

Nasuprot demonizaciji, koja priznaje moć vešticama (*gataricama*, *gataricama*, *mađanicama*) ali tu moć izjednačava sa zlom, drugi mehanizam potiskivanja ženske duhovnosti i Boginjinog kulta u potpunosti negira postojanje moći veštica (*bajara*, *gatalica*, *proročica*). Bajanje, vračarenje i veštičarenje proglašeno je za sujeverje, praznovericu, primitivizam. U ovom slučaju, nova (patrijarhalna) religija više nije ugrožena drevnim (matrijarhalnim) kultom. Po hrišćanskom ključu, one koje se okreću vračarenju i(li) vračarušama, same su

ugrožene jer umesto da prihvate *pravoverje*, ostaju izgubljene u *praznoverju*. Na *bajare*, *biljaruše*, *gatalice* i *vračaruše* gleda se sa visine i sa podsmehom, a njihove poklonice se prekorevaju ili sažaljevaju. Vračarenje se pripisuje drugoj rasi ili drugoj kulturi koju većinska kultura (bela, hrišćanska) posmatra kao nazadnu ili primitivnu. Ženska proročanska moć (intuicija, princip podsvesnosti) oslabljena je i banalizovana:

proročica	prorok
žena prorok. Poznato je... njoj, kao nekoj proročici... kud Janko noćas iz kuće.	1. po shvatanju raznih religija predskazivač budućih događaja i tumač volje božije. 2. onaj koji predviđa i proriče budućnost. I vaše se riječi ispunile nijesu, kriv ste prorok. Mnogi proroci su umukli, nijesu im se ostvarila predviđanja.

Dok prorok ima konotaciju božijeg izaslanika, onoga koji svojim predviđanjima aktivno učestvuje u odlučivanju i javnom životu zajednice, proročica ostaje zatvorena u bračnom kavezu i besцени proročanski dar traći na banalna predskazanja o dolascima i odlascima muškarca od kuće... Paradoksalno, patrijarhat je uspeo da žensku duhovnu (nad)moć svede na žensku inferiornost. Antičkoj proročici Kasandri (Žižović, Olivera 2004), koja je proricala o javnim, političkim pitanjima (o propasti Troje), niko nije verovao. Kasandrina predviđanja prvenstveno su upućena muškom, ratničkom svetu, dakle, upravo onom ustrojstvu koje nju učutkuje, izoluje, porobljava i ubija. Iako su istinite, njene opomene bivaju nemoćne jer u njih niko ne veruje. Kasandrina spoznaja biva odbačena, muški osvajački princip degradira Boginjinu sveštenicu u porobljenu ženu koja je u vlasti boga Apolona, a potom i u vlasništvu vojnog zapovednika Agamemnona. Na primeru Kasandrine sudbine jasno je da ženski duhovni princip (spoznaja i njeno deljenje sa drugima) biva onemogućen iz dva pravca: nebeskog (bog) i zemaljskog (muškarac). Apolon, bog svetlosti (saznanja), medicine (naučnog), streličarstva (ratničkog) predstavnik je muškog božanskog principa. Zbog neuzvraćene ljubavi (nepristajanja na bračno ropstvo) Apolon kažnjava Kasandru – ne može da joj oduzme proročansku moć, ali može da učini da Kasandrina moć bude neupotrebljiva. Na zemaljskom planu, Kasandrina duhovna moć inferiorna je u odnosu na patrijarhalni *zakon sile* – proročica postaje Agamemnonov ratni plen.

4.2. Vrač(ar)

U okvirima istog semantičkog polja (*vračara*), muški parnjaci analiziranih odrednica (*vrač*, *vračar*) imaju drugačiju konotaciju. Vrač(ar) (*bajalac*, *biljar*, *vidar*) ima konotaciju (narodnog) lekara (na ruskom jeziku *vrač* je lekar, doktor, medikus).

(NARODNI) LEKAR
<p>bajalac v. <i>bajač</i>. – Bavio se prodavanjem lekovitih trava i bio poznat bajalac (Radul. J.).</p>
<p>bajar v. <i>bajač</i>. – Sve lekare, bajare i vidare beše obišla, ali leka ne nađe (Bog. 1, 35).</p>
<p>biljar 1. a. <i>onaj koji skuplja i prodaje lekovite trave, travar; onaj koji leči lekovitim biljem</i>. – Brzo dajte biljara, ljekara, ne bi li mu ranu ogledao (Bot. 1, 261).</p>
<p>biljober v. <i>biljar</i> (1a). – Na tom kongresu... sudelovali su... profesori medicinske botanike... predstavnici sindikata apotekara... biljoberi naveliko (Gost. 1, 10).</p>
<p>vidar a. <i>čovjek iz naroda, samouk, neškoloivan, koji leči (najčešće rane) travama, melemima i sl.</i> – Došao... sam da potražim kaka gođ vidara, da i sinu namesti ruku (Radić, D. 3, 32) fig. iscelitelj, utešitelj. – Vreme, taj stari i oprobani vidar, reći [će] pravu istinu (Radić, D. 3, 14). b. zast. hirurg. – Kad izučiš [medicinu], budi im vidar, vidaj im rane u ratu (Novak, Vj. 3, 51).</p>
<p>vidač v. <i>vidar</i>. – Je l' koji od vas vidač od rane? Ne mogosmo zaustaviti mu krv. (Kost, L. 3, 50).</p>
<p>vrač 2. zast. doktor medicine; isp. <i>vračar</i> (2), <i>vračolija</i>.</p>
<p>vračar 1. <i>onaj koji vrača, koji se bavi vraćanjem kao zanatom</i>. – Iz daleka dolaziše vračari i donosiše bilje svakojako, te vidahu rane, koje su Turci zadali (Jakš. Đ. 3, 104). 2. zast. v. <i>vrač</i> (2). Ljekarstvo, isto kao fizika i hemija, bilo je pokriveno tajnom, pa su se s toga liječnici nazivali vračari (Stoj. Iv. 2, 54).</p>
<p>travar skupljač i prodavac trava; onaj koji leči travama. – O svojoj bolesti [govorio] je sa nadrilekarima, travarima i vidarima.</p>

Za razliku od konotacije isceliteljke (koja se javlja kod odrednica ženskog roda), konotacija (narodnog) lekara odlikuje se svojevrsnim legitimitetom (legitimitetom nauke ili zanata). Konotacija isceliteljke je *sumnjiva*, ona ipak upućuje na onostrano (opasno) i pagansko (primitivno, nepoželjno). Lekarstvo je nauka (medicina), dakle, vid intelektualne spoznaje. Dualizam između lekarstva i veštičarenja zapravo je dualizam između intelektualne (muške) i erotske (ženske) spoznaje. Iz perspektive patrijarhata ženski princip je devijantan, dok je muški princip legitiman i dominantan. U patrijarhalnom sistemu takođe je prisutan antagonizam između naučno-tehnološkog napretka i prirode u smislu da se naprednom civilizacijom smatra ona koja je naukom i

tehnologijom *pobedila* prirodu, dok se zajednice koje žive u skladu sa prirodom smatraju nerazvijenim i zaostalim. Sa takvog stanovišta narodni lekar (biljar, travar) *primitivan* je u odnosu na doktora medicine. Iz tako postavljene hijerarhije proizilazi objašnjenje da narodi koji su na nižem tehnološkom stupnju ne mogu razumeti nauku, pa u skladu sa sopstvenim (*inferiornim*) poimanjem sveta lekare shvataju kao vračeve. Sa druge strane, pokazalo se da je savremena medicina izgubila mnogo odbacujući narodno lekarstvo kao *primitivno*. U današnje vreme ipak postoji tendencija da se narodno lekarstvo sačuva od zaborava i da se neki njegovi vidovi (kao na primer homeopatija) obnove kroz savremenu medicinu.

U prenesenom značenju, *čarobnjak* (*bahor, magičar*) može biti virtuoz, onaj koji je razvio neku majstorsku veštinu ili dosegao savršenstvo u delatnosti kojom se bavi.

VIRTUOZ, MAJSTOR
bahor <i>čarobnjak, veštak.</i> – Čarobni guslač bahor na violini (Jer. 2, 105).
magičar fig. Najveći prilog tome prerastu dali su hrvatski... magičari riječi (Goran 2, 63).
bajač <i>onaj koji baje..</i> – Idu od vračarice do balača pa i do popa (Bukovica, Ard., ZNŽ 20, 47). Promašim li dvaput uzamance, eto moje puške kod bajača Mike Jovice... Ugasi on njoj u nenačetoj vodi ugljevlje...a moja puška opet zdrava kao pudarica (Cep. 1, 60).

Srodnu konotaciju ima i odrednica *čarobnica* u značenju *ona koja očarava*, s tim da se u slučaju čarobnice ne navodi neka naročita veština, pa je pretpostavka da ona *očarava* pojavom ili izgledom (*vilinskom lepotom*). Odrednica *bajač* ne označava majstora u pravom smislu reči, ali je u datom primeru magijska delatnost (gašenje ugljevlja) predstavljena kao legitimna majstorija (popravljanje puške). U ovom slučaju ratnička svrha daje zanatski legitimitet radnji koju obavlja bajač. Nasuprot tome, delatnost bajačice opisana je kao onostrana, irealna, opasna (*ona baje od zmije*).

Mnogobrojne su odrednice muškog roda koje imaju konotaciju mudraca, učitelja, čoveka koji poseduje ekskluzivna iskustva, spoznaje tajne i dobija status duhovnog vođe.

MUDRAC
bajalo v. vrač. – Dovitljiv [je] prijatelj mudrosti... iskusan gatar, i bajalo, i sofist (Đurić Mil. 3, 103).

gatalac
1. v. <i>gatar</i> – Otišli su u proroka (gataoca), pa je prorok otvorio knjigu (Vul. V. Čajk. 3, 162). Grčki se gatalac... okretao licem prema sjeveru (Stojković M. ZNŽ 27, 32). 2. <i>onaj koji priča gatke; onaj koji zagoneta</i> . – Gatalac... upita društvo: Evo ovo jaje, a da ne trošimo oku soli, kažite mi bi li ga mogle osoliti i deset oka soli da se u loncu vari? (NPr Prod. 379).
gatalo
a. <i>onaj koji gata, koji se bavi gatanjem</i> . – Najpametniji čovjek u nekim časovima postane lakovjeran, zlokobnik, gatalo (Čor. S. 11, 127).
gatar
<i>onaj koji gata, vračar</i> . – Tajne koju car ište ne mogu kazati caru mudraci ni zvezdari ni vrači ni gatari (Dan. Đ. 12, 659).
gatač
v. <i>gatar</i> . – Napomenuću samo ... gatače, koji iz ručnih crta i boje očiju budućnost čitahu (Mašin S. Matica 1867, 658).
gatavac
v. <i>gatar</i> . – Hotijući damuse san iztomači, čini doći pridase sve Mudroznalce... Gatavce... i Vilenike (Kač. 1, 288).
hiromant
<i>onaj koji čita, proriče ljudima sudbinu iz dlana</i> . Ovih dana bio je kod Bobe na večeri jedan kairski hiromant.
mag
a. <i>član staroiranske sveštenečke kaste obožavalaca vatre, čitanja zvezda, tumačenja snova, učitelj, mudrac</i> . – Kaldejski su svećenici – astrolozi bili poznati pod imenom magi (Pauš P. 1, 74).
prorok
1. <i>po shvatanju raznih religija predskazivač budućih događaja i tumač volje božije</i> . 2. <i>onaj koji predviđa i proriče budućnost</i> . I vaše se riječi ispunile nijesu, kriv ste prorok. Mnogi proroci su umukli, nijesu im se ostvarila predviđanja.
vidovnjak
<i>vidovit čovek, vizionar</i> . – Kao što je zbog te nužnosti, sve unapred određeno (fatum); tako je moguće i znati unapred za to , pomoću proročišta, vidovnjaka, snova, itd. (Vuj. 3, 47).
vražar
v. <i>vračar</i> (1) – Vražare i vražari vjeruju u preseljenje duša (Danica 1865, 287).
vrač
(2) fig. Svakoga sovjetujem i molim da pristupite k njemu kako k duhovnom ocu i vraču za iscjelenije duševne nemoći vaše (Petr. P. Nj. 1, 15).

Bilo da je dualistički razdvojeno na erotsko / intelektualno, podsvesno / svjesno, intuitivno / racionalno, žensko / muško – saznanje u svakom slučaju ostaje u domenu opasnog. Saznanje je opasno jer nosi moć promene. Otkrivanje tajne,

čitanje sudbine ili predviđanje, tumačenje skrivenog, odgonetanje zagonetke, predstavlja opasnost po postojeći poredak, preti promenom (preobražajem). Gatalac koji zagoneta zapravo inicira svojevrsan takmičarski obred (zagonetka je imala obrednu funkciju). U slovenskoj tradiciji jedna sedmica u godini zvala se *zagonetna nedelja* i bila je određena za smišljanje i odgonetanje zagonetki. Verovalo se da onaj ko tokom te nedelje ne postavi nijednu zagonetku neće moći valjano da obavlja poslove. Najbolja ilustracija zagonetke kao borbe na život i smrt (delatnost i osujećenje) svakako je antički mit o Edipu. S jedne strane, odgonetanje zagonetke (dosezanje saznanja) je spasonosno – ono survava Sfingu u provaliju i oslobađa grad od nemani. Sa druge strane, odgonetanje je kobno – ono survava Edipa u greh rodoskrvnuća. Otkrivanje tajne (skrivenog znanja, mudrosti) predstavljeno je kao nešto što se mora kompenzovati velikom žrtvom. Navedeno poimanje ima blokirajuće dejstvo – strah od posledica osujetiće potrebu za otkrivanjem tajne. Uvrežena shvatanja o saznanju kao zabranjenom (plod sa drveta saznanja), opasnom (božiji gnev) i smrtonosnom (progonstvo iz raja) jesu dobar mehanizam za održavanje pokornog *stada* u mraku. Zbog toga *gatalo* iz semantičkog polja mudrosti lako može da sklizne u zlokobno demonsko polje. Legenda o Faustu jeste primer mudraca (naučnika) koji, nezadovoljan racionalnom / intelektualnom spoznajom, počinje da traga za onostranim. Faust zapravo prihvata ženski spoznajni princip (erotski, iracionalni), on pokušava da postojeći dualizam zameni sintezom oba principa. Mudraci koji poput Fausta prihvate magiju (bajanje, gatanje, vračarenje) bivaju demonizovani.

DEMONIZACIJA
<p>bajalica 1. <i>osoba koja se bavi bajanjem, vračanjem.</i> – Dva bajalice i krivosudnika, koji za njihovo nakazanje i danas očekuju strašni sud u Vavilonu (I. 4, 211). Rimske bajalice srednjim prstom skidale su mađije s bolesnika (Troj. 7, 52).</p>
<p>mađinik 1. <i>čarobnjak, vračar.</i> – Sveštenička porodica... na glasu zbog umetničkog izrađivanja metala, a izvikana kao mađinici i zli demoni (Đorđ. Jov. 1, 1491).</p>
<p>mađionik 1. <i>onaj koji se bavi mađijama, onaj koji čara, čarobnjak, vrač, mag.</i> – Mađionik... nosi uza se različite mađije... pa kad hoće kome da naudi, on zna koje od ovijeh mađija valja sastaviti i na kakovo zlo namijeniti (Boka, Vuk, Rj.).</p>
<p>vešter 1. v. <i>veštac</i> (1a). – Ima ljudi koji samo pregledom ili bajanjem mogu čoveka umoriti; taki se ljudi zovu „vešteri“, a žene „vešterice“ (Čajk 3, 144).</p>

veštac

1.a. etn. čovek koji je po narodnom verovanju u dosluhu **sa zlim dusima** i čini **zla**, koji raspolaže **natprirodnim moćima**, omađijava, opsenjuje, zloduh, opsenar. – Vešteri (vešci) „mogu samo **pogledom** čoveka **umoriti** (Đorđ. T. 15, 17). „Čarobnjak ili veštac“... **znadu sve** – pa dokle sve i mogu (Markov V., NE 1925, 149).

Za razliku od veštice kojoj se priznaje samo zla moć, vešču se priznaje i znanje. Oboje imaju nadnaravne moći, ali je veštac u dosluhu sa zlim dusima, a veštica sa samim đavolom iz čega se vidi da je stupanj demonizacije veći kada je u pitanju ženski rod. Pejorativne odrednice koje su zabeležene samo u ženskom rodu (*veštičina, veštičara, veštičarka, veštičetina, vešterulja*) takođe govore tome u prilog.

Demonizacija i svodjenje veštičarenja na praznoverje su dve kategorije kojima je podložna konotacija odrednica kako u ženskom, tako i u muškom rodu (nijanse se mogu otkriti u intenzitetu).

PRAZNOVERJE**veštičar**

v. *veštac* (1a). – Vi ste **sujeverci, bezbožnici**, vještičari, vračari, ugursuzi, **prostaci** (Mirković P., BV 1890, 177).

vrač

1.a po verovanju **praznovernog** sveta čovek *natprirodne moći koji može da utiče na izvesne prirodne pojave, ljudsku sudbinu i sl.*, čarobnjak, mag.

Kontekst praznoverja uticao je na to da odrednice muškog roda izgube vezu sa onostranim i magijskim, te da je zamene konotacijom šarlatana, zabavljača ili prevaranta.

ZABAVLJAČ ILI PREVARANT**basmač**

v. *bajač*. – Znam Panta, beše to **dobar basmač** (Svrljig, Gruža, Nadibar, Vasilj). fig. onaj koji priča **lagarije**.

čaratanič

neznalica koji se pokazuje kao *znalac, varalica, šarlatan*.

gatalo

b. onaj koji priča *gatke, pričalo*.

mađinik

2. *mađioničar* – Ostalo veče [u pozorištu] istupio je... mađarski mađionik, svojim predstavljajima (Danica, 1862, 411).

mađionik

2. v. *mađioničar*.

vrač

b. v. *vračar* (1) Naš vrač **uzima novac...** jer inače vradžbine ne bi pomogle (Vlatk. 1, 81).

Odrednice *basmač* i *gatalo* zadržavaju vezu sa govorenjem (*bajati, gatati*), ali je sadržaj tog govorenja pretrpeo promenu od magijske formule (mudrosti) do šarlatanskih besmislica. *Čaratanik* dobija značenje neznanice, iako reč *čaratanija* znači čarolija. *Mađinik* i *mađionik* dobijaju značenje mađioničara. Magijsko znanje izjednačeno je sa neznanjem i prevarom. Legitimno je jedino ako je u funkciji zabavnog trika.

4.3. Lažni parnjaci

Primetne su i druge promene značenja kod odrednica muškog roda, što implicira postojanje *lažnih parnjaka*: iako je koren reči isti, semantika je različita zavisno od roda.

biljara	biljar
v. <i>biljarica</i> . – Pa najposle i biljarke bake zar nisu žreci mitologije (Danica 1867, 835).	1. a. <i>onaj koji skuplja i prodaje lekovite trave, travar; onaj koji leči lekovitim biljem.</i> – Brzo dajte biljara, ljekara, ne bi li mu ranu ogledao (Bot. 1, 261).
<i>biljarica</i> = žena <i>biljar</i> (1a), <i>travarica</i> ;	b. v. <i>botaničar</i>
	2. <i>onaj koji se hrani samo biljem, vegetarijanac.</i>

Odrednica *biljar* proširuje svoje semantičko polje novim značenjima: *botaničar, vegetarijanac*. Takvo proširenje, međutim, ne pokriva i ženski rod – *biljarica* ne dobija značenja botaničarke (legitimitet nauke), niti vegetarijanke (legitimitet izbora).

činilica	činilac
<i>ona koja nosi čini, čaralica, čarobnica, vračara.</i> Sad će da nas tmica, zasjati će plamen čežnje činilica. Šta vam je? Da nisu činilice napravile čini?	1. <i>ono što uslovljava postojanje, uzrok ili uslov, pokretačka snaga, faktor.</i>

Odrednice *činilica* i *činilac* bliske su na morfološkom nivou, dok su na semantičkom nivou sasvim udaljene. *Činilica* ima status arhaizma, dok je *činilac* reč koja se upotrebljava u savremenom jeziku. Na simboličkom nivou može se ponovo uspostaviti veza između ovih parnjaka: u oba slučaja radi se o aktivnom, pokretačkom dejstvu, magijskoj ili realnoj snazi koja inicira nekakvo događanje (promenu).

kartara	kartar
žena koja proriče sudbinu iz karata; gatara, vračara uopšte. – U nužde takoj svet obično pita... vračare... i kartare (Retkovci, Filakovac I., ZNŽ 19, 154).	1. v. <i>kartaš</i> = onaj koji se rado karta, kockar 2. <i>onaj koji izrađuje karte za igranje</i> . kartar ² <i>onaj koji puca, češlja vunu, pucar.</i>

Odrednica *kartara* ostaje u domenu proročkog (onostranog), dok je *kartar* u domenu poroka (realnog). Prema nekim istraživačima, tarot su egipatski proroci i mudraci sastavili kao knjigu mudrosti neposredno pred propast egipatskog carstva, a pri tom su predvideli da će saznanja do kojih su došli moći da se sačuvaju jedino kroz sistem simbola koji će biti predat poroku. Naime, današnje karte za igru proizašle su iz arkana tarota. Nastanak tarota takođe se vezuje za Hermesa Trismegistosa, egipatskog boga znanja. Ako to uzmemo u obzir, postaje jasno da je *kartara* tumačiteljka mudrosnog sistema simbola, dok je uloga *kartara* (*kartaša*) u prikriivanju i svođenju kompleksnog filozofskog sistema na naivnu kockarsku igru.

nastornica	nastornik
prazn. zla žena koja se bavi čaranjem . – Na Sv. Đurđa meću po grančicu crnog trna na svaka vrata avlije , pa vele: „Kad se nastornica (vještica, činilica ili čaratanica) nabola na ovaj trn, onda mi svako zlo učinila“ (Bukovica, Ard., ZNŽ 20, 46).	<i>onaj koji nekoga mrzi i progoni, neprijatelj.</i>

Odrednica *nastornica* takođe ostaje u domenu onostranog, iako je u ovom slučaju taj domen sveden na praznovericu. Nasuprot tome, njen muški parnjak, *nastornik*, potpuno je u domenu realnog i poznatog. Obe odrednice imaju negativnu (neprijateljsku) konotaciju, ali je konotacija ženskog roda demonska (zlo i magija), dok je konotacija muškog roda ovozemaljska (mržnja i neprijateljstvo).

REZIME razlika u konotacijama

♀ vračara	♂ vrač(ar)
sećanje na mitsko hristijanizacija isceliteljka (tragovi paganstva) demonizacija (strah od moći) banalizacija (nipodaštavanje moći)	(narodni) lekar virtuoz, majstor mudrac demonizacija (strah od znanja) praznoverje zabavljač ili prevarant

5.0 Zaključak

Analiza pokazuje da su semantička polja reči promenljiva i da je sama govornička svest uslovljena (patrijarhalnim) vladajućim poretkom. Reinterpretacija i(li) dekonstrukcija postojeće konotacije ima tendenciju da semantička polja otvori za učitavanje novih ili vraćanje nekadašnjih pozitivnih konotacija kada je u pitanju ženski rod. Svaka odrednica iz *Registra* sa skupinom svojih obličkih varijanti može postati predmet pojedinačnih analiza, reinterpretacija i iščitavanja značenjskih nijansi. Otpor doslednoj upotrebi ženskog roda može predstavljati podsvesno usvojena konotacija *ženskog* kao inferiornog, zbog čega je podsvesne vrednosne sisteme neophodno rasvetljavati novim tumačenjima starih pojmova.

Dodatak 1: Spisak odrednica prema broju obličkih varijanti

*	Osnovna odrednica			
22	vračara			
21	stočarka			
20	kuvarica narikača	prodavačica prostitutka		
19	kućna pomoćnica medicinska sestra	službenica		
17	domaćica krojačica			
16	modiskinja vaspitačica			
15	konobarica plemkinja			
14	advokatkinja			
13	pastirica vlasnica			
12	isceliteljka mlekarka	ugostiteljka		
11	bogatašica čistačica	dadilja igračica		vladarka žetelica
10	dvorkinja provodadžika	sutkinja		
9	baštovanka donatorka izaslanica	pekarka poljoprivrednica	portirka slikarka	zamenica zapisničarka
8	farbarka glumica horistkinja	milicionerka pedijatarka	prelja prošnjakinja sveštenica	trkačica učiteljica
7	domarka internatkinja kneginjica	lovačica majstorica oficirka	peradarica radnica romansijerka	rukovoditeljka vodičica
6	blagajnica carica igumanija inicijatorka istraživačica izvršiteljka	kaluđerica književnica klaviristkinja kujundžijinica mečkarka	muzičarka pesnikinja pralja pripravnica spikerka šumarka	takmičarka travarka vezilja vojnkinja zakupnica

* Broj obličkih varijanti

5	alaskinja avijatičarka brodarica diplomatkinja drugarica duhandžika gazdarica izlagačica izveštačica	izviđačica junakinja kapetanica komičarka konzulka korparka kradljivica krznarka lačmanka	lihvarka mesilja miraždžika mlinarka mobarka muzilja najamnica naslednica obaveštajka	okrutnica pčelarka pripovedačica ratarka ukrotiteljka upravnica veleposednica vodarica
---	--	---	---	---

Dodatak 2: Analizirani korpus (vračara i srodne reči)

ŽENSKI ROD	MUŠKI ROD
bahorica	bahor
1. v. <i>bajalica</i> (1). – Zovnu ba'orice da priviju trave (Poljica, Ivan. F., ZNŽ 10, 88).	<i>čarobnjak, veštak</i> . – Čarobni guslač bahor na violini (Jer. 2, 105).
bahornica	
1. v. <i>bajalica</i> (1). – Šta kod vas pripovijeda puk o vilah... bahornicah... vračaricah? (Kuk., Ark. 1, 242).	
bajačica	bajač
v. <i>bajalica</i> (1). – Babica ima čuvenih kao „bajačica“ (Petr. A. 1, 399). Ima i ženskog naroda, koji umije da baje od zmije , i njima se kaže bajačice ili bajalice (Hirc 2).	<i>onaj koji baje</i> . – Idu od vračarice do balaća pa i do popa (Bukovica, Ard., ZNŽ 20, 47). Promašim li dvaput uzamance, eto moje puške kod bajača Mike Jovice... Ugasi on njoj u nenačetoj vodi ugljevlje...a moja puška opet zdrava kao pudarica (Cep. 1, 60).
	bajalac
	v. <i>bajač</i> . – Bavio se prodavanjem lekovitih trava i bio poznat bajalac (Radul. J.).
bajalica	
1. <i>osoba koja se bavi bakanjem, vračanjem</i> . – Dva bajalice i krivosudnika, koji za njihovo nakazanje i danas očekuju strašni sud u Vavilonu (I. 4, 211). Rimske bajalice srednjim prstom skidale su mađije s bolesnika (Troj. 7, 52).	
bajaluša	bajalo

v. <i>bajalica</i> (1).	v. <i>vrač.</i> – Dovitljiv [je] prijatelj mudrosti... iskusan gatar, i bajalo, i sofist (Đurić Mil. 3, 103).
bajanica	
v. <i>bajalica</i> . – Došla je bajanica, pa je Boga pomolila (Knjaževac, Stanim, VI.).	
bajara	bajar
v. <i>bajalica</i> . – Evo, čikam sve veštice, vračare i bajare, neka skoče na me (Kost. T. 1, 39).	v. <i>bajač.</i> – Sve lekare , bajare i vidare beše obišla, ali leka ne nađe (Bog. 1, 35).
bajarica	
v. <i>bajalica</i> (1). – Zovi bajaricu da ti baje (Slav., Radak.).	
basmara	basmač
v. <i>bajalica</i> (1). – Takve osobe, obično žene, uživaju glas: veštica , vračara, basmara, činilica (Tešić M., Razv. 1938, 98).	v. <i>bajač.</i> – Znam Panta, beše to dober basmač (Svrljig, Gruža, Nadibar, Vasilj). fig. onaj koji priča lagarije.
basmarica	basmadžija
v. <i>bajalica</i> (1). – Doleteše tri orla, podigoše ga na gornji boj, pa dozvaše ... basmaricu, da ga lako izleči (Petrović A. , GIEM 1933, 87).	1. v. <i>bajač.</i> 2. <i>onaj koji izrađuje ili prodaje basme</i> (Rad. Voj. 1, 403).
biljara	biljar
v. <i>biljarica</i> . – Pa najposle i biljarke bake zar nisu žreci mitologije (Danica 1867, 835).	1. a. <i>onaj koji skuplja i prodaje lekovite trave, travar; onaj koji leči lekovitim biljem.</i> – Brzo dajte biljara, ljekara, ne bi li mu ranu ogledao (Bot. 1, 261). b. v. <i>botaničar</i> 2. <i>onaj koji se hrani samo biljem, vegetarijanac.</i>
biljarica	
<i>žena biljar</i> (1a), <i>travarica</i> ;	
biljarka	
v. <i>biljarica</i> .	
biljaruša	
v. <i>biljarica</i> . – Nešto iz čovekoljublja , a nešto iz koristoljublja , izmisliše travare i biljaruše razne sutuke protiv zlih očiju, uroka, čini (Adamović L., BK 1899, 1631).	
biljobera	biljober

v. <i>biljarica</i> . – Kad biste potražili od koje naše «biljobere» ... kakav grudni lek – ona bi vam među prvima ponudila ovaj koren (Gost. 1, 517).	v. <i>biljar</i> (1a). – Na tom kongresu... sudelovali su... profesori medicinske botanike... predstavnici sindikata apoteکارا ... biljoberi naveliko (Gost. 1, 10).
čaratanica	čaratanik
<i>ženska osoba čaratan</i> . (čaratanija = v. čarolija, Vuk Rj.).	<i>neznalica koji se pokazuje kao znalac, varalica, šarlatan</i> .
čarobnica	čarobnjak
1. <i>ona koja čara, vrača, vračara</i> . Najzad joj se netko smiluje pa joj posavjetuje da ode čarobnici.	1. <i>čarobnjak, onaj koji čara, vrača, vračar</i> .
2. <i>ona koja je čarobna, koja očarava</i> .	2. <i>onaj koji je čaroban; koji zanosi, očarava</i> .
činilica	činilac
<i>ona koja nosi čini, čaralica, čarobnica, vračara</i> . Sad će da nas tmica, zasjati će plamen čežnje činilica. Šta vam je? Da nisu činilice napravile čini?	1. <i>ono što uslovljava postojanje, uzrok ili uslov, pokretačka snaga, faktor</i> .
gatalica	gatalac
1. v. <i>gatara</i> . – Sujevjerja ima u prostoga naroda mnogo, no nažalost video sam, da i same neke trgovačke gospe zovu gatalice da im grah razmeću (Danica 1867, 589). 2. <i>ono što se govori i radi kad se vrača ili ono čime se vrača, vradžbina; praznoverica</i> .	1. v. <i>gatar</i> – Otišli su u proroka (gataoca), pa je prorok otvorio knjigu (Vul. V. Čajk. 3, 162). Grčki se gatalac... okretao licem prema sjeveru (Stojković M. ZNŽ 27, 32). 2. <i>onaj koji priča gatke; onaj koji zagoneta</i> . – Gatalac... upita društvo: Evo ovo jaje, a da ne trošimo oku soli, kažite mi bi li ga mogle osoliti i deset oka soli da se u loncu vari? (NPr Prod. 379).
	gatalo
	a. <i>onaj koji gata, koji se bavi gatanjem</i> . – Najpametniji čovjek u nekim časovima postane lakovjeran, zloknobnik, gatalo (Ćor. S. 11, 127). b. <i>onaj koji priča gatke, pričalo</i> .
gatara	gatar
<i>žena koja gata, vračara, bajalica</i> . – Lečila se, ali nije ništa pomoglo... Kud nije išla: i hodžama i gatarama i babama (Šub. 1, 71).	<i>onaj koji gata, vračar</i> . – Tajne koju car ište ne mogu kazati caru mudraci ni zvezdari ni vrači ni gatarari (Dan. Đ. 12, 659).

gatarica i gatarka	
v. <i>gatara</i> – Eto gatarke, metnuće te otrag u pregaču (plaše malu djecu) (ŠV 1895, 798).	
	gatač
	v. <i>gatar.</i> – Napomenuću samo ... gatače, koji iz ručnih crta i boje očiju budućnost čitahu (Mašin S. Matica 1867, 658).
	gatavac
	v. <i>gatar.</i> – Hotijući damuse san iztomači, čini doći pridase sve Mudroznalce... Gatavce... i Vilenike (Kač. 1, 288).
hiromantkinja	hiromant
<i>žena hiromant.</i> Prezao sam od hiromantkinja i izvlačenja karata.	<i>onaj koji čita, proriče ljudima sudbinu iz dlana.</i> Ovih dana bio je kod Bobe na večeri jedan kairski hiromant.
kartara	kartar
<i>žena koja proriče sudbinu iz karata; gatara, vračara uopšte.</i> – U nužde takoj svet obično pita... vračare... i kartare (Retkovci, Filakovac I., ZNŽ 19, 154).	1. v. <i>kartaš</i> = onaj koji se rado karta, kockar 2. <i>onaj koji izrađuje karte za igranje.</i> kartar ² <i>onaj koji puca, češlja vunu, pucar.</i>
kartaruša	
v. <i>kartara.</i> – Žene, koje znaju ličiti... Posebnog imena nemaju, jer niti su kartaruše niti vračare, ni vištice (Otok, Lovret., ZNŽ 2, 366).	
	kostogledac
	v. <i>kostogledica.</i>
kostogledica	
<i>osoba koja se bavi proricanjem sudbine, gatanjem pomoću životinjskih kostiju.</i> -Ta se mistična logika naročito razvijala u tursko vreme, kada su kostogledice i narodni proroci imali veću uticaj no ikad (Cvij. 7, 92). Šupljine i rupice na pleću predstavljaju grobove i kolevke... kostogledice znaju koja se rupica na šta odnosi (Đukić T., Njeg., Gorski vijenac, Beograd, 1944, 169).	
mađijara	mađijaš
<i>ona koja se bavi mađijama, vračara</i> (Timočka krajina, Stan. M. 6, 138).	<i>onaj koji se bavi mađijama, mag; isp. mađionik</i> (1). – Ded-Libn strašno mrzi mađijaše, vrače (Vila 1968, 99).
mađijarka	

<p>1. v. <i>mađijara</i>. – Kad žena [na Timoku] rodi, treba joj izvući preslicu (kudelju), da joj s nje „mađijarka“ ili veštica ne uzme vune ili kućine i ne načini joj „učin“ (Stan. M., GIEM 1933, 60).</p> <p>2. bot. <i>vrsta trave</i>.</p>	
mađiješnica	
<p>v. <i>mađionica</i> (1) – Bilo [je] profesionalnih mađiješnica koje su pravile mađije (H. Vas. 1, 84).</p>	
mađinica	mađinik
<p>1. <i>ona koja se bavi mađijama, čarobnica, vračara</i> – Mađionica ... [je] žena koja mađije sastavlja (Vuk, Rj.). Svaka vlahinja kad pređe 40 godina preda se nečastivomu te postane... dajbudi zlokobnica ili mađionica (Vrč. 2, 93).</p> <p>2. <i>ona koja očarava, koja ima magičnu, čarobnu moć</i>.</p>	<p>1. <i>čarobnjak, vračar</i>. – Sveštenička porodica... na glasu zbog umetničkog izrađivanja metala, a izvikana kao mađinici i zli demoni (Đorđ. Jov. 1, 1491).</p> <p>2. <i>mađioničar</i> – Ostalo veče [u pozorištu] istupio je... mađarski mađionik, svojim predstavljajima (Danica, 1862, 411).</p>
mađionica	mađionik
<p>v. <i>mađinica</i>.</p>	<p>1. <i>onaj koji se bavi mađijama, onaj koji čara, čarobnjak, vrač, mag</i>. – Mađionik... nosi uza se različite mađije... pa kad hoće kome da naudi, on zna koje od ovijeh mađija valja sastaviti i na kakovo zlo namijeniti (Boka, Vuk, Rj.).</p> <p>2. v. <i>mađioničar</i>.</p>
magijka	mag
<p><i>ženska osoba mag</i>. – Onda Izida s pomoću lijeka, što ga je kao magijka izmislila, oživi [Ozirisa] (Novak G. 1, 147).</p>	<p>a. <i>član staroiranske svešteničke kaste obožavalaca vatre, čitanja zvezda, tumačenja snova, učitelj, mudrac</i>. – Kaldejski su svećenici – astrolozi bili poznati pod imenom magi (Pauš P. 1, 74).</p> <p>b. <i>čarobnjak, gatar, vrač</i>. – Nahrupila je u vagon mistična družba. Ne zna se jesu li to magi, komedijaši ili pelivani (Krl. 4, 410).</p>

	magičar
	<i>onaj koji se bavi magijom, čarobnjak, vrač. – Crni magičari postaje sentimentalni (KH 1936, 135). fig. Najveći prilog tome prerastu dali su hrvatski... magičari riječi (Goran 2, 63).</i>
magika	magik
v. <i>magija</i> .	v. <i>magičar</i> – Magik (volšebnik)... izvuče svoj mač i prase preseče preko pola (Pop. Sr. 1, 104).
nastornica	nastornik
prazn. zla žena koja se bavi čaranjem. – Na Sv. Đurđa meću po grančicu crnog trna na svaka vrata avlije, pa vele: „Kad se nastornica (vještica činilica ili čaratanica) nabola na ovaj trn, onda mi svako zlo učinila“ (Bukovica, Ard., ZNŽ 20, 46).	<i>onaj koji nekoga mrzi i progoni, neprijatelj.</i>
obajnica	obajnik
proročica	prorok
<i>žena prorok. Poznato je... njoj, kao nekoj proročici... kud Janko noćas iz kuće.</i>	1. <i>po shvatanju raznih religija predskazivač budućih događaja i tumač volje božije.</i> 2. <i>onaj koji predviđa i proriče budućnost. I vaše se riječi ispunile nijesu, kriv ste prorok. Mnogi proroci su umukli, nijesu im se ostvarila predviđanja.</i>
travara	travar
<i>ženska osoba travar. – Poteci nekoj Anđi travari i gatari, da je pita ima li mu leka.</i>	skupljač i prodavac trava; onaj koji leči travama. – O svojoj bolesti [govorio] je sa nadrilekarima , travarima i vidarima.
travarica	
<i>travara. – Što god je bilo travarica i vidara sve je ona dozvolila da joj vide Ljiljaninu bolju.</i>	
veštegara	veštegari
v. <i>veštica</i> (1a).	v. <i>veštac</i> (1a).
veštegarka	
v. <i>veštica</i> (1a).	
vešterica	vešter

<p>1. v. <i>veštica</i> (1a). – Tako vešterice (veštice)... mogu samo pogledom čoveka umoriti (Đorđ. T. 15, 17).</p> <p>2. <i>bubuljica na jeziku, jašterica</i>. – Kad kome izađe navrh jezika frgica (bubuljica), koja se zove vešterica, drži se da mu neko misli zlo (Petr. A. 1, 409).</p>	<p>1. v. <i>veštac</i> (1a). – Ima ljudi koji samo pogledom ili bajaranjem mogu čoveka umoriti; taki se ljudi zovu „vešteri“, a žene „vešterice“ (Čajk 3, 144).</p>
vešterka	
<p>v. <i>veštica</i> (1a). – „Vešterke“, „vešterice“ su obično stare žene iz kojih noću izlazi duša i ide po selu (Momirović P., GIEM 1939, 97).</p>	
vešterulja	
v. <i>veštica</i> (1a).	
veštica	veštac
<p>1.a. etn. <i>po narodnom verovanju žena, obično stara, koja je u dosluhu s đavolom i čini zla, naročito maloj deci, ima natprirodne moći, pretvara se u pticu, leptira, omađijava, opsenjuje</i>. – Vještica se zove žena koja (po pripovijetkama narodnim) ima u sebi nekakav đavolski duh koji u snu iz nje iziđe i stvori se u leptira, kokoš, ćurku, pa leti po kućama i jede ljude, naročito malu djecu (Vuk, Rj.).</p> <p>b. pej. zla, rđava žena, (<i>obično stara</i>). – Ne slušaj vješticu, ago! (Vojn. I. 6, 99). Prvi čas je bio francuski. Veštica zadavala glagole na „etr“ (Nik. N. 1, 14).</p>	<p>1.a. etn. <i>čovek koji je po narodnom verovanju u dosluhu sa zlim dusima i čini zla, koji raspolaže natprirodnim moćima, omađijava, opsenjuje, zloduh, opsenar</i>. – Vešteri (vešci) „mogu samo pogledom čoveka umoriti (Đorđ. T. 15, 17). „Čarobnjak ili veštac“... znadu sve – pa dokle sve i mogu (Markov V., NE 1925, 149).</p>
veštičara	veštičar
<i>augm. i pej. od veštica.</i>	<p>v. <i>veštac</i> (1a). – Vi ste sujeverci, bezbožnici, vještičari, vračari, ugursuzi, prostaci (Mirković P., BV 1890, 177).</p>
veštičarka	
v. <i>veštičara</i> .	
veštičatina	
<i>augm. i pej. od veštica</i> (Vuk, Rj.).	
veštičica	

<i>dem. i hip. od veštica.</i>	
veštičina	
<i>augm. i pej. od veštica</i> (Vuk, Rj.). A za sve ovo vele: „valja se tako, da detetu ne dosađuju veštičine“ (Miodr. 4, 67).	
vidara	vidar
v. <i>vidarica</i> (1). – U ostalim pripovetkama javlja [se] Bogorodica... kao vidara... gonjene devojke (Polenaković H., GIEM 1938, 131).	a. <i>čovjek iz naroda, samouk, neškoloivan, koji leči (najčešće rane) travama, melemima i sl.</i> – Došao... sam da potražim kaka gođ vidara, da i sinu namesti ruku (Radić, D. 3, 32). fig. iscelitelj, utešitelj. – Vreme, taj stari i oprobani vidar, reći [će] pravu istinu (Radić, D. 3, 14).
	b. zast. hirurg. – Kad izučiš [medicinu], budi im vidar, vidaj im rane u ratu (Novak, Vj. 3, 51).
vidarica	
1. <i>žena vidar.</i> – Srbi seljaci u bolesti obično zovu vešte stare žene , vidarice, travarice i bajalice (Mil. M. Đ. 34, 54). fig. isceliteljka, utešiteljka.	
vidarka	
v. <i>vidarica</i> (1). – Tada [o međudnevnica] svi biljari i biljarke, svi vidari i vidarke...beru razne lekovite trave (NP Milojević M. 1, 22).	
vidalja	vidalac
v. <i>vidarica.</i>	v. <i>vidar.</i>
	vidač
	v. <i>vidar.</i> – Je l' koji od vas vidač od rane? Ne mogosmo zaustaviti mu krv. (Kost, L. 3, 50).
vidovnjaka	vidovnjak
v. <i>vizionarka.</i>	<i>vidovit čovek, vizionar.</i> – Kao što je zbog te nužnosti, sve unapred određeno (fatum); tako je moguće i znati unapred za to , pomoću proročišta, vidovnjaka, snova, itd. (Vuj. 3, 47).

volšebnica	volšebnik
žena volšebnik, čarobnica; isp. volšepka. – Lane još izdahnu volšebnica bela (Uj. Z. 1, 25).	onaj koji ima natprirodnu moć, koji se služi mađijama, čarobnjak. – Otac... dozove jednog, koji je kao volšebnik poznat, i plati mu... da me u magarca pretvori (Ster. 10, 379).
vračara	vrač
ona koja vrača, žena vrač, vračar.	1.a po verovanju praznovernog sveta čovek natprirodne moći koji može da utiče na izvesne prirodne pojave, ljudsku sudbinu i sl., čarobnjak, mag. b. v. vračar (1) Naš vrač uzima novac... jer inače vradžbine ne bi pomogle (Vlatk. 1, 81). 2. zast. doktor medicine; isp. vračar (2), vračolija (2) fig. Svakoga sovjetujem i molim da pristupite k njemu kako k duhovnom ocu i vraču za iscjelenije duševne nemoći vaše (Petr. P. Nj. 1, 15).
vračarica	vračar
v. vračara.	1. onaj koji vrača, koji se bavi vračanjem kao zanatom . – Iz daleka dolaziše vračari i donosiše bilje svakojako, te vidahu rane , koje su Turci zadali (Jakš. Đ. 3, 104). 2. zast. v. vrač (2). Ljekarstvo , isto kao fizika i hemija, bilo je pokriveno tajnom, pa su se s toga liječnici nazivali vračari (Stoj. Iv. 2, 54).
vračarka	
1. v. vračara; 2. pokr. neka ptica slična svraki, samo manja od nje.	
vračaruša	
v. vračara. – Nema više čaranja ni gatanja... To je ciganski posao i s time se bave Ciganke , koje se zato i zovu vračaruše (Vareš, Žuljić M. , ZNŽ 11, 28).	

vražalica	vražalac
v. <i>vračara</i> . – A ide se mnogo i vražalicama koje bakanjem i nekim travama čine da žene nerotkinje rađaju (H. Vas. 1, 368).	1. v. <i>vračar</i> . – Ono lice ... koje vrača, „gleda“ u karte, u bob, u vodu... zove se „vražalac“ ili „vražalica“ (Nišava, Nik. V. 2, 273). 2. <i>bob u koji se vrača</i> .
vražara	vražar
v. <i>vračara</i> .	v. <i>vračar</i> (1) – Vražare i vražari vjeruju u preseljenje duša (Danica 1865, 287).
vražarica	
1. v. <i>vračara</i> . – Veruje se da za vreme kuvanja mora naići u kuću vražarica koja je „nudila“ stoci (Milošević M., GLEM 1936, 48). 2. v. <i>vragolanka</i> . – Zvirnuše ne, koledo, I Na pendžere, koledo, I Devojčice, koledo, – Vražarice , koledo (Kosovo, Deb. 1, 313).	

4. deo

Dodatak 1

UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA¹

Uvod

Pošto je priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice temelj slobode, pravde i mira u svijetu;

Pošto je nepoštovanje i preziranje ljudskih prava vodilo varvarskim postupcima, koji su vrijeđali savjest čovječanstva, i pošto je stvaranje svijeta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i ubjeđenja i biti slobodna od straha i nestašice proglašeno kao najviša težnja svakog čovjeka;

Pošto je bitno da ljudska prava budu zaštićena pravnim poretkom kako čovjek ne bi bio primoran da kao krajnjem izlazu pribjegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja;

Pošto je bitno da se podstiče razvoj prijateljskih odnosa među narodima;

Pošto su narodi Ujedinjenih nacija u Povelji ponovo proglasili svoju vjeru u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost čovjekove ličnosti i ravnopravnost muškaraca i žena i pošto su odlučili da podstiču društveni napredak i poboljšaju uslove života u većoj slobodi;

Pošto su se države članice obavezale da u saradnji s Ujedinjenim nacijama obezbijede opšte poštovanje i primjenu ljudskih prava i osnovnih sloboda;

Pošto je opšte shvatanje ovih prava i sloboda od najveće važnosti za puno ostvarenje ove obaveze;

Generalna Skupština proglašava

Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima kao zajednički standard koji treba da postignu svi narodi i sve nacije da bi svaki pojedinac i svaki organ društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, težio da učenjem i vaspitavanjem doprinese poštovanju ovih prava i sloboda i da postupnim unutrašnjim i međunarodnim mjerama obezbijedi njihovo opšte i stvarno priznanje i poštovanje kako među narodima samih država članica, tako i među narodima onih teritorija koje su pod njihovom upravom.

Član 1.

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su

.....

¹ Usvojena posebnom rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948 godine.

obdarena razumom i sviješću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.

Član 2.

Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti. Dalje, neće se praviti nikakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili teritorije kojoj neko lice pripada, bilo da je ona nezavisna, pod starateljstvom, nesamoupravna, ili da joj je suverenost na ma koji drugi način ograničena.

Član 3.

Svako ima pravo na život, slobodu i bezbjednost ličnosti.

Član 4.

Niko se ne smije držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima.

Član 5.

Niko se ne smije podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.

Član 6.

Svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt.

Član 7.

Svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo bez ikakve razlike na podjednaku zaštitu zakona. Svi imaju pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticanja na ovakvu diskriminaciju.

Član 8.

Svako ima pravo na djelotvorni pravni lijek pred nadležnim nacionalnim sudovima protiv djela kojima se krše osnovna prava koja su mu priznata ustavom ili zakonima.

Član 9.

Niko ne smije biti proizvoljno uhapšen, pritvoren, niti protjeran.

Član 10.

Svako ima potpuno jednako pravo na pravično javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama, i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega.

Član 11.

1. Svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim dok se na osnovu zakona krivica ne dokaže na javnom pretresu na kojem su mu obezbijedena sva jamstva potrebna za njegovu odbranu.
2. Niko se ne smije osuditi za djela ili propuštanja koja nijesu predstavljala krivično djelo po unutrašnjem ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su izvršena. Isto tako ne smije se izricati teža kazna od one koja se mogla primjeniti u vrijeme kada je krivično djelo izvršeno.

Član 12.

Niko se ne smije izložiti proizvoljnom miješanju u privatni život, porodicu, stan ili prepisku, niti napadima na čast i ugled. Svako ima pravo na zaštitu zakona protiv ovakvog miješanja ili napada.

Član 13.

1. Svako ima pravo na slobodu kretanja i izbora stanovanja u granicama pojedine države.
2. Svako ima pravo da napušta svaku zemlju, uključujući svoju vlastitu, i da se vrati u svoju zemlju.

Član 14.

1. Svako ima pravo da traži i uživa u drugim zemljama azil od proganjanja.
2. Na ovo pravo se ne može pozvati u slučaju gonjenja koje se istinski odnosi na krivična djela nepolitičke prirode ili na postupke protivne ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Član 15.

1. Svako ima pravo na državljanstvo.
2. Niko ne smije samovoljno biti lišen svog državljanstva niti prava da promijeni državljanstvo.

Član 16.

1. Punoljetni muškarci i žene, bez ikakvih ograničenja u pogledu rase,

državljanstva ili vjeroispovijesti, imaju pravo da sklope brak i da zasnuju porodicu. Oni su ravnopravni prilikom sklapanja braka, za vrijeme njegovog trajanja i prilikom njegovog razvoda.

2. Brak se može sklopiti samo uz slobodan i potpun pristanak lica koja stupaju u brak.

3. Porodica je prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu države i društva.

Član 17.

1. Svako ima pravo da posjeduje imovinu, sam i u zajednici s drugima.

2. Niko ne smije biti samovoljno lišen svoje imovine.

Član 18.

Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti; ovo pravo uključuje slobodu promjene vjeroispovijesti ili uvjerenja i slobodu da čovek sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, manifestuje svoju vjeru ili uvjerenje podučavanjem, običajima, molitvom i obredom.

Član 19.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obavještenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice.

Član 20.

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja.

2. Niko se ne može primorati da pripada nekom udruženju.

Član 21.

1. Svako ima pravo da učestvuje u upravljanju javnim poslovima svoje zemlje, neposredno ili preko slobodno izabраниh predstavnika.

2. Svako ima pravo da na ravnopravnoj osnovi stupa u javnu službu u svojoj zemlji.

3. Volja naroda je osnova državne vlasti: ova volja treba da se izražava na povremenim i slobodnim izborima, koji će se sprovesti opštim i jednakim pravom glasa, tajnim glasanjem ili odgovarajućim postupkom kojim se obezbjeđuje sloboda glasanja.

Član 22.

Svako, kao član društva, ima pravo na socijalno osiguranje i pravo da ostvaruje

privredna, društvena i kulturna prava neophodna za svoje dostojanstvo i za slobodan razvoj svoje ličnosti, uz pomoć države i putem međunarodne saradnje, a u skladu sa organizacijom i sredstvima svake države.

Član 23.

1. Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zapošljenja, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada i na zaštitu od nezaposlenosti.
2. Svako, bez ikakve razlike, ima pravo na jednaku platu za jednaki rad.
3. Svako ko radi ima pravo na pravednu i zadovoljavajuću naknadu koja njemu i njegovoj porodici obezbeđuje egzistenciju koja odgovara ljudskom dostojanstvu i koja će, ako bude potrebno, biti upotpunjena drugim sredstvima socijalne zaštite.
4. Svako ima pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.

Član 24.

Svako ima pravo na odmor i razonodu, uključujući razumno ograničenje radnog vremena i povremeno plaćeni odmor.

Član 25.

1. Svako ima pravo na standard života koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje, njegovo i njegove porodice, uključujući hranu, odjeću, stan i ljekarsku njegu i potrebne socijalne službe, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezapošljenosti, bolesti, onesposobljenja, udovištva, starosti ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usljed okolnosti nezavisnih od njegove volje. 2. Majke i djeca imaju pravo na naročito staranje i pomoć. Sva djeca, rođena u braku ili van njega, uživaju jednaku socijalnu zaštitu.

Član 26.

1. Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba da bude besplatno bar u osnovnim i nižim školama. Osnovno obrazovanje je obavezno. Tehničko i stručno obrazovanje treba da bude svima podjednako dostupno na osnovu njihove sposobnosti.
2. Obrazovanje treba da bude usmjereno ka punom razvitku ljudske ličnosti i učvršćivanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono treba da unaprijeđuje razumijevanje, trpeljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i vjerskim grupama, kao i djelatnost Ujedinjenih nacija za održanje mira.
3. Roditelji imaju prvenstveno pravo da biraju vrstu obrazovanja za svoju djecu.

Član 27.

1. Svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu zajednice, da uživa u umjetnosti i da učestvuje u naučnom napretku i u dobrobiti koja otuda proističe.
2. Svako ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proističu iz svakog naučnog, književnog ili umjetničkog djela čiji je on tvorac.

Član 28.

Svako ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem prava i slobode objavljeni u ovoj Deklaraciji mogu biti potpuno ostvareni.

Član 29.

1. Svako ima obaveze prema zajednici u kojoj je jedino moguć slobodan i pun razvitak njegove ličnosti.
2. U vršenju svojih prava i sloboda svako se može podvrgnuti samo onim ograničenjima koja su predviđena zakonom isključivo u cilju obezbjeđenja potrebnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih, kao i zadovoljenja pravičnih zahtjeva morala, javnog poretka i opšteg blagostanja u demokratskom društvu.
3. Ova prava i slobode se ni u kom slučaju ne mogu ostvarivati protivno ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Član 30.

Nijedna odredba ove Deklaracije ne može se tumačiti kao **pravo** za ma koju državu, grupu ili lice da obavlja bilo koju djelatnost ili da vrši bilo kakvu radnju usmjerenu na rušenje prava i sloboda koji su u njoj sadržani.

Dodatak 2:

VODIČ ZA UPOTREBU RODNO NEUTRALNOG JEZIKA UNESCO, 1999.

Sadržaj:

Vodič za upotrebu rodno neutralnog jezika: Uvod

Primeri formulacija u jeziku

Dvoznačnost

Stereotipi

Titule i oblici obraćanja

Unapređivanje žena i prava žena: definicije nekih pojmova

Afirmativne mere

Diskriminacija

Oснаživanje žena

Jednakost

Jednake šanse

Pravičnost

Rod

Analiza roda

Jednakost rodova

Žene u prvom planu: stavljanje rodne perspektive u prvi plan

Žene u razvoju (ŽUR)

Rod i razvoj (RIR)

VODIČ ZA UPOTREBU RODNO NEUTRALNOG JEZIKA

Uvod

UNESCO se zalaže za pravdu i izbegavanje diskriminacije u svim oblastima u kojima je nadležan, a naročito u oblasti obrazovanja. Uprkos činjenici da postoje svi potrebni pravni instrumenti² da se ovi principi sprovedu, većina žena i devojaka još uvek nema koristi od postojećih obrazovnih programa. Razlozi za to su raznovrsni i složeni. Činjenica je da žene i devojke ne mogu tražiti jednaka prava dok ih diskriminiše ekonomska, politička, društvena i kulturna sredina u kojoj žive. Zbog stalnog raskoraka između međunarodno prihvaćenih normi jednakosti i stvarnih životnih uslova žena, UNESCO želi da promeni ponašanje i stavove koji opravdavaju i produžavaju moralno i društveno isključivanje žena.

Predstavnici Kanade i nordijskih zemalja pokrenuli su pitanje seksizma u jeziku po prvi put na 24. zasedanju Generalne konferencije 1987. godine. Upućen je apel za izbegavanje rodno određenog jezika u UNESCO-u, a Generalna konferencija usvojila je rezoluciju koja se bavi ovim pitanjem.³ Generalna konferencija je takođe usvojila još oštrije formulisan stav o ovom pitanju na 25 (1989), 26 (1001) i 28 (1995) zasedanju.⁴ Ovim je nagovešteno da se razvija svest o tome da jezik ne odražava samo način na koji razmišljamo, nego i da oblikuje naše razmišljanje. Ako se reči i izrazi koji nagoveštavaju da su žene inferiorne u odnosu na muškarce stalno koriste, ta pretpostavka o inferiornosti postaće deo našeg sistema vrednosti. Otuda potreba da prilagodimo svoj jezik novim idejama. Jezik je moćno oružje: pesnici i propagandisti to znaju, kao i žrtve diskriminacije.

Ako su ljudi osetljiviji na implikacije koje ima jezik kojim koriste, postići će se viši stepen preciznosti. Treba zapamtiti da neprecizni izbori reči mogu da se tumače kao pristrasni, diskriminatorni ili ponižavajući, čak i bez namere da to budu. Dvoznačnost stvara dva problema: u slučajevima kada nije jasno da li autor misli na jedan ili na oba roda (npr. upotreba "čovjek" ili "ljudi": postoji mnogo dokaza da reč "čovjek" evocira muški lik, čak i kad je nameravano značenje generičko), i u slučaju stereotipiziranja, kada pisac prenosi nepotvrđene ili

² Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju (1960), Konvencija o svim oblicima diskriminacije žena (1979). Više informacija o svim međunarodnim normativnim instrumentima koji se odnose na ljudska prava žena možete naći na sajtu: <http://www.un.org/womenwatch>.

³ 24 C/Rezolucija 14.1 poziva generalnog direktora da "usvoji politiku koja se odnosi na praviljenje nacrtu svih radnih dokumenata Organizacije koji su usmereni ka izbegavanju, koliko je to moguće, korišćenja jezika koji se eksplicitno ili implicitno odnosi na samo jedan pol, osim tamo gde se razmatraju pozitivne mere".

⁴ 25 C/Rezolucija 109, 26 C/Rezolucija 11.1 i 28 C/Rezolucija 1.13.

pristrasne konotacije o ulogama roda i rodnom identitetu.

Otkako je ovaj Vodič izdat, termin “rod” je ušao u opštu upotrebu. Ovaj termin treba pažljivo koristiti. Postoji tendencija da se koristi kao sinonim, da ne kažemo eufemizam, za “pol”, verovatno zato što “pol” implicira polne odnose i seksualnu aktivnost. Ovo uslovljava nestajanje razlika između ta dva termina, razlika koje se najkraće mogu definisati na sledeći način. **Pol** neke osobe je stvar hromozoma: kod žena 23. par se sastoji od dva X hromozoma, a kod muškaraca od jednog X i jednog Y hromozoma. **Rod** neke osobe je, s druge strane, društvena i istorijska tvorevina i posledica različitih vrsta uslova. Transseksualci, na primer, mogu s razlogom da kažu da su muškog pola, a ženskog **roda**. Ima nešto veoma bitno u činjenici da je nemoguće promeniti nečiji pol. Rod je, s druge strane, nešto mnogo fleksibilnije. Promena roda može potpuno legitimno da uključuje promenu zamenice, npr. ženski rod “ona” umesto muškog roda “on”. Termin “rod” i dalje je prikladan u potpuno gramatičkim kontekstima. Jezik može da ima reči za muški, ženski i srednji rod, i zaista postoji neslaganje između roda i pola.

Takođe postoji tendencija da se “rod” koristi kao sinonim za “ženski”. Treba voditi računa o tome da se shvati na šta se termin zaista odnosi. U stvari, postoji opasnost da “rod” postane toliko pomodna reč sa tako mnogo značenja da će praktično izgubiti značenje. To bi bilo veoma loše, i zbog jezika i zbog polne i rodne jednakosti.

Sledeći primeri⁵ (koji su dopunjeni i izmenjeni u ovom izdanju) pokazuju kako je, uz malo preformulisanja i obraćanja pažnje na značenje, obično moguće poboljšati značenjsku preciznost i pri tom izbeći vređanje. Kada se iskaz odnosi na oba pola, obično je bolje koristiti termin koji uključuje, ili makar ne isključuje, žene.

Takođe smo ovde uključili neke definicije termina koji se koriste u vezi sa unapređivanjem žena i prava žena, kao i predloge za dalje čitanje i istraživanje.

Cilj ovoga Vodiča nije izbacivanje određenih reči ili menjanje istorijski ustanovljenih tekstova, niti preporuka da se ova uputstva primenjuju doslovno. Ipak, radi jednakosti autori se mole da svaki put zastanu i razmisle o alternativama.

.....
⁵ Zahvaljujemo Američkom psihološkom udruženju, Vodiču za neseksistički jezik, Stilskom vodiču za jednakost NUJ i izdavaču McGraw-Hill Book Company.

Primeri formulacija u jeziku: dvoznačnost

Primer	Alternativa	Komentar
Čovekova potraga za znanjem navela ga je da poboljša naučnu metodologiju.	<p><i>Potruga</i> za znanjem navela nas je da poboljšamo naučnu metodologiju.</p> <p><i>Ljudi</i> su neprestano u potrazi za znanjem, što ih je navelo da ...</p> <p><i>Potruga</i> za znanjem dovela je do poboljšanja u naučnoj metodologiji.</p>	<p>Preformulisano pomoću prvog lica množine.</p> <p>Preformulisano u dve klauze.</p> <p>Preformulisano bez eksplicitnog spominjanja agensa.</p>
Upotreba eksperimenata u psihologiji prepostavlja čovekovu mehanističku prirodu.	Upotreba eksperimenata u psihologiji prepostavlja mehanističku prirodu <i>ljudskih bića</i> .	Zamenjena imenica.
Čovek, čovečanstvo	Ljudi, ljudska bića, ljudska vrsta, ljudska rasa, mi, muškarci i žene, homo sapiens, javnost, društvo, ljudska priroda.	Ova grupa primera nudi nekoliko mogućnosti za zamenu.
Čovekova dostignuća	Ljudska dostignuća, dostignuća ljudske rase, dostignuća naših predaka.	
Prosečan čovek	Prosečna osoba, prosečna individua, ljudi uopšte.	
Primitivac	Primitivni ljudi, primitivni narodi, primitivna ljudska bića, primitivni muškarci i žene.	
Muški	hrabro	
„Čovek i biosfera“		Postojeća imena projekata se po pravilu ne mogu menjati, ali se savetuje da se u novim imenima izbegava generički termin „čovek“.
Bratstvo	Društvo, ljudska srodnost, solidarnost.	
Bratski	Prijateljski	
Čovek i žena	Muž i žena, žena i muž	

Prodavačica	Osoblje koje radi u prodaji	
<i>Nastavnika</i> obično zapošljavaju na osnovu <i>njegovog</i> obrazovanja i obuke.	<i>Nastavnike</i> obično zapošljavaju na osnovu <i>njihovog</i> obrazovanja i obuke.	Promenjeno u množinu.

Primeri formulacija u jeziku: stereotipi

Muš ove žene dozvoljava joj da radi honorarno.	Muš ove žene „dozvoljava“ joj da radi honorarno. Muš kaže da „dozvoljava“ svojoj ženi da radi honorarno. Ova žena radi honorarno.	Interpunkcija je dodana da bi se razjasnila pristrasnost, ne autora, nego muža i žene. Reč <i>sic</i> takođe može da se ubaci. Uvek razmotrite kontekst. Ako je potrebno, preformulišite da biste pojasnili tvrdnju. Autor ovog primera želeo je da kaže koji je radni status žene, ali je nenamerno preneo i stereotip o odnosima muža i žene.
Pera i Mara rade; <i>on</i> joj pomaže u kući.	... oni dele poslove u kući.	Ovaj primer implicira da su kućni poslovi ženina dužnost, a muževljev izbor. Alternativa je i dalje dovoljno jasna da bi se opisala tradicionala situacija, pošto ne postoji implikacija da poslove dele jednako, što se može dodatno pojasniti u kontekstu.
Istraživači obično zapostavljaju svoje žene i decu.	Istraživači obično zapostavljaju svoje porodice.	Alternativa daje mogućnost da i muškarci i žene mogu da budu istraživači.
Obezbediće se prevoz za <i>delegate</i> i njihove žene.	Obezbediće se prevoz za <i>delegate</i> i njihove supružnike ili osobe koje ih prate.	
Istraživanje je pokazalo da će <i>Amerikanci</i> više klase ređe imati debele žene.	Istraživanje je pokazalo da će <i>američki muškarci</i> više klase ređe imati debele žene.	

Doktor ... on	Doktori... <i>oni</i>	Budite određeni. Promenite imenicu i zamenicu u množinu ako govorite uopšteno, ili koristite doktor – on, doktorka – ona, ako govorite o određenoj osobi.
Devojka	Žena	Koristite <i>žena</i> ako govorite o odrasloj osobi.
Devojke	Iskažite njihov status: sekretarice, daktilografkinje, pomoćnice, itd.	Ove sve poslove mogu da obavljaju i muškarci.
Domaćica	„domaćica“, kupac, potrošač, mušterija	Budite određeni u datom kontekstu. Osoba o kojoj govorite ne mora da bude žena.
Dama	Žena	<i>Dama</i> koristite samo u paraleli sa <i>gospodin</i> .
Ambiciozni muškarci i agresivne žene	Ambiciozne žene, muškarci, ljudi, osobe Agresivne žene, muškarci, ljudi, osobe	Konotacije nekih prideva mogu da sadrže pristrasnost u zavisnosti od toga da li ih koristite da biste kvalifikovali žene ili muškarce. Ovi primeri pokazuju neke ustaljene upotrebe koje ne moraju uvek da prenesu tačno značenje.
Oprezni muškarci i stidljive žene	Oprezne žene, muškarci, ljudi, osobe Stidljive žene, muškarci, ljudi, osobe	
Otvoreni muškarci i bučne žene	Otvorene žene, muškarci, ljudi, osobe Bučne žene, muškarci, ljudi, osobe	
Emotivni muškarci i histerične žene	Emotivne žene, muškarci, ljudi, osobe Histerične žene, muškarci, ljudi, osobe	

Primeri formulacija u jeziku: titule i oblici obraćanja

Gospodin i gospođa Pere Perića	Mara i Pera Perić, gospodin i gospođa Perić	U prvom primeru ženin identitet je potpuno ugušen muževljevim.
--------------------------------	---	--

UNAPREĐIVANJE ŽENA I PRAVA ŽENA: DEFINICIJE NEKIH POJMOVA

Afirmativne mere

Afirmativne mere prvobitno su se odnosile na politiku koju je usvojila Savezna vlada Sjedinjenih Američkih Država. Tu se zahteva od svih organizacija, univerziteta i ostalih institucija koje posluju sa vladom ili ih vlada finansira da *“preduzmu afirmativne mere da bi osigurali da se kandidati zapošljavaju ili radnici na radnom mestu tretiraju jednako, bez obzira na njihovu rasu, boju kože, religiju, pol ili zemlju porekla”*.⁶

Termin “afirmativne mere” od tada se više odnosi uopšteno na programe koji su napravljeni da isprave posledice iz prošlosti, kao i diskriminatorne postupke u sadašnjosti u regrutovanju, odabiru, razvoju i promovisanju članova manjinskih grupa. Programi afirmativnih mera žele da naprave sisteme i procedure koje će sprečiti buduću diskriminaciju tako što će osigurati “jednakost ishoda”, kao što su procenti kvote, rasporedi zaduženja i programi obuke za afirmativne mere.⁷

Diskriminacija

Član 1. Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije prema ženama (1979) definiše diskriminaciju žena kao “bilo kakvo razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje načinjeno na osnovu pola, koje za posledicu ili cilj ima smanjenje ili poricanje priznanja, uživanja ili upražnjavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda žena na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili bilo kom drugom polju, bez obzira na njihov bračni status, a na osnovu jednakosti muškaraca i žena”.

Oснаživanje žena

Oснаživanje je proces osveščavanja i izgradnje sposobnosti koji vodi do većeg učešća u preobražavanju, do veće moći odlučivanja i kontrole nad životom.⁸ Oснаživanje žena kao cilj politike implicira da žene legitimno imaju sposobnost i treba individualno i kolektivno da učestvuju u procesima odlučivanja koji oblikuju njihovo društvo i njihove živote, naročito kada su u pitanju društveni prioriteti i razvojni pravci.⁹

.....
⁶ UNESCO, Kineska korporacija za prevođenje i objavljivanje UNDP, Englesko-kineski leksikon Žene i pravo, 1995.

⁷ UNESCO, Kineska korporacija za prevođenje i objavljivanje UNDP, Englesko-kineski leksikon Žene i pravo, 1995.

⁸ Marili Karl, Žene i osnaživanje: učestvovanje i odlučivanje, 1995, London.

⁹ Komitet za pomoć u razvoju, Vodič za jednakost žena i osnaživanje žena u saradnji i razvoju,

Jednakost

Prema ovom principu sva ljudska bića, bez obzira koje su rase, pola, religije, društvenokulturnog ili političkog statusa, imaju jednaka prava. Povelja Ujedinjenih nacija (1945) prvi je međunarodni obavezujući instrument koji potvrđuje jednaka prava muškaraca i žena. Još nekoliko sporazuma potvrdilo je ove principe, a naročito Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena 1948. godine i Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine.

Jednake šanse

Prepoznavanje jednakog statusa žena i muškaraca pred zakonom ne mora da znači da će žene dobiti iste šanse da razviju svoje veštine i intelektualne sposobnosti koje će im kasnije dozvoliti da ostvare svoja zakonska prava. Mere jednakih šansi treba da obezbede ženama optimalne uslove u kojima će moći da se razvijaju i dostignu jednak status.

Afirmativne mere su se koristile da bi se negovale jednake šanse. Ipak, pošto one pre svega treba da obezbede "jednakost ishoda", treba ih razlikovati od potonjih (vidi Afirmativne mere).

Pravičnost

Iako se često koriste kao sinonimi, jednakost i pravičnost su dva veoma različita pojma. Programi pravičnosti podržavaju tretiranje žena i muškaraca na različite načine da bi se postigao jednak status žena i muškaraca. Takvi programi zasnovani su na premisi da ako bi se žene i muškarci tretirali na isti način (jednako), postojao bi rizik da ishod bude nejednak zbog početnih razlika.¹⁰

Rod

Biološke razlike između muškaraca i žena se ne menjaju, ali društvene uloge koje oni moraju da igraju razlikuju se od društva do društva i u različitim periodima u istoriji. Termin *rod* odnosi se na ekonomske, društvene, političke i kulturne atribute i na šanse koje su povezane sa činjenicom da je neko muškarac ili žena. U većini društava muškarci i žene razlikuju se po aktivnostima kojima se bave, u raspolaganju i kontroli resursa, kao i po učestvovanju u donošenju odluka. Takođe, u većini društava žene kao grupa imaju manje pristupa resursima, prilikama za posao i odlučivanju nego muškarci.¹¹

1998, OECD.

¹⁰ Iain McLean, *Concise Dictionary of Politics*, Oxford University Press, New York, 1996.

¹¹ Komitet za pomoć u razvoju, *Vodič za jednakost žena i osnaživanje žena u saradnji i razvoju*, 1998, OECD.

Analiza roda

Analiza roda podrazumeva tumačenje činjenica i društvenih procesa na taj način da imaju različite posledice na rodne uloge. To, u osnovi, znači shvatanje da kulturni, društveni, politički i ekonomski sistemi i institucije nisu rodno neutralni.

Krajnja svrha usvajanja analize roda jeste redefinisavanje osnovnih postavki dominantnih kulturnih, društvenih i ekonomskih struktura da bi se promovisala i osigurala osnovna ljudska prava, potrebe i težnje žena.¹² Unutar organizacija Ujedinjenih nacija, kao što je UNESCO, usvajanje analize roda znači integrisanje rodne perspektive u sve faze razvoja projekta (programiranje, dizajniranje, sprovođenje i procenjivanje).

Jednakost rodova

Jednakost rodova znači jednaku vidljivost, osnaživanje i učestvovanje oba pola u svim sferama javnog i privatnog života.¹³ To znači da žene i muškarci, devojčice i dečaci, treba da dobiju jednake šanse da učestvuju u razvoju društva, kao i da dožive ispunjenje.

Jednakost rodova znači jednako prihvatanje i vrednovanje razlika između žena i muškaraca, kao i njihovih različitih uloga koje igraju u društvu. Jednakost rodova uljučuje pravo da se bude različit. Ovo znači da se moraju uzeti u obzir postojeće razlike između žena i muškaraca koje se odnose na društvenu klasu, politička mišljenja, religiju, etnicitet, rasu ili seksualnu orijentaciju. Jednakost rodova znači diskutovanje o tome kako je moguće ići dalje, promeniti strukture u društvu koje doprinose održavanju nejednakih odnosa između muškaraca i žena, i dostići bolju ravnotežu različitih ženskih i muških vrednosti i prioriteta.¹⁴

Jednakost rodova predstavlja neophodnu komponentu ljudskih prava i ključ razvoja. Ona zahteva novo partnersvo između žena i muškaraca, devojčica i dečaka – partnerstvo koje je zasnovano na međusobnom poštovanju, dijalogu i deljenju javnih i privatnih odgovornosti.¹⁵

Jednakost rodova ne znači da muškarci i žene postaju isti, nego da su njihove prilike i šanse u životu jednake.

.....
¹² DANIDA, Ministarstvo spoljnih poslova, *Žene u razvoju*, 1993, Kopenhagen.

¹³ Savet Evrope, *Stavljanje rodne perspektive u prvi plan, Pojmovni okvir, Metodologija i prezentacija dobre prakse*, maj 1998, Strasbur.

¹⁴ Savet Evrope, *Stavljanje rodne perspektive u prvi plan, Pojmovni okvir, Metodologija i prezentacija dobre prakse*, maj 1998, Strasbur.

¹⁵ Informacijski komplet, *Jednakost rodova, Žene, devojčice, rod*, 1997, UNESCO.

Žene u prvom planu: stavljanje rodne perspektive u prvi plan

Stavljanje rodne perspektive u prvi plan Ujedinjene nacije definisale su kao "proces procene implikacija bilo kakvog planiranog postupka po žene i muškarce, uključujući zakonodavstvo, politike i programe u bilo kom području i na svim nivoima. To je strategija kojom interesi i iskustva žena i muškaraca postaju sastavni deo dizajniranja, sprovođenja, nadgledanja i procene politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama tako da od toga žene i muškarci imaju jednake koristi, a da se nejednakost ne ponavlja. Krajnji cilj je postizanje jednakosti rodova."¹⁶

Cilj stavljanja rodne perspektive u prvi plan je integracija interesa jednakosti rodova u analizu i formulaciju svih politika, programa i projekata. Strategija stavljanja u prvi plan ne isključuje inicijative koje su specifično usmerene ka ženama ukoliko one promovišu jednakost rodova.¹⁷

Žene u razvoju (ŽUR)¹⁸

Aktivnost „Žena u razvoju“ (ŽUR) pokriva čitav niz pitanja i kontroverzi koje se bave unapređivanjem žena u kontekstima razvoja. Osnovna pretpostavka strategije ŽUR-a jeste da se doprinosi žena u razvoju društava nisu dovoljno cenili i da ih stoga nedovoljno priznaju oni koji su zaduženi za razvojne programe i na nacionalnom i na internacionalnom nivou. Posledica toga je da razvojni projekti nisu održivi i efikasni, jer ne uzimaju u obzir produktivnu ulogu žena.

Otkako se sedamdesetih godina pojavio diskurs ŽUR-a, postoji sve veća svest o pravima žena da daju svoju vlastitu definiciju o razvoju i razvojnim ciljevima, kao i da nađu sredstva da ih postignu. Žene se više ne vide kao korisnici razvojnih procesa, nego kao neophodni učesnici.

Ranih osamdesetih nova istraživanja u društvenim naukama koja su se usredsredila na odnose moći i roda dovela su do promene paradigme iz pristupa ŽUR u pristup "Rod i razvoj" (RIR).

Rod i razvoj (RIR)

Pristup "Rod i razvoj" (RIR) iznikao je iz analize društvenih odnosa između žena i muškaraca da bi se objasnilo zašto su žene i dalje nedovoljno imale koristi

¹⁶ Ekonomski i društveni savet, glavno zasedanje, juli 1997.

¹⁷ Komitet za pomoć u razvoju, Vodič za jednakost žena i osnaživanje žena u saradnji u razvoju, 1998, OECD.

¹⁸ Ideje u ovom delu u velikoj su meri inspirisane radom „Od ŽUR do RIR – pojmovni pomak u diskursu žena i razvoja“ (eng. 'From WID to GAD - Conceptual Shifts in the Women and Development Discourse', Shahrashoub Razavi and Carol Miller), februar 1995.

od razvojnih procesa uprkos činjenici da su njihovi doprinosi bili priznati (pristup ŽUR). Pristupi RIR prave korelaciju između nejednakih rodnih odnosa i nejednakog pristupa prirodnim, društvenim i ekonomskim resursima.

Ovaj pristup ne posmatra žene, njihove uloge, potrebe i težnje u izolaciji u odnosu na uloge, potrebe i težnje muškaraca. Odgovornosti koje se dodeljuju ženama razlikuju se od domaćinstva do domaćinstva, od zajednice do zajednice i od društva do društva, ali su sve određene u odnosu na odgovornosti muškaraca. Društveno uređenje tih odnosa između žena i muškaraca je ono što treba da bude u središtu politike RIR-a.

SELEKTIVNA BIBLIOGRAFIJA: JEZIK I POL

- Agić, Mara** (1992), Termini za označavanje rodbinskih odnosa kod dece osmog razreda osnovne škole: komparativna analiza podataka dobijenih na selu i u gradu, *Predškolska stvarnost*, Novi Sad.
- Akhmanova, Olga** (1980), review of B. Comrie and G. Stone (1978) in *Language in Society* 9,1, 138-147.
- Anić, Vladimir** (1984), Rod i spol u srpskohrvatskom jeziku: razgraničenje, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 13/1, Beograd, 5-15.
- Banković, Živka** (1986), Govorni odnos vaspitač-dete i prihvatanje uloge pola, Filozofski fakultet, Odeljenje za pedagogiju, Beograd, diplomski rad.
- Berisavljević, Svetlana** (1986), Jezik i pol: titule i zanimanja žene u banci, Prilozi proučavanju jezika, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, 22, 119-133.
- Berisavljević, Svetlana** (1988), Sintaksičke karakteristike upotrebe formi muškog i ženskog roda za obeležavanje zanimanja koja vrše žene, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, seminarski rad.
- Bertoša, Mislava** (2001), *Jezičke promjene i feministička kritika jezika*, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Božičković, Dragana** (1987), Jezik i pol: govorni stereotipi žene u usmenom i pismenom opštenju, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, diplomski rad.
- Cameron, Deborah** (1992), *Feminism and Linguistic Theory*, St. Martin's Press, New York (drugo izdanje).
- Čolak, Željka** (1992), Analiza malih oglasa: lične vesti, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, diplomski rad.
- Dmitrijev, Petar A.** (1986), O tendenciji maskulinizacije v zarubežnyh jazykah, Slavjanskaja filologija, Universitet v Leningrade, Leningrad, 5, 117-128.
- Dressler, Wolfgang** (1987), Feminism in morphology, *Working Papers in Linguistics*, Ohio State University, 35, 124-131.
- Dugalić, Aleksandra** (2005), Odnos analize diskursa i sintakse: primeri iz pisanih medija (Dnevnik: 2004), Filozofski fakultet, Novi Sad, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, diplomski rad.
- Dujović, Aleksandra** (1992), Analiza malih oglasa: lične vesti, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, diplomski rad.
- Đurović, Marija** (2005), Titule i zanimanja sportistkinja u dnevnim novinama 'Politika' i 'Danas', Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i književnost, Novi Sad, seminarski rad.
- Fischman, Pamela** (1978), What do couples talk about when they're alone? D. Butturff & E. L. Epstein (ur.), *Women's language and style*, Akron, OH,

- L6S Books, 11-22.
- Fischman, Pamela** (1983), *Interaction: The work women do*, B. Thorne, C. Krameræ & N. Henley (ur.), *Language, gender and society*, Rowley, MA: Newbury House.
- Gebran, Alen i Žan Ševalije** (2004), *Rečnik simbola*, Stilos, Novi Sad.
- Goffman, Ervin** (1964), *The neglected situation*, *American Anthropologist*, 66, 133-136.
- Graovac, Dragana** (2005), *Titule i zanimanja žena u svakodnevnom razgovoru*, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Novi Sad, seminarski rad.
- Guide to Non-Sexist Language* (1987), UNESCO.
- Guidelines on Gender Neutral language* (1999), UNRSCO.
- Hellinger, Marlis** (ur.) (1985), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik: Internationale Perspektiven*, Opladen, Westdeutscher Verlag.
- Janjanin, Milan** (1934), *Gospođa profesor, Naš jezik*, Beograd, 2/7, 202-204.
- Jespersen, Otto** (1966), *Language. Its nature, development and origin*, George Allen & Unwin LTD, London (Prvo izdanje je iz 1922).
- Joksimović, Dragana** (2005), *Titule i zanimanja u razgovornom srpskom jeziku*, Centar za rodne studije, ACIMSI, Univerzitet u Novom Sadu, seminarski rad.
- Knežević, Dragana** (2005), *Analiza diskursa dnevnih novina: titule i zanimanja žena u dnevnom listu 'Politika', januar-februar 2005*, Filozofski fakultet, Novi Sad, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, diplomski rad.
- Klajn, Ivan i Šipka Milan** (2007), *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad.
- Kodrnja, Jasenka** (2008), *Eurinoma i njezine zmiije u: Žene zmiije - rodna dekonstrukcija*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.
- Kolundžija, Jelena** (2005), *Institucionalna upotreba titula žena: analiza diskursa*, Filozofski fakultet, Novi Sad, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, diplomski rad.
- Kukolj, Vesna** (1989), *Analiza novinskog teksta: upotreba formi ženskog roda za obeležavanje zanimanja i titula žena*, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, seminarski rad.
- Kontra, Miklos** et al. (1999) *Language: A Right and Resorce: Approacing Linguistic Human Rights*, CEU Press, Budapest.
- Lakoff, Robin** (1973), *Language and woman's place*, *Language in Society*, 2, 45-80.
- Maček, Dora** (1984), *The usage of common gender nouns in Serbo-Croatian*, referat na: 7th AILA Congress, Brisel, sekcija: Jezik i pol.
- May, Jakob** (1984), *Sex and language revised: Can women's language change the world?* *Journal of Pragmatics*, 8, North-Holland, 261-283.

- McConnell-Ginet, Sally** i dr. (ur.) (1980), *Woman and language in literature and society*, Praeger Publ., New York.
- Meljnikov, Melita** (1994), *Upotreba nomina agentis u standardnom srpskohrvatskom jeziku u seoskoj sredini u Vojvodini (selo Lipar)*, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Novi Sad, diplomski rad.
- Nikolić, Miroslav** (2000), *Obratni rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad i Institut za srpski jezik SANU, Beograd.
- Nikolić, Sreten** (1954/55), *Oblici imena: zvanja, zanimanja, dužnosti i titula ženskih lica*, *Naš jezik*, nova serija, 6/5-6, Beograd 196-204.
- Novković, Biljana** (2005), *Analiza diskursa dnevnih novina: titule i zanimanja žena u dnevnom listu 'Dnevnik', januar – februar 2005*, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik, diplomski rad.
- Pepić, Sanja** (1995), *Analiza jednog tipa novinskog teksta: upotreba naziva za zanimanja koja vrše žene registrovani u kulturnim rubrikama dnevnih listova*, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik, projekat "Psiholingvistička istraživanja", seminarski rad.
- Perović, Branka** (1989), *Imenice koje označavaju zanimanje žene: empirijski materijal iz "Praktične žene" i "Svijeta"*, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, seminarski rad.
- Rajić, Ljubiša** (1982), *Jezik i pol*, *Kultura*, 57/58, Beograd, 79-95.
- Rakić, Jasmina** (2005), *Titule i zanimanja žena u rečniku SANU*, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik, seminarski rad.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, 1959 – 2006, knj. 1 – 17, SANU, Institut za srpski jezik, Beograd.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, u šest tomova, 1967 – 1976, Matica srpska, Novi Sad.
- Ristić, Stana** (2004), *Ekspresivna leksika u najnovijem omladinskom žargonu i u savremenom srpskom jeziku*, *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*, Institut za srpski jezik SANU, str. 172.
- Savić, Svenka** (1981), *Jezik i pol: termini za označavanje zanimanja koje vrše žene na fakultetu, referat na: VIII kongres psihologa SFRJ: sekcija: polne razlike*, Zagreb, maj 1981.
- Savić, Svenka** (1984), *Pragmatički aspekti roda nomina agentis u srpskohrvatskom /hrvatskosrpskom jeziku*, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 13/1, Beograd, 247-258.
- Savić, Svenka** (1984), *Principi stvaranja neologizama u srpskohrvatskom jeziku*, u: Jovan Jerković (ur.), *Leksikografija i leksikologija – zbornik radova*, Matica srpska, Novi Sad – Beograd, 161-170.
- Savić, Svenka** (1985), *Pragmatic aspects of the gender of occupational terms in Serbo-Croatian*, *Arbeitspapiere, Slavisk Institut, Aarhus University*, 1, 1-17.

- Savić, Svenka** (1988), Kako pisati zanimanja i titule žena, predavanje održano u Sekciji za lektore Društva za srpskohrvatski jezik i književnost Vojvodine, Novi Sad, april 1988.
- Savić, Svenka** (1989), Language and sex, Evidence form Serbo-Croatian, *European Journal for Semiotic Studies*, Wien, 1/3, 535-555.
- Savić, Svenka** (1992), Žene u jevanđelju po Luki: analiza narativnih postupaka, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, neobjavljen rad.
- Savić, Svenka** (1993), Analiza diskursa, Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Savić, Svenka** (1995), Još jedan primer (ne)vidljivosti žena u udžbeniku, *Feminističke sveske*, Beograd, 3-4, 223-226.
- Savić, Svenka** (1995), Jedan primer (ne)vidljivosti žene u udžbeniku, *Feminističke sveske*, Beograd, 4-5.
- Savić, Svenka** (1996), Ka jeziku mira i tolerancije u religijskom diskursu, B. Jakšić (ur.), *Ka jeziku mira*, Institut za sociološka istraživanja, Beograd, 221-244.
- Savić, Svenka** (2002), Seksizam u jeziku – politika omalovažavanja, u: *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse*, ur. Marina Blagojević, Asocijacija za žensku inicijativu, Beograd, str. 65-86.
- Savić, Svenka** (2002), Zašto treba pisati u ženskom rodu titule i zanimanja žena?, u: *Žene na delu /informator/, Žene na delu*, Beograd, 8-9.
- Savić, Svenka** (2004), Žena sakrivena jezikom medija – kodeks neseksističke upotrebe jezika, *Futura publikacije*, Novi Sad.
- Savić, Svenka** (2004), Jezik i rod: politički korektan govor s fokusom na seksizam u udžbenicima osnovne škole, u: *Gender perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji*, Fondacija Heinrich Boll, Regionalni ured Sarajevo: Kulturkontakt Austrija, Sarajevo, 60-68.
- Sklena, Olivera** (1992), Analiza jednog primera pisanog teksta: tekst spomenara, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, diplomski rad.
- Šare, Sandra** (2004), Kako pisati za novine – jezik javne komunikacije, *Medija centar*, Beograd.
- Šorović, Olivera** (1992), Analiza jednog tipa novinskog teksta: oglasi na francuskom i srpskohrvatskom jeziku “Ligne du coeur”, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Novi Sad, diplomski rad.
- Štasni, Gordana** (1999-2001), Nomina agentis i nomina attributiva u Rečniku srpskohrvatskog jezika, *Prilozi proučavanju jezika*, br. 30-32, Katedra za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 285-296.
- Šunjka, Aleksandra** (1995), Jedan tip analize novinskog teksta: upotreba naziva za zanimanja i titule žena, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, projekat “Psiholingvistička istraživanja”, diplomski rad.

- Tannen, Deborah** (1984), *Conversational style: Analyzing talk among friends*, Norwood, New York: Ablex.
- Tannen, Deborah** (1989), *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tannen, Deborah** (1990), *You just din't understand: Women and men in conversation*, Ballantine Books, New York.
- Tolstoj, Svetlana i Radenković Ljubinko** (2001), *Slovenska mitologija: enciklopedijski rečnik*, Zepter Book World, Beograd.
- Trajkovski, Milačić Svetlana** (2001), *Diskurs analiza tekstova o ženi u dnevnim novinama 'Politika'*, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Filozofski fakultet, Novi Sad, diplomski rad.
- Trifković, Olga** (2004), *Predstava političarke u dnevnom listu "Politika"*, Filozofski fakultet, odsek za srpski jezik i lingvistiku, Novi Sad, diplomski rad.
- Vince, Zlatko** (1954/55), *Drugarica direktor, gospođa profesor ili drugarica direktorica, gospođa profesorica*, Jezik, Zagreb, 3/4, 113-188.
- Vujkov, Ružica** (1992), *Analiza diskursa o ženi u Novom zavetu*, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, diplomski rad.
- Wodak, Ruth i dr.** (1987), *Spachliche Gleichbehandlung von Frau un Mann, Schriftenreihe zur sozialen und beruflichen Stellung der Frau, 16*, Herausgegeben vom Bundesministerium für Arbeit und Soziales.
- Zejak, Svetlana** (1992), *Starozavetna žena u dijalogima biblijskog teksta*, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad, diplomski rad.
- Zejak, Svetlana** (1992), *Starozavetna žena u dijalogima biblijskog teksta: kritičke opaske*, Intermedijalni simpozijum „Kritika“, Filozofski fakultet, Novi Sad, 19-23. novembar 1992.
- Živanović, Gordana** (1988), *Zanimanja i titule žena*, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, semiarnski rad.
- Žižović, Olivera** (2004), *Mrvice s antičke trpeze, Mari Gudo: Kasandra*, <http://www.tvorac-grad.com/casopis/prikazi/februar.html#01>.
- Wodak, Ruth** ur. (1997), *Gender and Discourse*, Sage Pbl, London.
- ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE dostupan na adresi: <http://www.cups.org.yu/download/35/>
- ZAKON O SLUŽBENOJ UPOTREBI JEZIKA I PISAMA dostupan na adresi: http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/zakoni/Zakon_sluzbenoj_upjezika_pisma.pdf

Biografije saradnica

Čanak, Marijana (1982, Subotica), profesorka srpske književnosti, studentkinja master programa ACIMSI Centra za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu. Saradnica na edukativnim i istraživačkim projekima Ženskih studija i istraživanja u Novom Sadu. Objavila je niz radova iz srpske književnosti i jezika.

Mitro, Veronika (1965, Novi Sad), diplomirana psihološkinja, apsloventkinja ACIMSI Centra za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu. Jedna je od osnivačica Ženskih studija i istraživanja i saradnica na mnogobrojnim projektima. Objavila je nekoliko knjiga posvećenih pitanju nasilja i Romkinja.

Savić, Svenka (1940, Gospodinci), redovna profesorka Psiholingvistike na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Jedna je od osnivačica i korodinatorka Ženskih studija i istraživanja (1997-2008) i mnogobrojnih projekata Studija. Objavila 25 knjiga i preko 100 radova

Štasni, Gordana (1966, Kruševac), docentkinja na Odseku za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Magistrirala je odbranivši tezu Polne razlike u narativima adolescenata. Bavi se metodikom nastave srpskog jezika i književnosti, derivatologijom i leksikologijom. Objavila je mnogobrojne stručne i naučne radove.

Sadržaj

Prvi deo

Predgovor 5

Rod i jezik, *Svenka Savić*

Drugi deo

Registar imenovanja žena, *Gordana Štasni i Veronika Mitro* 35

Treći deo

Interpretacija podataka iz Registra: jedan od mogućih pristupa
odrednici *vračara* i srodnim rečima, *Marijana Čanak* 133

Četvrti deo

Dodaci 165

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima 166

Vodič za upotrebu rodno neutralnog jezika UNESCO, 1999. 172

Selektivna bibliografija: jezik i pol 183

Biografije saradnica 188

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.163.41'366.522

ROD i jezik / priredile Svenka Savić ... [et al.]. -
Novi Sad : Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije,
2009

(Novi Sad : Futura publikacije). - 189 str. ; 24 cm

Tiraž 1.000. - Bibliografija.

ISBN 978-86-7188-111-1

1. Савић, Свенка

а) Српски језик - Именице - Женски род

COBISS.SR-ID 240107271